4

Nicaragua, Colòmbia
i Guatemala

LA IR-RESPONSABILITAT SOCIAL D'UNIÓN FENOSA

ODG
Observatori del Deute
en la Globalització
www.odg.cat

UPC
Càtedra UNESCO de Sostenibilitat
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

informes ODG

Edició: Observatori del Deute en la Globalització
Coordinació i autor: Jesús Carrión Rabasco

Treball de camp a Nicaragua en col·laboració amb el Movimiento Social Nicaragüense "Otro mundo es posible"

Suport a la recerca: Júlia Martí Comas
Suport a la revisió: Pep Lobera
Supervisió general a càrrec de l'equip de l' ODG
Traducció: Elisabet Pèriz Fernàndez
Disseny: Cristina Pagador
Fotografia: Jesús Carrión (on no s'esmenti el contrari)

Data d'elaboració: juliol de 2007 a setembre de 2010
Data publicació: setembre 2010

Informe disponible a www.odg.cat
Contacte: publicacions@odg.cat

Aquesta obra està sota llicència Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported de Creative Commons. Per veure una còpia d'aqiesta llicència, visiti http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/ o enviï una carta a Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California 94105, USA.

Nicaragua, Colòmbia
i Guatemala

LA IR-RESPONSABILITAT SOCIAL D'UNIÓN FENOSA

Jesús Carrión Rabasco

ÍNDEX DE TAULES

Pàg.
8
Taula 1: Exposició a Llatinoamèrica en termes de resultat operatiu, 2006 9
Taula 2: Nicaragua en xifres 10
Taula 3: IED a Nicaragua 22
Taula 4: Capacitat de generació potencial i instal·lada 31
Taula 5: Estructura accionarial de Gas Natural Fenosa 39
Taula 6: Qui deu a qui? 42
Taula 7: Estructura crèdits FAD Estat espanyol a Nicaragua (1987-2006) 43
Taula 8: Accionariat d'Isolux Corsán

ÍNDEX DE GRÀFICS

22
Gràfic 1: Participació de les centrals tèrmiques en la generació d'electricitat (2002) 23
Gràfic 2: Preu de l'energia en països centreamericans 30
Gràfic 3: Distribució accionarial d'Unión Fenosa al 2007

1
Pàg. 6
Introducció
1.1 Introducció i objectius de l'informe
1.2 Vulneren els drets humans les empreses espanyoles en països empobrits?
1.3 És rellevant l'Amèrica Llatina per a les empreses transnacionals espanyoles?
1.4 Una aproximació a Nicaragua

2
Pàg. 11
Unión Fenosa a Nicaragua: Ir-Responsabilitat Social Corporativa?
2.1 El desembarcament dels nous conquistadors
2.2 Beneficis vs. Drets Humans
2.2.1 Les apagades
2.2.2 Falta d'inversió
2.2.3 Males pràctiques laborals
2.2.4 El sector elèctric a Nicaragua després de la privatització
2.3 És Nicaragua un cas aïllat? Guatemala, Colòmbia, Mèxic, República Dominicana, Iraq i Costa Rica

3
Pàg. 30
Responsabilitats compartides
3.1 Els accionistes: a qui pertany Unión Fenosa?
3.2 Els accionistes locals: qui són els socis d'Unión Fenosa a Nicaragua?
3.3 La privatització del sector elèctric: la corresponsabilitat de les Institucions Financeres Internacionals i els Governs de Nicaragua
3.3.1 Institucions Financeres Internacionals: de Chamorro a Bolaños, passant per Alemán
3.3.2 Les generadores: altres responsables de la crisi
3.3.3 Daniel Ortega, president de la República de Nicaragua: la denúncia de Fenosa davant el MIGA no es fa esperar
3.3.4 Daniel Ortega, Unión Fenosa i el Protocol d'Enteniment
3.4 El paper de l'Estat espanyol
3.5 Les polítiques de RSC d'Unión Fenosa

4
Pàg. 47
A mode de conclusió
4.1 Una història que no s'ha de repetir

Pàg. 51
Bibliografia

1

Introducció

Ja fa més de quatre anys que a l'ODG vam rebre les primeres denúncies sobre la vulneració de drets humans a Nicaragua per part d'Unión Fenosa. En aquell moment ens vam posar en contacte amb moviments socials i grups d'afectats i afectades nicaragüencs per a donar suport en allò que fos necessari. Després es van anar sumant les denúncies que ens van arribar des de Colòmbia i Guatemala.

Per tant, aquest informe més que el resultat d'una investigació, és el fruit d'un procés de resistència, lluita i denúncia col·lectiva entre el Moviment Social Nicaragüenc *"Otro Mundo Es Posible"* i la Xarxa Birregional Europa, Amèrica Llatina i el Caribe *"Enlazando Alternativas",* de la que l'ODG en forma part. El nostre reconeixement i especial agraïment a totes aquelles persones afectades que han donat el seu testimoni, perquè seu és aquest informe i amb ell tractarem de difondre la seva veu. Per últim, gràcies a les companyes i companys que treballen dia a dia en la denúncia del comportament abusiu de les transnacionals. A les conegudes per tot el que d'elles aprenem i a totes les altres perquè juntes caminem cap a aquest altre món possible.

1.1 Objectius de l'informe

L'Anticooperació és un concepte que permet realitzar una anàlisi dels actors i mecanismes que empobreixen els pobles del Sud Global des de les classes dominants del Nord i el Sud, també denominades Nord Global. Aquest concepte ajuda a entendre que, per a eradicar la pobresa, no només s'ha d'actuar essent cada vegada més eficient i eficaç en les polítiques de cooperació i solidaritat, sinó que s'ha de donar un gir cap al Nord en elles mateixes. Des d'aquesta nova perspectiva, es fa imprescindible detectar aquells actors i mecanismes que formen part de les nostres societats i interfereixen negativament en els pobles del Sud, provocant més empobriment i injustícies.

En els darrers anys des de moviments socials i ONGDs s'ha assenyalat a les empreses transnacionals com un actor vulnerador dels Drets Humans, a partir de múltiples denúncies rebudes de les poblacions afectades del Sud. Des d'aquest enfocament, les empreses transnacionals són considerades com un actor clau de l'empobriment del Sud i, per tant, un actor d'Anticooperació, ja que afecten el dret a tenir una vida digna i un medi ambient sa a milions de persones. Aquesta última afirmació podria ser subscrita per Anand Grover, Olivier de Shutter o Okechukwu Ibeau, relators especials de Nacions Unides en salut, alimentació i deixalles tòxiques, respectivament. A més, altres dos relators, Martin Scheinin i Manfred Nowak, es desmarquen d'iniciatives voluntàries de mercat com la responsabilitat social corporativa, proposant al 2009 la creació d'una Cort Internacional per als Drets Humans que, a més de temes relacionats amb el terrorisme, serveixi per a que "les Corporacions Multinacionals encarin tota la força del dret internacional a través d'una nova cort global."[1]

Per tant, aquest informe té com a objectiu, en primer lloc, mostrar com la transnacional com a actor i la inversió estrangera directa (IED) com a mecanisme principal d'internacionalització d'aquest actor, són elements clau d'anticooperació a través de la vulneració sistemàtica dels drets humans en els països empobrits en els quals operen. Per això es va sotmetre a estudi inicialment el seu comportament a través d'una investigació sobre el terreny a Nicaragua. La documentació generada per aquest informe ha estat utilitzada abans de ser publicada per a fonamentar la denúncia d'Unión Fenosa a Nicaragua davant el Tribunal Permanent dels Pobles de Managua a l'octubre de 2007, Lima al maig de 2008 i Madrid al maig de 2010. Al llarg d'aquest temps, l'informe s'ha anat actualitzant i ampliant també a Colòmbia, Guatemala i Mèxic per a donar seguiment als casos denunciats en l'última sessió del Tribunal Permanent dels Pobles al maig de 2010.

Al mateix temps, aquest informe tractarà de mostrar com Unión Fenosa no actua sola. Existeixen altres mecanismes i actors d'anticooperació responsables que faciliten l'actuar impune d'aquesta transnacional. Per això s'analitza el procés de privatització del sector elèctric a Nicaragua, com va ser condicionat per les iniciatives d'alleugeriment del deute impulsades pel Fons Monetari Internacional FMI i el Banc Mundial, i com van actuar els diferents Governs nicaragüencs. S'analitzarà el paper

[1] *Grover, A. (Març 2009) Informe per a l'Assemblea General de NU http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/11session/A.HRC.11.12_en.pdf*
De Schutter, O. (Agost 2010) Informe per a l'Assemblea General de NU http://www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20101021_access-to-land-report_es.pdf
Ibeanu, O. (Setembre 2010) Informe per a l'Assemblea General de NU http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.22.Add.1_EFS.pdf
Scheinin, M. (Juny 2009) Research project on a world human rights court http://www.udhr60.ch/report/hrCourt_scheinin.pdf visitades el 25 setembre 2010

del Govern espanyol en la seva política d'Ajuda Oficial al Desenvolupament AOD, i com a través de la concessió de crèdits FAD va afavorir els interessos d'Unión Fenosa. També s'analitzarà el paper d'aquest Govern en la resolució del conflicte entre Unión Fenosa i el Govern de Nicaragua. Tot això, per acabar responent a la pregunta: la privatització de serveis públics com l'electricitat en un país empobrit altament endeutat com Nicaragua, és la millor recepta?

1.2 Vulneren els drets humans les empreses espanyoles en països empobrits?

El Relator Especial del Secretari General de Nacions Unides sobre drets humans, empreses transnacionals i altres empreses comercials, John Ruggie, va afirmar "les empreses transnacionals vulneren de forma sistemàtica els drets humans" en l'obertura de la consulta sobre el marc "protegir, respectar i remeiar" davant més d'un centenar de persones entre representants governamentals, empresarials, ONGDs i víctimes d'aquests impactes, el passat octubre de 2009 a Ginebra. A més, el professor Ruggie va afirmar "Les empreses poden afectar tot l'espectre de drets internacionalment reconeguts, no només a un limitat subgrup". Així mateix, va suggerir afegir al rang de temes de treball, que les empreses també impacten en els drets relacionats amb la salut; drets relacionats amb un nivell de vida adequat (inclou accés a habitatge, alimentació i aigua); seguretat física de les persones; drets dels pobles indígenes; i també els drets civils clàssics com la llibertat d'expressió, privadesa, convivència pacífica i accés a la justícia".

Aquesta constatació per part del relator John Ruggie ve a consolidar allò que els moviments socials en resistència, víctimes de les transnacionals, estaven denunciant des de fa anys. Entre ells, s'ha de destacar a la Xarxa Birregional Europa-Amèrica Llatina i el Carib[2]. Aquesta Xarxa, ja ha sessionat en tres ocasions el Tribunal Permanent dels Pobles – TPP (tribunal moral) per a jutjar les vulneracions de drets humans de les transnacionals durant els últims 6 anys. En la seva sessió de Lima al maig de 2008[3], una vegada analitzats els 21 casos d'empreses europees (8 d'espanyoles: REPSOL YPF, UNIÓN FENOSA, AGBAR, SCH, BBVA, FCC, TELEFÓNICA i ENCE) presentats per moviments socials llatinoamericans i europeus en resistència, va concloure que amb aquestes pràctiques empresarials es vulneren Drets Humans com el dret a la vida, la salut, l'educació, la informació, la seguretat, el desenvolupament normal d'activitats econòmiques, i als sectors més vulnerables com els drets dels nens i les nenes, els i les ancianes, l'accés a un nivell de vida adequat, en definitiva la dignitat de les persones.

Què és una empresa transnacional? El concepte d'empresa transnacional (ETN) o multinacional no està estipulat jurídicament, ja que les empreses tenen la nacionalitat del país on s'ubica la seva casa matriu o seu central. Una definició **d'empresa transnacional (ETN)** és aquella que la defineix com una organització econòmica complexa en que una empresa té la propietat –o part de la propietat- d'una o diverses empreses en països estrangers, a les quals es denomina filials. Per a que una empresa sigui considerada transnacional no és necessari que cotitzi en Borsa o assumeixi un mínim de vendes o exportacions. Segons la Conferència de les Nacions Unides per al Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD), **el control d'almenys el 10% del capital d'una sola filial estrangera ja li confereix el caràcter de multinacional o transnacional** a una empresa[4].

Poder econòmic que es converteix en poder polític: En el món existeixen aproximadament unes 79.000 empreses transnacionals (ETN) que són darrera el 85% de la Inversió Estrangera Directa (IED) i del 66% del comerç mundial. Si seleccionem només les 500 ETN més grans del món, elles soles sumen gairebé el 25% de la producció i quasi la meitat del total del comerç mundial . A més, reben al voltant del 80% dels pagaments per regalies ("royalties") i taxes tecnològiques. Si es comparen en termes econòmics a les 100 economies més importants del món, 51 són empreses transnacionals i 49 països. Aquestes xifres donen una idea de l'enorme poder que posseeixen les ETN davant els Estats en l'actualitat, especialment en els països del Sud, i l'escassa capacitat d'aquests per a regular les activitats de les mateixes en pro d'una millora de les condicions socials.

[2] http://www.enlazandoalternativas.org
[3] Dictamen del Tribunal a http://www.enlazandoalternativas.org/spip.php?article199 Casos complets a http://www.enlazandoalternativas.org/spip.php?article341
[4] Verger, Antoni [2004] Pàg. 10
[5] Definim la IED com l'adquisició d'actius en un país estranger, per part d'un govern, de les empreses o els ciutadans d'un país. Es diu que és directa quan s'assumeix la compra i control directe d'actius: terres, edificis, equips, plantes productives o de subministrament. També es considera IED la participació en el capital d'una companyia ja activa en el país de destí de la inversió, adquirint una part o la totalitat.
[6] Guillén, Mauro F. [2006] Pàg.24

1.3 És rellevant l'Amèrica Llatina per a les empreses transnacionals espanyoles? [7]

El fort augment de la presència i inversió d'empreses espanyoles a l'Amèrica Llatina va ser el resultat de la confluència de diversos factors, entre els quals cal destacar els següents: 1) les privatitzacions d'empreses estatals de serveis públics i recursos naturals en aquests països, obligades pels plans d'ajustament estructural per a renegociar o cancel·lar el seu deute extern; 2) la necessitat d'expansió exterior de les empreses espanyoles privatitzades, o en vies de privatització, amb el mercat domèstic saturat i sense disposar de la suficient grandària per a competir a Europa; i 3) la important injecció de capital estranger, principalment provinent de fons de pensió nord-americans, que veien en aquestes empreses espanyoles una via fàcil per a la inversió a l'Amèrica Llatina.

La inversió estrangera directa (IED) és l'instrument d'internacionalització de les ETN en el món a través de l'adquisició d'actius en un país estranger. Es diu que és directa quan s'assumeix la compra i control directe d'actius: terres, edificis, equips, plantes productives o de subministrament. També es considera IED la participació en el capital d'una companyia ja activa en el país de destí de la inversió, adquirint una part o la totalitat.

Les ETN espanyoles que cotitzen a l'Ibex-35 tenen una alta dependència en el seu resultat operatiu de les seves filials llatinoamericanes. Segons dades facilitades per William Chislett[8], tal com es comprova en la Taula 1, aquestes filials van contribuir de mitjana un 24% al resultat operatiu de les seves cases matrius. Si se centra l'atenció en les cinc primeres empreses, el **BBVA rep de la regió més d'1 de cada 2 euros** que guanya (55%), seguida per Repsol YPF (45%), SCH (37%), Telefònica (33%) i Endesa (30%).

La importància de l'Amèrica Llatina per a les empreses espanyoles també s'observa en l'anàlisi dels rànquings. El Grup Santander Central Hispano (SCH) se situa en primer lloc com a banc privat de Llatinoamèrica. El BBVA és el segon banc privat en la regió i el primer en gestió de fons de pensions i assegurances. A nivell de les empreses no financeres, prenent com a referent les vendes, Telefónica és la primera empresa en telecomunicacions i la tercera empresa en la regió. Li segueix Repsol YPF, que ocupa també el primer lloc d'entre les petrolieres privades i el cinquè lloc en la general.[9]

Taula 1
Exposició a Amèrica Llatina en termes de resultat operatiu, 2006

	Total d'AL
BBVA	55%
Santander	45%
Repsol YPF	37%
Telefónica	33%
Endesa	30%
Gas Natural	25%
Unión FENOSA	25%
Iberdrola	7%
IBEX-35	**24%**
IBEX-35 excepte bancs	**18%**

Font: William Chislett mitjançant les memòries de les empreses i Santander Investment Bolsa

1.4 Una aproximació a Nicaragua

Aquest informe analitza els impactes negatius que genera la inversió estrangera directa en la població d'un país com Nicaragua, a través de l'estudi de cas d'Unión FENOSA. Per a això és necessari contextualitzar socio-econòmicament el país. Nicaragua és un país amb 5,6 milions d'habitants[10], un PIB per càpita de 1.023,4 dòlars, que el situa com el segon país més pobre de tota Amèrica, amb un 75% de la població que sobreviu amb menys de dos dòlars al dia, i més d'un 40% per sota del llindar de la pobresa (menys d'un dòlar al dia). Pel que fa a l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), vam trobar Nicaragua entre Egipte i Botswana, en el lloc 124 d'un total de 182 països[12].

- Deute extern i Ajuda oficial al desenvolupament (AOD)

Nicaragua posseeix un alt nivell d'endeutament extern, essent un dels països inclosos pel Banc Mundial (BM) i el Fons Monetari Internacional (FMI) en el programa d'Alleugeriment del Deute en el marc de la Iniciativa per als Països Empobrits Altament Endeutats (PEAE o HIPC)[13].

[7] Les dades d'aquest apartat han estat extretes de l'article "Qüestionant la inversió estrangera directa espanyola". Carrión, Jesús [2008a]
[8] Chislett, William [2007] Pàg. 5
[9] CEPAL [2008] Pàgs. 98-100
[10] Banc Central de Nicaragua [2008]. Nicaragua en xifres. Managua, juny de 2008. http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/nicaraguacifras/Nicaragua%20en%20cifras%202007%20WEB.pdf visitada el 10 de novembre de 2009. Pàg. 3
[11] Medina Aguirre, Lesly. "Nicaragua ja no és dels països més pobres del món". Article publicat a La Prensa. Managua, 7 d'octubre de 2007. http://www.laprensa.com.ni/archivo/2007/octubre/07/noticias/entrevista/219751.shtml visitada el 7 d'abril de 2008
[12] Human Development Report 2009, Country Fac. Sheets, Nicaragua: http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_NIC.html visitada el 10 de novembre de 2009
[13] PEAE aten a les sigles en castellà i HIPC, que és la denominació més habitualment utilizada, aten a les sigles en anglès Heavily Indebted Poor Country

Nicaragua també està inclosa des del 2006, en la Iniciativa Multilateral per a l'Alleugeriment de la Càrrega del Deute (MDRI, per les seves sigles en anglès). A l'any 2005 el saldo del deute extern era de 5.347 milions de dòlars[14], un 110% del PIB (Taula 2).

No obstant això, al 2007 l'evolució del deute per l'aplicació de la Iniciativa HIPC primer i la MDRI després, va experimentar una disminució fins als 3.384 milions de dòlars , passant a representar "només" el 50% del PIB. Aquestes dades mostren encara la seva importància i impacte en els pressupostos de l'estat. Segons dades del Banc Central de Nicaragua al 2008 es van destinar uns 252 milions de dòlars al servei del deute, representant el 75% de la despesa del país en educació i salut.

Els programes d'alleugeriment del deute poden semblar beneficiosos per al país a nivell macroeconòmic. No obstant, en la majoria dels casos les condicionalitats associades a aquests programes influeixen molt negativament en la capacitat dels governs per a poder millorar les condicions socials de les poblacions més desafavorides. Com a dada il·lustrativa, la proporció de població que viu per sota del llindar de la pobresa s'ha mantingut constant al llarg dels anys, essent del 47,9%[15] l'any 1998 i d'un 48% el 2005[16]. Entre les condicionalitats, cal destacar de forma específica la recomanació de privatitzar les empreses públiques d'aigua, electricitat i telecomunicacions. Com es podrà comprovar al llarg d'aquest estudi, la privatització d'un servei bàsic com l'electricitat, ha provocat greus impactes en la població nicaragüenca.

Taula 2

Nicaragua en xifres

Nicaragua en xifres		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Població (1)		5.108.209	5.184.137	5.256.034	5.325.251	5.393.597	5.462.539	5.532.364	5.604.596	5.677.771
PIB (2)	milions de dòlars	3.938,10	4.102,40	4.026,00	4.101,50	4.464,70	4.872,00	5.294,10	5.690,60	6.365,30
PIB per càpita (2)	dòlars	772,50								
Exportacions de béns i serveis (2)		1.101,90	1.118,40	1.139,90	1.341,80	1.654,80	1.997,80	2.377,80	2.708,80	3.073,70
Exportacions (%PIB) (2)		0,28	0,27	0,28	0,33	0,37	0,41	0,45	0,48	0,48
Importacions de béns i serveis (2)	milions de dòlars	-2.152,20	-2.168,80	-2.208,40	-2.403,80	-2.866,40	-3.404,30	-3.962,80	-4.649,40	-5.455,70
Balanç Comercial de béns i serveis (2)	milions de dòlars	-1.050,30	-1.050,40	-1.068,50	-1.062,00	-1.211,60	-1.406,50	-1.585,00	-1.940,60	-2.382,00
Saldo deute extern (2)	milions de dòlars	-6.659,90	-6.374,50	-6.362,70	-6.595,80	-5.390,60	-5.347,50	-4.526,70	-3.384,60	-3.511,50
Servei deute (2)	milions de dòlars		15,30	158,00	98,30	76,30	87,20	98,20	92,10	100,00
Servei deute total (%exportacions) (1)		20,00	23,00	10,00	11,00	6,00	7,00	5,00	12,00	
Servei deute total (1)	milions de dòlars	-220,38	-167,76	-113,99	-147,60	-99,29	-139,85	-118,89	-325,06	-252,00
Remeses (3)	milions de dòlars	320,00	335,70	376,50	43,80	518,80	615,70	697,50	739,60	818,10
Inversió Extrangera Directa neta (3)	milions de dòlars	266,50	150,20	203,90	201,30	250,00	241,10	286,80	381,70	626,10
Retorn de Beneficis d'IED (3)	milions de dòlars	-69,40	-77,20	-71,40	-76,90	-80,00	-82,40	-84,90		
Ajuda Oficial al Desenvolupament (1)	milions de dòlars	561,18	931,21	517,94	835,91	1.241,53	763,12	731,69	833,65	
AOD per càpita	dòlars	109,86	179,63	98,54	156,97	230,19	139,70	132,26	148,74	

Font: Elaboració pròpia a partir de (1) Global Development Indicators 2009; (2) Memòria 2008 del Banco Central de Nicaragua i (3) Global Development Finance 2008

[14] *Banc Central de Nicaragua [2008]. Op. Cit.*
[15] *http://www.nationmaster.com/graph/eco_pov_hea_rat_at_nat_pov_lin_of_pop-headcount-ratio-national-line-population visitada l'11 de novembre de 2009*
[16] *http://www.nationmaster.com/graph/eco_pop_bel_pov_lin-economy-population-below-poverty-line visitada l'11 de novembre de 2009*

D'altra banda, *l'ajuda oficial al desenvolupament* mitjana rebuda durant el període 2000-2008 va ser de 797,51 milions de dòlars anuals (Taula 2), mitjanant al 2006 132 dòlars per habitant, xifra que segons el Banc Central de Nicaragua és la més alta de tota l'Amèrica Llatina. En paraules del propi Banc, "no s'ha trobat una evidència conclusiva sobre el seu impacte en el creixement econòmic i molt menys sobre la reducció de la pobresa, donats els resultats ambigus que s'han trobat"[17].

- Inversió estrangera directa

La inversió estrangera directa s'ha concentrat principalment en el sector energètic, en projectes elèctrics de generació amb fonts renovables i no renovables. Destacar la creixent inversió en el sector telecomunicacions, indústria química i zona franca. Aquest últim sector vinculat a activitats d'aqüicultura, tabac i centre d'atenció telefònica[18]. El volum relatiu de la IED acumulada de 2000 a 2008 comparada amb el saldo total de deute extern del país és d'un 75% al 2008. I com s'ha apuntat amb anterioritat, ha vingut tenint valors similars al servei del deute, essent aproximadament el 50% del flux rebut en remeses[19].

> És important destacar el paper de les **remeses** a Nicaragua. En els darrers cinc anys representen de mitjana la xifra d'un 12,7% del PIB, el seu flux és dues vegades la Inversió Estrangera Directa i el 26,8% de les exportacions de béns i serveis [20].

Pel que fa a la contribució de la IED **espanyola** en aquestes dades de IED, segons dades ofertes per l'actual ambaixador espanyol en el país, Antonio Pérez-Hernández, "Espanya està contribuint al desenvolupament de Nicaragua amb unes inversions de 500 milions de dòlars en els últims 10 anys, convertint-se en un dels majors inversors estrangers en aquest país", representant un 20% del total de la IED a Nicaragua. A aquesta suma se li han d'afegir els 1.051 milions de dòlars d'ajuda oficial al desenvolupament espanyola, segons va informar el propi ambaixador.

Pérez-Hernández va destacar entre d'altres: al Grup Pescanova, que cultiven, processen i exporten gambeta, a més de processar i exportar llagosta, peixos i mariscs; a Unión FENOSA, apuntant que no és l'única del sector, ja que també es troba Isolux Watt S. A. (empresa "espanyola" que té com a accionista majoritària una societat registrada en un paradís fiscal[21]), especialitzada en projectes claus en mà, i CODENI que està participant en la construcció del projecte hidroelèctric Larreynaga; a Telefónica que ha invertit 220 milions de dòlars en els últims cinc anys i té un milió de clients de mòbils; i al Grup Barceló en el sector turístic.[22]

Taula 3
IED a Nicaragua

Sectors (en milions de dòlars)	2000	2006	2007
Total	266,5	286,8	335,3
Mineria	n.d.	7,4	11,3
Pesca	7,9	7,5	n.d.
Industrial	72,4	63,1	120,6
Energètic	115,0	20,0	26,7
Comerç	57,0	38,7	31,6
Comunicacions	3,1	50,1	145,1
Financer	11,1	100,0	n.d.

Font: Banco Central de Nicaragua http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/anual/cap5-sector%20externo.pdf pàg. 99 visitada l'11 de novembre de 2009

La visió de l'ambaixador és coincident amb la que han mostrat els diferents governs espanyols davant la IED espanyola a l'Amèrica Llatina. Aquest estudi qüestiona que la IED espanyola a Nicaragua signifiqui una millora en el desenvolupament d'aquest país i una contribució a la reducció de la pobresa. Més aviat, els diferents impactes socials, laborals i ambientals que provoca l'activitat de les empreses espanyoles en el país apunten en sentit contrari, cap a una contribució al manteniment dels seus elevats índexs de pobresa.

[17] Memòria 2008 del Banc Central de Nicaragua http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/anual/cap5-sector%20externo.pdf pàg. 110 visitada l'11 de novembre de 2009
[18] La informació sobre IED prové de la Memòria 2008 del Banc Central de Nicaragua http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/anual/cap5-sector%20externo.pdf Pàg. 99 visitada l'11 de Novembre de 2009
[19] Elaboració pròpia a partir del Global Development Finance 2008
[20] La informació sobre remeses ha estat extreta de la Memòria 2008 del Banc Central de Nicaragua http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/anual/cap5-sector%20externo.pdf pàgs. 106-107 visitada l'11 de novembre de 2009
[21] Fulletó explicatiu de l'oferta pública d'adquisició d'accions d'Europistas, Concesionaria Española S.A. formulada per ISOLUX WAT Ingeniería S.L. i BENDÍA, S.A. Madrid, juliol de 2006. Pàg. 16 http://www.europistas.es/pdf/Folleto%20OPA.pdf
[22] Confidencial. Empreses espanyoles: 500 milions US$. Article publicat a la Edición nº. 658 CONFIDENCIAL. Managua, del 8 al 14 de novembre de 2009. http://www.confidencial.com.ni/2009-658/negocios_658.html visitada el 17 de novembre de 2009

2

Unión fenosa a Nicaragua: irresponsabilitat social corporativa?

Entre agost i setembre del 2007 l'Observatori del Deute en la Globalització va desenvolupar un estudi de camp per a comprovar els impactes que la crisi energètica estava provocant entre la població.

2.1 El desembarcament dels nous conquistadors

A l'octubre de 2000, essent Enrique Bolaños[23] president de la junta directiva d'ENEL (Empresa Nicaragüense de Electricidad), es van vendre a Unión Fenosa les dues empreses encarregades de la distribució d'energia en el país (DISNORTE i DISSUR) per 115 milions de dòlars. Amb la seva adquisició, Unión Fenosa s'adjudicava el **monopoli de la distribució elèctrica** en règim de concessió per un període de trenta anys. La venda va incloure bona part dels actius d'ENEL: xarxes, subestacions, béns immobles i laboratoris de calibratge, entre molts d'altres. Per a que aquesta operació fos possible, va caldre realitzar canvis legislatius significatius per part dels Governs d'Alemán i Bolaños, tutelats pel Banc Interamericà de Desenvolupament, que va cobrar per la prestació d'aquests serveis 650.000 dòlars.

- El procés de compra va ser un tant "irregular" atenent a les següents dades:

En primer lloc, Unión Fenosa va ser l'única empresa que es va presentar al concurs d'adquisició i a la que, per tant, les hi van adjudicar.
En segon lloc, i segons fonts periodístiques nicaragüenques, l'enginyer Gabriel Pasos (president de la Cambra d'Indústries de Nicaragua) i Róger Cerda (expert en temes energètics), van coincidir en valorar que el segment venut a Unión Fenosa del sector elèctric podia haver estat valorat fàcilment en més de 200 milions de dòlars. Fent un càlcul ràpid, van ser venudes amb un descompte del 42,5%.

En tercer lloc, i citant la mateixa font, *"Cerda, qui va ser president executiu de l'INE fins fa dos anys i va participar en la creació de la llei de privatització d'ENEL, es va mostrar preocupat perque la venda realitzada a una sola companyia està creant un monopoli que s'intentava evitar, buscant que hi hagués competència amb diversos participants".*[24]

En quart i últim lloc, assenyalar que amb anterioritat a la privatització, es realitzen els següents canvis legislatius:

S'aprova a finals de 1999 la modificació d'un reglament de la Llei 272 de la Indústria Elèctrica, establint els procediments per a la venda a particulars d'accions de les empreses elèctriques estatals GECSA, GEOSA, HIDROGESA, DISNORTE i DISSUR. Aquest decret contravé una norma de rang superior, la Llei de disposició de Béns de l'Estat, llei 169 que diu que *"només es podrà disposar dels béns de l'Estat de major quantia mitjançant l'autorització per llei"*. És a dir, l'alienació de Béns de l'Estat de valor superior a les 200.000 córdobes, haurà de ser aprovada per l'Assemblea Nacional. Arnoldo Alemán, president en aquells moments de la República de Nicaragua promou canvis legislatius que contravenen normes de rang superior i, per tant, *la venda a Unión Fenosa de les dues empreses estatals va ser il·legal.*

[23] *L'any 2001 va ser escollit President de la República de Nicaragua*
[24] *Sánchez, Rizo. Regalan ENEL. Article publicat en El Nuevo Diario de Nicaragua. Managua, 13 de Setembre de 2000. http://archivo.elnuevodiario.com.ni/2000/Setembre/13-Setembre-2000/nacional/nacional4.html visitada el 25 de Gener de 2008*

En un dels articles del mateix decret executiu es diu *"que serà declarada automàticament deserta aquella licitació en la qual no es presenti almenys una proposta"*[25]. **És un article almenys controvertit,** ja que reafirma quelcom que és obvi: si no es presenta ningú a una convocatòria es declara deserta. **Però, per altra banda, obre la possibilitat que només hi hagi un concursant a una licitació pública.** I més, sabent el resultat: Unión Fenosa va ser l'única empresa que va licitar per comprar les dues empreses distribuïdores.

Sembla estrany que un procés que es desenvolupa sota la tutoria del BID pugui tancar-se atorgant el **monopoli de la distribució elèctrica de tot un país a Unión Fenosa, contra tota lògica de mercat en no garantir la competència.** I a més, es permeti realitzar el procés contravenint el propi marc jurídic nicaragüenc existent.

2.2 2.2 Beneficis vs. Drets Humans

Les institucions financeres internacionals i els dirigents de la majoria de països del món coincideixen en defensar la importància de captar Inversió Estrangera Directa destinada a privatitzar serveis públics com l'electricitat o l'aigua. Aquestes tesis defensen que l'entrada de capital privat internacional serveix per a modernitzar aquests serveis a través de l'incentiu a la competència. Les conseqüències de l'aplicació d'aquesta recepta és la millora del servei que es visualitzarà a través de: millora de la cobertura a la població; transferència tecnològica i de processos; generació d'ocupació directa i indirecta; capacitació del personal del país receptor; etc. En aquest cas concret, per a millorar les condicions de vida de les i els nicaragüencs. En el cas d'Unión Fenosa a Nicaragua, la millora del servei via la competència d'actors privats no serà possible, ja que l'esmentada empresa va adquirir les dues empreses distribuïdores elèctriques, quedant-se en clara posició de monopoli a Nicaragua.

Fotografia facilitada per la Xarxa Nacional de Defensa dels Consumidors: Managua, agost de 2006

Al contrari del que es podia esperar, l'entrada d'Unión Fenosa a Nicaragua va provocar una contínua erosió de la qualitat del servei elèctric que va desembocar en una greu crisi energètica que va tenir el seu inici en els mesos de juliol i agost del 2006. En aquestes dates a Nicaragua els talls del subministrament elèctric arribaven a les 14 hores diàries i afectaven a la totalitat de la població. La població fruit de la desesperació va arribar a prendre les oficines de l'Institut Nicaragüenc de l'Energia a León en protesta pels continus talls de llum, i la subsegüent falta de subministrament d'aigua en molts departaments del país.

Acusació a Unión Fenosa en el TPP en la seva sessió de maig de 2010: L'accionar d'Unión Fenosa a Nicaragua ha provocat la vulneració sistemàtica dels drets humans de la població nicaragüenca sense que aquesta hagi estat restituïda per això. Unión Fenosa ha vulnerat drets civils i polítics, entre ells el dret a tenir una vida en condicions de dignitat, la integritat personal en el seu component físic i psicològic, així com el dret d'accés a la justícia. A més, Unión Fenosa ha vulnerat Drets econòmics, socials, culturals i ambientals, tals com el dret dels pobles a la seva lliure determinació i a disposar lliurement de les seves riqueses i recursos naturals; garanties laborals, tals com el dret a gaudir en el treball de condicions equitatives i satisfactòries i el dret de tota persona a un nivell de vida adequat, garantint alimentació i habitatge digne.[26]

2.2.1 Les apagades

Des de mitjans de 2006 s'intensifiquen les apagades a Nicaragua. Però és a partir de l'agost de 2006 que sistemàticament arriben a durar entre dotze i catorze hores, arribant a afectar a la totalitat de la població, això sí, de forma desigual. Amb l'entrada del Govern del President Ortega al gener del 2007, s'aconsegueix d'Unión Fenosa, que aquests talls s'atinguin a uns horaris, i deixen d'anomenar-se apagades per a anomenar-se horaris de racionament. A la ciutat de Managua, per barris, el subministrament elèctric a l'agost de 2007 es talla entre 6 i 8 hores diàries.

[25] *Article del Decret Executiu 129-99 que reforma el reglament de la llei 272*
[26] *Document d'acusació del Cas Unión Fenosa en el Tribunal Permanent dels Pobles de Madrid de 2010*

Entre els impactes dels racionaments és important tenir en compte: afectació psicològica de la població que ha de canviar els seus horaris de treball en funció de quan hi ha llum per a treballar; desestructuració familiar; problemes de salut pública per falta de refrigeradors per a aliments frescos tant en els comerços com a les llars; crisis d'ansietat de les persones de la tercera edat en trobar-se sense llum en els seus domicilis; problemes de seguretat ciutadana a la nit; problemes d'atenció sanitària (retard d'atenció diària, diagnòstics o intervencions); a moltes poblacions, la falta de subministrament elèctric provoca falta de subministrament d'aigua; alteració de l'horari lectiu en col·legis, instituts i universitats i retard en els plans d'estudi; elevat increment dels costos en totes les empreses, comerços i mercats, siguin de la dimensió que siguin, a causa de la reducció dels seus horaris de treball i d'haver de complementar la falta d'energia amb generadors; associat a això, impactes en la salut de treballadors en negocis i mercats, problemes auditius pel soroll i respiratoris per la contaminació dels generadors; afectació als mitjans de comunicació locals que només emeten quan hi ha subministrament; etc.

Fruit de la política de racionaments i de la mala qualitat del servei de distribució domiciliària d'energia, són incomptables les pèrdues provocades a la ciutadania per danys en equips elèctrics per grans pujades de tensió.

2.2.2 Falta d'inversió

- Morts per electrocució

Unión Fenosa des de la seva entrada al país no ha invertit en el manteniment de la xarxa de distribució elèctrica de forma suficient, provocant pèrdues de vides humanes per la caiguda de cables, o el contacte amb els mateixos per no estar a l'alçada reglamentària. Entre els molts casos de mort que es produeixen mensualment, destacar el de la nena Ana García de 12 anys. Va morir electrocutada el dia 17 de maig de 2007, en recolzar-se en el reixat d'un negoci al Mercat Oriental, quan començava a ploure. Vam visitar la seva família, com a part del treball de camp realitzat a Nicaragua, l'11 de setembre de 2008. La família de l'Ana és molt humil, viu en l'anomenada Managua Vella. El seu oncle ens informà com la policia els va plantejar que per a un procés legal es necessitaven diners, que ells no actuarien d'ofici. El propi inspector de policia va preguntar-li a la mare "quant en vol treure?". La mare va marxar ja que ella no buscava diners, buscava justícia per a la seva filla. Unión Fenosa s'ha desentès del problema.

Segons Unión Fenosa, els racionaments estan discriminats per zones per raons estratègiques. No s'afecta a hospitals, zones militars, zones empresarials, edificis governamentals, etc. A la pràctica i segons múltiples testimonis recaptats en el treball de camp, hi ha discriminació en els racionaments més enllà de raons estratègiques del país. En zones rurals de baixa renda i en assentaments de Managua (barris humils) i d'altres ciutats importants, els horaris de racionament es dilaten molt més de l'informat i quan es truca al telèfon d'atenció al client d'Unión Fenosa, l'argument dels operadors és que en el barri hi ha molta gent que no paga.

Tanca publicitària d'Unión FENOSA al centre de Managua

Caso de niña electrocutada es un aviso

Oriental está sembrado de "sillas eléctricas"

- Frente a cualquier lluvia fuerte y rayería, todo lo que toque en el interior del mercado puede acabar con su vida
- La multitud de conexiones ilegales traslada energía a lugares y objetos insospechados
- INE y Fenosa profundizaban ayer las investigaciones sobre la tragedia que terminó

NERY GARCÍA

El Instituto Nicaragüense de Energía (INE) y la empresa distribuidora Unión Fenosa realizan una investigación para verificar las causas que provocaron la muerte por electrocución de Ana Gareta Espinoza, de 12 años, después de tocar un cable energizado de los que sirven para tensar los postes, en el Mercado Oriental, cerca de donde fue el Cine México.

Notícia fotografiada de l'exemplar de El Nuevo Diario que guardaven els familiars de l'Ana García.

- Sense servei per avaria

Però la falta d'inversió, a més de produir la pèrdua de vides humanes, també produeix contínues avaries que deixen sense subministrament elèctric als usuaris per dies. En zones rurals, una mica de pluja o de vent són factors suficients per a deixar sense servei elèctric a la població durant dies. En aquesta línia, es disposa de diferents testimonis de persones a les quals se'ls ha espatllat el transformador del seu barri, i Unión Fenosa informa que ho arreglarà si el veí que reclama (que està al corrent de la factura amb Fenosa) aconsegueix que paguin els veïns que estan "enganxats"[27]. Si no, es nega a anar a arreglar l'avaria i deixa a la població sense subministrament elèctric durant setmanes.

Aquest és el cas del Rector de la Universitat de les Amèriques "ULAM" a Managua, José Ebenor Estrada García. José Ebenor ens va atendre el 31 d'agost de 2007 en el seu despatx, i denunciava com duia ja més de 2 setmanes sense electricitat i se sentia ultratjat i impotent davant les respostes d'Unión Fenosa. Fenosa, amb les pràctiques que desenvolupava amb els clients, els estava obligant a delinquir i a acabar robant l'energia o a comprar-se ells mateixos el transformador, ja que, encara que pagaven, Unión Fenosa es negava a reparar-los el transformador si no obligaven ells mateixos a d'altres usuaris de la zona a pagar.

- Sense servei per no ser rendibles

D'altra banda, i seguint amb la falta d'inversió, en les zones rurals i els assentaments de les zones urbanes hi ha pobladors que duen anys sol·licitant ser legalitzats i les seves demandes no són ateses per la companyia. Unión Fenosa incompleix la llei que estipula a l'article 35 de la Llei de la Indústria Elèctrica nº 272: *"Qualsevol persona situada dins la zona de concessió de distribució d'un Agent Econòmic, té dret a que aquest li subministri energia elèctrica, previ compliment per part de l'interessat dels requisits que per a tal efecte fixa la present Llei i les normatives respectives".* I com s'estipula en el contracte de concessió de la distribuïdora amb l'Estat en la seva clàusula setzena apartat m) *"en tant LA CONCESSIONÀRIA no compti amb un Pla d'Expansió, haurà de proporcionar el servei elèctric a qualsevol persona que ho sol·liciti en la seva àrea de Concessió d'acord a la Normativa del Servei Elèctric, sempre que la localització del servei en qüestió no estigui a més de cent cinquanta (150) metres de l'últim punt de la xarxa de distribució".*

Fotografia presa en el Barri Rubén Darío del municipi de Quilalí. Els veïns del barri estan "enganxats" a la llum perquè Unión FENOSA no atén les seves peticions d'alta com a usuaris.

En entrevista mantinguda amb el **Vicepresident** d'Unión Fenosa, reconeix la responsabilitat de l'empresa en la falta d'inversió tant en els assentaments com en les zones rurals i admet que el pes d'aquest col·lectiu respecte les pèrdues globals d'energia en el país és d'un 6% aproximadament respecte al 25% total. Unión Fenosa no inverteix en aquestes zones per raons de rendibilitat.

En visitar els Ajuntaments de zones rurals allunyades entre 6 i 8 hores en transport públic de Managua, com Quilalí[28] o San Juan de Limay, el primer que es constata és que davant la no disponibilitat d'oficines de l'empresa distribuïdora Unión Fenosa en els municipis, i davant la quantitat de problemàtiques associades al consum d'electricitat, els Ajuntaments es veuen obligats a desviar part dels seus modestos pressupostos per a suplir aquestes deficiències. Contracten a personal tècnic municipal que s'encarregui de gestionar tràmits d'alta, avaries, abusos en les factures o qualsevol controvèrsia que hi hagi en la zona amb la distribuïdora elèctrica (Unión Fenosa a través de Disnorte i Dissur).

A Quilalí[29], el 13 d'abril de 2007 és la data de l'última sol·licitud d'alta en el servei elèctric en demanda col·lectiva (134 habitatges), gestionada per l'Ajuntament, ja que Unión FENOSA no es persona en el municipi de Quilalí per a gestionar la recollida de dades dels diferents sol·licitants del servei perquè no li és rendible a causa de la inversió que hauria de fer. Els barris afectats són Rubén Darío, Lindavista, Milenio i d'altres unitats familiars del nucli urbà[30].

[27] *Enganxats és el terme que s'utilitza per anomenar els usuaris que es pengen de la xarxa elèctrica i no la paguen.*
[28] *Estudi de camp, els dies 27 i 28 d'Agost de 2007*
[29] *L'estudi de camp a Quilalí fou coordinat per la REDSCOM de Nicaragua.*
[30] *Disposem de la documentació facilitada per l'Alcaldía de Quilalí amb les sol·licituds i les signaturas de les i els sol·licitants.*

El cas de San Juan de Limay[31]

San Juan de Limay és un municipi de 18.000 habitants i 56 comunitats (6 comunitats amb servei). El subministrament elèctric és interromput de 7 a 15 hores tots els dies i, a més, cada setmana, com a mínim un o dos dies més se'n torna a anar a les 19 i ja no torna fins a les 15 hores de l'endemà. Les avaries que es donen no són arreglades immediatament, hi ha casos de pobladors que notifiquen una avaria i no s'arregla en setmanes. L'oficina més propera d'Unión Fenosa està a Estelí, ciutat que es troba a 2,5 hores en transport terrestre. Les cases no tenen medidors i els cobren consums estimats tenint instal·lacions precàries en les quals s'utilitzen arbres com a part de l'enllumenat.

Entrevistes a diferents institucions de la municipalitat de San Juan de Limay:

- Centre de Salut de Limay, Marvin Guevara – Sotsdirector. No es poden mantenir les vacunes a la temperatura necessària. Les nebulitzacions, els parts complicats i els neonats han de ser derivats a Estelí si falta el subministrament elèctric. Tot això provoca, a més, un increment de la despesa del centre, que ha de pagar per la derivació de pacients a Estelí, reduint el seu pressupost de forma important.

- Institut Rubén Darío, Directora Angélica González. 520 alumnes i 21 professors, batxillerat complet. Al maig de 2007, sense previ avís, Unión FENOSA deixa sense servei elèctric a l'Institut per l'impagament de 3 factures de 2003 (mesos de gener, febrer i març). Quan se sap que aquesta és la raó del tall, es paga a mitjans de juny de 2007. Unión FENOSA restableix el servei a l'agost de 2007. No hi ha indemnització d'Unión FENOSA. Els efectes dels racionaments són: No es pot treballar amb els ordinadors a nivell administratiu; torn de tarda comença a les 6 i ha d'acabar abans perquè es fa de nit; no són operatius laboratoris, fotocòpies, activitats culturals, classes d'expressió artística (música, dansa); quan no hi ha llum, no hi ha aigua; bar no pot mantenir aliments; i el més important de tot, el Pla d'estudis no s'arriba a acomplir.

- Ajuntament Municipal. Ralentització dels tràmits administratius per falta de llum; assumpció de les funcions que pertocarien a Unión FENOSA; incorren en despeses de desplaçament a localitats on hi ha llum per a poder desenvolupar tasques urgents.

- Enacal (empresa pública subministradora d'aigua potable). No pot abastir d'aigua potable al poble quan no hi ha subministrament elèctric; han sofert avaries severes de les seves bombes per les apagades (no es reporten casos iguals a cap altra part de Nicaragua); falta d'aigua provoca que la gent begui aigua de pous contaminats.

- Totes aquestes problemàtiques tenen un nexe d'unió, la falta d'inversió per part d'Unión Fenosa en el municipi. A més, en inspecció ocular realitzada durant l'estudi de camp i entrevistes als pobladors es van poder comprovar les següents deficiències: estesa elèctrica i pals podrits; no hi ha mesuradors a les llars (els cobren estimacions de consum); les avaries són ateses amb dies i setmanes de retard; el mal estat de l'estesa elèctrica provoca apagades per vent i aigua. No s'inverteix en el manteniment de l'enllumenat públic que sí es cobra en factura.

- Davant la negació d'Unión Fenosa a cobrir-les, l'Ajuntament i els pobladors s'ha vist obligada a cobrir les inversions en nou comunitats amb el subsegüent trasllat de fons públics a una empresa privada espanyola: en el Barri Rigoberto (1 milió de córdobes); en el Barri San Lorenzo i Los Laureles (500 mil córdobes) i inversió directa de pobladors en transformadors.

[31] *L'estudi de camp a San Juan de Limay fou concertat per part de la Liga de Defensa de los Consumidores y Usuarios de Nicaragua LIDECONIC.*

- Abusos a usuaris del servei elèctric

Els abusos als usuaris del servei elèctric són innombrables. Segons el President Executiu de l'INE (ens regulador) està rebent **3000 reclamacions mensuals d'usuaris,** o sigui 36.000 reclamacions a l'any. Sobre 600.000 usuaris, significa que un 6% dels usuaris reclama en tercera instància, primer s'adrecen a l'empresa. La vicepresidència d'Unión Fenosa ens va informar que ells comptabilitzen sobre unes 4.500 reclamacions mensuals en primera instància (54.000 a l'any). **Un 9% dels usuaris reclamen davant l'empresa.**

Unión Fenosa en la seva política d'estalvi de costos, ha reduït considerablement la seva presència en el territori, i hi ha zones rurals en les quals ha reduït el seu personal en un 70% encara que el nombre d'usuaris s'ha incrementat en un 35%. Assenyalar que en zones com San Juan de Limay o Quilalí, zones rurals a 2,5-3 hores en autobús de les ciutats en les quals té oficina Unión Fenosa per a poder presentar reclamacions, per a la població es fa impossible desplaçar-se per a posar un reclam perquè perden un dia de treball, la qual cosa pot afectar més encara la vida i l'economia familiar.

Com ja s'ha comentat amb anterioritat, molts ajuntaments estan assumint els rols que la companyia no atén. Estan destinant part del petit pressupost de la municipalitat a contractar personal per a que atengui als i les ciutadanes en les problemàtiques que diàriament tenen amb l'empresa Unión Fenosa, que no té oficina en el municipi. D'altra banda, Ajuntaments com el de San Juan de Limay han hagut de desviar part dels seus fons per a invertir en la xarxa de subministrament elèctric dels assentaments en els quals Unión Fenosa es negava a invertir per a que tinguessin accés a l'electricitat, encara que estiguessin a una distància inferior del nucli urbà al que marca la llei.

Els principals abusos d'Unión Fenosa als usuaris del servei elèctric son segons les associacions de consumidors i usuaris:

Increment injustificat de les factures per sobre del regulat per l'INE:
Per cobrament de conceptes indeguts: impost de la municipalitat o enllumenat públic quan no apliquen; cobraments per endarreriments no justificats; quotes de connexió per talls erronis del servei.

Per errors en la lectura dels comptadors: Personal treballant en condicions de precarietat laboral a través de subcontractacions (veure fotografia i, per a més informació, llegir l'apartat *Males pràctiques laborals*); no es deixa "coletilla" (rebut de lectura) en els domicilis encara que sigui obligatori per llei; es canvien comptadors antics per nous que doblen el consum.

Abusos als usuaris: reben factures desproporcionades i se'ls obliga a fer arranjaments de pagament (aprofitant-se de la manca de coneixement); no transparència (treballadors no autoritzats a informar sobre les tarifes); violació de domicili i canvi de comptadors sense autorització de l'usuari; el servei d'atenció telefònica "menteix" sobre les causes de les apagades fora dels racionaments; no respectar els 5 dies hàbils de notificació previ a la suspensió del servei ni la prohibició de tallar el servei els divendres, ja que dissabte i diumenge són festius; indexació de la tarifa en dòlars (és il·legal); resposta tardana en la reparació d'avaries (diversos exemples de setmanes sense atendre avaries en diferents zones del país); obligació a "presó domiciliària" a l'usuari que posa una reclamació per un import abusiu de la seva factura perquè Unión Fenosa no té comunicació amb les contrates per a dir-los que no li tallin la llum a l'usuari per estar en reclamació; quan s'avisa d'urgència a Unión Fenosa per seriosos desperfectes que atempten amb la vida de les persones, aquesta no acudeix (exemple de nena morta en el Mercat Oriental electrocutada al maig de 2007); cobrament a nous usuaris fins a 3 mesos de consum, quan la llei només permet 32 dies; obliga als nous usuaris d'un immoble a assumir els deutes dels anteriors; la mora és utilitzada per Unión Fenosa, encara que hagi estat inexistent, per a considerar a l'usuari com a nou client obligant-lo a pagar un nou dipòsit de fiança.

Fotografia presa a Quilalí, mentre un funcionari d'Unión FENOSA fa la lectura del consum del comptador, a simple vista. Com es pot veure en el detall que mostra la fotografia, per a cada dígit del lector, hi ha una maneta petita. Quants errors de lectura al dia poden donar-se?

Granada, ciutat turística[32]: Si es visita el centre de Granada, els seus carrers principals, res sembla succeir. Ara bé, si es fa un volt pels voltants, a escassos 100 metres del centre es veu el deplorable estat de l'estesa elèctrica i la il·luminació pública. En un informe preliminar desenvolupat per l'Institut Nicaragüenc de l'Energia, Unión Fenosa i ACUGRA el 20 d'agost de 2007 i presentat com a prova a l'Audiència Preliminar del Tribunal Permanent dels Pobles a Managua a l'octubre del mateix any, es mostren múltiples casos en els quals fa fins a 7 anys que no tenen enllumenat públic i Unión Fenosa l'està cobrant en la factura. Les imatges següents, preses durant inspecció realitzada el 14 de setembre de 2007 a Granada per l'ODG i ACUGRA, mostren el mal estat de la xarxa de distribució i la il·luminació pública.

Àvia i fills d'electrocutat a Granada pel mal estat de la xarxa de distribució elèctrica. No han rebut cap tipus de suport ni indemnització.

Fotografia facilitada per afectada per una pujada de tensió que li va cremar la casa. No va rebre cap compensació per part d'Unión Fenosa.

[32] *Investigació realitzada a partir de les dades i informacions facilitades per D. Roger Monterrey de l'associació ACUGRA*

Detalls de la xarxa elèctrica i d'il·luminació a inspecció visual al barri adjacent al centre de Granada.

Detalls de la xarxa elèctrica al barri subnormal de Granada. Unión Fenosa ha tractat de contractar els líders de les comunitats perquè cobrin als seus veïns. A Colòmbia aquesta política està generant una forta conflictivitat entre els pobladors. José Luis Gómez, vicepresident d'Unión Fenosa a Nicaragua va informar que s'estava configurant un grup de treball amb experts d'Unión Fenosa, el Govern i organitzacions de consumidors nicaragüencs per importar "l'exitós" model d'Energia Social a Colòmbia als assentaments de Nicaragua.

Més detalls de la xarxa elèctrica i d'il·luminació a inspecció visual al barri adjacent al centre de Granada

2.2.3 Males pràctiques laborals

Rescatant el principi d'aquest apartat, l'arribada d'Inversió Estrangera Directa a un país empobrit, a més de millorar el servei públic que es privatitza, hauria d'ajudar **a generar noves ocupacions directes i indirectes i millorar la capacitació de les ja existents.** Tot això amb el clar objectiu d'aconseguir una millora dels serveis oferts als seus pobladors, per a millorar les seves condicions de vida.

César Augusto Lacayo, president del Grup Calsa i soci d'Unión FENOSA a Nicaragua, va explicar a *LA PRENSA,* que tant el seu grup empresarial com el

Grup Pellas s'havien fet socis de FENOSA perquè "creiem nosaltres en el país i dóna un missatge clar a l'inversionista estranger que Nicaragua és un país clau per a treballar"; a més, va considerar que aquesta operació vindrà a generar més ocupacions en el país i beneficiar a l'usuari perquè "amb només dir sector privat li atorga una dinàmica diferent, i entrarà a poder donar-li un millor servei al client, una millor perspectiva en la qualitat del producte, i Unión Fenosa s'ha caracteritzat per la seva professionalitat i per això la vam escollir".[33]

Aquestes afirmacions es contradiuen amb la realitat existent. A l'entrevista[34] mantinguda amb el líder nacional del sindicat COTRAENIC[35], "el licenciado" res del que s'esmenta en els dos paràgrafs anteriors ha ocorregut.

- Generació d'ocupació i estabilitat laboral: acomiadaments massius

Unión Fenosa es fa càrrec de Disnorte i Dissur a l'octubre de 2000, comptant amb una plantilla de 1.350 treballadors i 350.000 clients. A setembre de 2007, l'empresa té 640.000 clients i 1.060 treballadors en plantilla. Contràriament al que les xifres de clients mostren, des de l'any 2000, Unión Fenosa ha acomiadat entre 450 i 500 treballadors i, encara que ha generat nova ocupació, el còmput global llança la pèrdua d'aproximadament 300 llocs de treball.

Una afectació directa dels acomiadaments ha estat la reducció de la presència de l'empresa en els diferents departaments del país. Al departament de Nuevas Segovias, a l'oficina d'Unión Fenosa a Ocotal, abans de la privatització treballaven 56 persones i ara tan sols s'ocupa a 17 empleats, tot i l'increment del nombre de clients. L'empresa ha utilitzat diferents formes d'acomiadar al personal a través de múltiples irregularitats i violacions de la legislació laboral i el conveni col·lectiu.

- Millores en les condicions laborals dels treballadors: retribucions

El sou bàsic d'un treballador de l'oficina d'Ocotal en el districte de Las Segovias està entre les 2.100 i 3.000 córdobes al mes (aproximadament entre 80 i 100 dòlars mensuals) després de 20 anys treballant a l'empresa. La cistella bàsica a Nicaragua se situa en 5.800 córdobes (223 dòlars).

Amb l'arribada d'Unión Fenosa, els treballadors van perdre certes prestacions laborals que anteriorment tenien quan treballaven per a l'empresa estatal ENEL: perden el descompte del 50% en la factura elèctrica i l'accés a lents per a la vista gratuïtes.

- Millores en les condicions laborals dels treballadors: violació de drets laborals i polítiques antisindicals

Unión Fenosa declara a la seva pàgina web que: *'El seu compromís amb les idees se sustenta en la potenciació de dos recursos indiscutibles: la innovació i la reputació. Quant a la primera, s'orienta a crear nou valor per al client i riquesa per a tots els stakeholders (parts interessades) i quant a la reputació, UNIÓN FENOSA considera essencial l'adopció de Codis Ètics, per això està articulant un sistema que permetrà disposar de codis per a totes i cadascuna de les àrees de relació amb les parts interessades'.*

De nou, aquestes declaracions es contradiuen amb la realitat. Durant l'entrevista mantinguda amb el Llicenciat, va relacionar una sèrie de pràctiques que clarament violen els drets laborals dels treballadors, i que apunten a una clara política antisindical per part d'Unión Fenosa.

Com a exemple, esmentar que en el moment de la realització del treball de camp (agost, setembre de 2007), vuit dirigents sindicals tenien processos judicials oberts per l'empresa, en un atac frontal a la llibertat sindical. En un altre cas, Unión Fenosa, seguint amb la seva clara política de 'no diàleg' va presentar denúncies davant la policia abans de resoldre els possibles conflictes d'ordre intern generats. Al 2007, davant el sabotatge d'uns comptadors, l'empresa va denunciar a tots els treballadors de l'Àrea de Tecnologia de la Mesura davant la Policia. Van ésser citats a declarar en els Jutjats de Chipote i retinguts presos des de les 8 del matí fins a les 12 de la nit. El sindicat va haver de donar assistència jurídica i tots van ser deixats en llibertat sense càrrecs.

Operaris d'Unión FENOSA procedint al tall del subministrament elèctric.

[33] *Corea, Martha Danelia. Fenosa vende acciones. La Prensa. Edición nº. 22556. Managua, 18 de Novembre de 2001.*
[34] *Aquest apartat ha estat desenvolupat en la seva totalitat a partir de l'entrevista mantinguda el 3 de Setembre de 2007 a les oficines de la COTRAENIC a Managua a El Licenciado membre de la Secretaría Ejecutiva Nacional de la Central Sandinista de Trabajadores (C.S.T.) i representant nacional de la COTRAENIC (Confederación de Trabajadores de la Energía en Nicaragua)*
[35] *La COTRAENIC aglutina al 75% dels empleats d'Unión Fenosa.*

Testimoni anònim: Segons testimoni recollit en el treball de camp en departaments rurals, un treballador d'una contrata dedicada als talls de llum, per error va tallar en un domicili el cable equivocat. Va ser denunciat per l'amo de la finca, detingut i mantingut a la presó una setmana. No va ser defensat per l'empresa. En quedar en llibertat no va poder recuperar la seva ocupació i li va ser retinguda la seva motocicleta durant 3 mesos privant-se-li del seu mitjà de transport i treball.

- Millores en les condicions laborals dels empleats: judicialització del diàleg social per a bloquejar negociacions del conveni col·lectiu

Al setembre del 2007 l'empresa Unión Fenosa encara no s'havia assegut a negociar el nou conveni col·lectiu amb els sindicats. Això és així per la política de confrontació i judicialització de tota controvèrsia que té l'empresa amb qualsevol grup d'interès amb el qual es relaciona. Aquesta actitud d'Unión Fenosa a Nicaragua està molt lluny dels compromisos que assumeix en la seva pàgina web sobre Responsabilitat Social Corporativa i en la qual diu: *'UNION FENOSA considera que la responsabilitat social de l'empresa passa ineludiblement pel desenvolupament integral de les persones, tant en el seu vessant professional com humà'*[36].

Segons la legislació del país, Unión Fenosa pot sol·licitar la revisió del conveni per la seva banda i els treballadors poden sol·licitar un nou conveni entre el 14 de maig i el 14 de juny. El 2007 Unión Fenosa presentà una proposta de revisió del conveni col·lectiu de forma il·legal (fora del termini que marca la llei), bloquejant les negociacions més de 5 mesos. Els treballadors per la seva banda, havien plantejat a la direcció de la companyia una sèrie de noves propostes a incorporar en el nou conveni col·lectiu mitjançant un document anomenat Plec de Peticions.

En diferents instàncies judicials fou declarada no legal la revisió d'Unión Fenosa. Com els Jutges van fallar que no eren procedents les sol·licituds de les diferents apel·lacions, Unión Fenosa decidí recórrer a instàncies judicials el Plec de Condicions presentat pels treballadors, per a seguir allargant el procés i no negociar.

- Dinamitzadora de l'economia local: Les contrates, precarització de les condicions laborals

Unión Fenosa comença a desenvolupar les seves activitats com a tal al novembre de 2000 i ja al gener de 2001 comença a externalitzar serveis crítics de la seva activitat com a empresa distribuïdora entre una xarxa d'empreses amb noms com EULEN, CODENI o COBRA. A aquest tipus d'empreses se les denomina contrates. Altres contrates són EMP, UESA, SERLISA, SEESA, NORCONTROL.

Les tasques que desenvolupen aquestes *contrates* són tasques de manteniment i reparació, altes d'usuaris, presa de lectura, tall del servei elèctric, reconnexió, cobraments, call center (atenció al client) i instal·lacions.

Últimament han sorgit noves *contrates,* colombianes i guatemalenques, que les porta la pròpia Unión Fenosa, elaborant-los la documentació i fent-les aparèixer com empreses sense estar degudament registrades en l'autoritat del Ministeri del Treball com a empreses que treballen en la branca elèctrica (per la seva naturalesa han de demanar permisos i autorització a l'Administració Pública). Els treballadors de les *contrates* treballen en condicions "poc favorables" i amb clares violacions dels Drets Laborals i, per tant, dels Drets Humans.

Destacar d'entre totes que hi ha *contrates* que apliquen el polígraf (detector de mentides) als treballadors abans de contractar-los, en una clara violació dels Drets Humans; els treballadors no tenen còpia del contracte ni se'ls lliuren nòmines; no se'ls hi paguen despeses de desplaçament ni viàtics (dietes); falta de mesures de seguretat i protecció, a més de falta de capacitació per a les activitats que se'ls encomana; difícilment se'ls hi paga seguretat social o hores extres; són multats o sancionats sense més explicació trobant-se amb descomptes en el seu sou en el moment de cobrar la nòmina; etc.

Segons l'entrevistat, "Tot treballador que ha passat a formar part de les empreses *contrates,* el que ha obtingut és la precarització de les seves condicions laborals, econòmiques, socials, sindicals i humanes" la qual cosa repercuteix en la caiguda de la qualitat del servei.

- Dinamitzadora de l'economia local: Les contrates, pèrdua de la qualitat del servei i pèrdues econòmiques

Hi ha indicis suficients per a dir que alguna de les ***contrates són empreses "properes"*** que li serveixen a Unión Fenosa per a "augmentar les pèrdues reals" i pressionar al Govern nicaragüenc per a que elevi les tarifes. Aquesta política d'externalització de serveis en terceres empreses genera ineficiències i pèrdua de qualitat del servei. Aquesta caiguda de la qualitat del servei és conseqüència de la falta de control d'Unión Fenosa sobre aquestes *contrates.* Aquestes contrates a més de deteriorar les condicions laborals dels seus empleats i afectar a la qualitat del servei, provoquen en realitat pèrdues econòmiques a l'empresa per:

[36] *http://www.unionfenosa.es/webuf/ShowContent.do?contenido=RSC_05_02#personas consultada el día 4 d'Octubre de 2007*

• Les operacions no són ben resoltes i provoquen que el poc personal que queda en plantilla d'Unión Fenosa, hagi de ser el que acabi realitzant les reparacions.
• En d'altres casos, les ineficiències són sofertes directament pels usuaris, com per exemple en el cas de les lectures errònies dels comptadors que provoquen una gran quantitat de reclamacions. Segons declaracions del vicepresident d'Unión Fenosa a Nicaragua, l'empresa atén més de 4.500 reclamacions mensuals.
• El deteriorament de la qualitat del servei acaba provocant un deteriorament de la imatge que els usuaris tenen d'Unión Fenosa.
• És qüestionable que serveixi per a reduir costos. Una *contrata* rep per treballador 550 dòlars/mes, mentre el treballador de la *contrata* no rep més de 60 dòlars/mes. Un treballador contractat directament per Unión Fenosa té un salari aproximat d'uns 190 dòlars/mes. La lògica de la *contrata* com a política de reducció de costos no es compleix en aquest cas.
• Des de fa sis anys el sindicat està plantejant a la direcció d'Unión Fenosa que les *contrates* aquí no funcionen, ja que es necessita una formació tècnica superior per a treballar en el sector elèctric per a treballar en el tipus d'obres de les empreses distribuïdores i els empleats de les contrates no la tenen. **La resposta de la companyia és que aquestes polítiques vénen marcades des de Madrid.**

Amb aquestes polítiques i segons declaracions de l'entrevistat "s'estan fomentant crims laborals en aquest país. Es provoquen grans increments dels costos d'operació que a la vegada pressionen a l'alça la tarifa, a més del petroli. I es desvien fons de la pròpia empresa cap a empreses **'properes'**."

El cas de Cobra, la "Propera": L'any 2007, es podia afirmar que l'empresa espanyola subcontractada a Nicaragua, Cobra, era una empresa "propera" a Unión FENOSA. Unión Fenosa subcontracta aquesta empresa per a desenvolupar tasques de serveis de lectura, tall, reconnexió, instal·lació i call center. Es pot denominar propera per les següents connexions:

1. L'empresa **Cobra,** segons informa a la pàgina 83 de la seva memòria, tenia un capital social a 31 de desembre de 2005 representat per 400.000 accions al portador, de les quals 399.990 pertanyen a **ACS Servicios Comunicaciones y Energía S.L.**

2. ACS Servicios Comunicaciones y Energía S.L. és una empresa del Grup ACS. El Grup ACS, a través de l'empresa matriu, ACS Activitats de Construcció i Serveis S.A. **posseïa al 2007 una participació del 40,47% a Unión Fenosa S.A.**

3. A la Junta General del Grup ACS tenien els següents consellers que eren membres de l'equip directiu o juntes generals d'accionistes d'Unión Fenosa i Cobra:

JOSÉ MARÍA AGUIRRE GONZÁLEZ és
Conseller de la Junta General del Grup ACS des del 1995, és:
President de COBRA INSTALACIONES Y SERVICIOS S.A.[37]
Vicepresident de ACS SERVICIOS, COMUNICACIONES Y ENERGÍA[38]
President de COBRA GESTIÓN DE INFRAESTRUCTURAS, S.L.[39]
President del BANCO GUIPUZCOANO S.A.[40]
Conseller d'ACERINOX, S.A.[41]

MANUEL DELGADO SOLÍS
Conseller de la Junta General del Grup ACS des del 2004, és:
Conseller d'UNIÓN FENOSA S.A.

JOSÉ LUIS DEL VALLE PÉREZ
Secretari Conseller de la Junta Gral. del Grup ACS des del 1989, és:
Conseller-Secretari de COBRA INSTALACIONES Y SERVICIOS
Conseller d'UNIÓN FENOSA S.A.

[37] Membres del consell que tenen càrrecs d'administradors o directius a d'altres societats que formen part del grup de la societat cotitzada segons la memòria de govern corporatiu de 2006 d'ACS, Pàgs. 9-10.
[38] Ídem.
[39] Ídem.
[40] Consellers de la societat que són membres del consell d'administració d'altres entitats cotitzades en mercats oficials de valors a Espanya diferents de les del grup, que hagin estat comunicades a la societat.
[41] Ídem

2.2.4 El sector elèctric a Nicaragua després de la privatització

Hi ha múltiples denúncies de moviments socials i comunitats en resistència contra l'actuació d'Unión Fenosa en diversos països en els quals està present, a més de processos judicials oberts. En aquest apartat es relacionen algunes de les denúncies documentades. Aquestes denúncies tenen 'modus operandi' similars quan l'empresa està encarregada de la distribució en un país empobrit. Casos com a Colòmbia, Guatemala, República Dominicana o la mateixa Nicaragua, com hem pogut anar veient en aquest informe, mostren una mateixa casuística amb l'arribada de Fenosa al país: increments de la tarifa, exclusió social, abús sobre els consumidors i un empitjorament del servei que venien rebent. Per altra banda, i a diferència de Nicaragua, en altres països Unión Fenosa està encarregada de la generació. Aquestes plantes generadores estan provocant forts impactes socials i ambientals en els llocs que estan situades, afectant a pobladors i comunitats indígenes.

Gràfic 1. Participació de les centrals tèrmiques en la generació d'electricitat (2002)

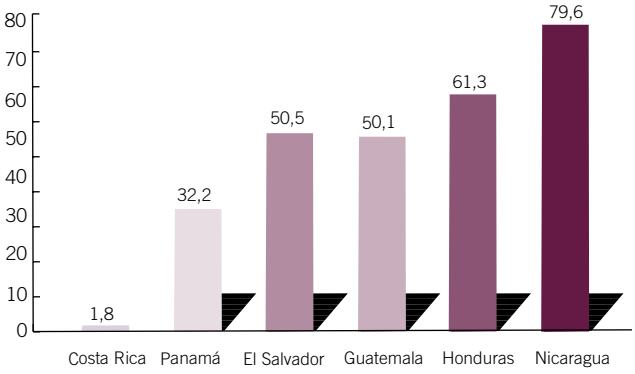

Font: Gràfic de N. Avendaño i R. Meléndez amb dades de CEPAL i INE publicat en Herrera, Ruth Selma [2006]. Crisis del sector energético. ¿Nicaragua apagándose?. Red Nacional de la Defensa de los Consumidores. Managua, 2006, pàg. 33

Entre 1995 i 2004, Costa Rica va expandir la seva capacitat de generació en 790 MW, dels quals 670 MW van correspondre a fonts renovables. En el mateix període, Nicaragua va augmentar la seva capacitat en 351 MW, dels quals només 7 MW van correspondre a fonts renovables i no contaminants.[42]

L'anàlisi de la composició de la **matriu energètica** de Nicaragua mostra la seva alta dependència del petroli en la generació d'electricitat (79,6 per cent). La resta de països de la regió, no obstant, tenen una dependència del: Costa Rica (1,8%), Panamà (32,2%), El Salvador (50,5%), Guatemala (50,1%) i Hondures (61,3%). Gairebé el 80% de la generació elèctrica a Nicaragua es produeix a partir de centrals tèrmiques, que utilitzen combustibles fòssils (carbó, petroli i gas natural). El gran pes del petroli en la generació elèctrica provoca que els seus costos depenguin de forma directa de les oscil·lacions de preu del barril de cru.

La pregunta que sorgeix davant aquestes dades bàsiques és: **per què a Nicaragua es dóna aquesta gran dependència i a d'altres països de la zona amb capacitats econòmiques similars es donen matrius energètiques diferents?**

Una primera resposta seria que les fonts potencials de generació d'energia elèctrica són diferents en cada país. Per això, cadascun ha optimitzat la seva matriu energètica a partir dels seus recursos naturals propis. Com es pot comprovar en la Taula 4, elaborada a partir d'un estudi encarregat durant la dictadura de Somoza, **el potencial en generació elèctrica renovable** de Nicaragua[43], ja en aquells anys podia dur al país a aconseguir l'autonomia en generació d'energia elèctrica i fins i tot convertir-se en país exportador, amb una necessitat nul·la de petroli. La realitat, com es veu en la segona columna del quadre, és que al 2004 la capacitat de generació de Nicaragua era de 742,2 MW i el pes de les generadores tèrmiques era del 62,6%.

Tabla 4
Capacidad de generación potencial e instalada

Tipo de generación	Potencial	Instalada 2004
Térmica	0	464,3
Hidroeléctrica	1760	104,4
Geotérmica	1000	77,5
Eólica	200	0
Biomasa	100	96
Total	3060	742,2

Fuente: Elaboración propia a partir Herrera, Ruth Selma [2006] op. cit.

Com s'ha arribat a tenir una matriu tan altament dependent del petroli? Les inversions en noves plantes de generació s'han realitzat en centrals altament dependents del petroli pel seu baix cost econòmic inicial respecte a d'altres alternatives. Aquest sotacost ha permès als propietaris d'aquestes centrals de generació tenir un termini de retorn de la inversió menor i obtenir ràpids guanys.

[42] *Acevedo, Adolfo [2006] Pàg. 10*
[43] *Herrera, Ruth [2006] op. cit.*

La segona variable estudiada és l'índex de **pèrdues i fugides tècniques en el transport i la distribució**[44]. Nicaragua té l'índex més elevat de la zona (30,4% el 2004). La resta de països tenen: Costa Rica (9,4%), El Salvador (14,5%), Guatemala (15,5%), Hondures (22,7%) i Panamà (16%)[45]. Aquesta variable és molt controvertida i els diferents experts consultats no arriben a un acord sobre la raó per la qual es dóna. Ara bé, sembla que els elements que la composen són clars: mal estat de la xarxa de transport i distribució per falta d'inversió (Govern té la responsabilitat en el transport i Unión Fenosa en la distribució) i usuaris "enganxats" a la xarxa, entre els quals es troben tant assentaments (barris pobres) com indústries i usuaris amb capacitat adquisitiva elevada.

Gràfic 2

Preu de l'energia a països centreamericans

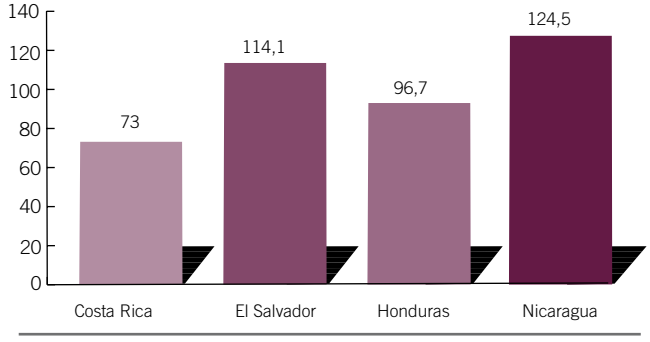

Font: [CEPAL 2005 op. cit.]

Respecte a **l'índex d'electrificació**, Nicaragua posseeix de nou l'últim lloc amb un 52,1%, és a dir, hi ha més de 2,7 milions de nicaragüencs sense accés a electricitat (467.500 llars)[46]. Aquesta dada novament contrasta amb Costa Rica (97,9%), El Salvador (81,4%), Guatemala (83%), Hondures (65,9%) i Panamà (84,8%)[47]. En aquest cas, i com s'ha demostrat en apartats anteriors, Unión Fenosa no està invertint per a donar major cobertura elèctrica.

L'última variable estudiada és el cost de la tarifa. **La tarifa elèctrica** és la més elevada de tota la zona com es comprova en el Gràfic 2, a causa de diferents qüestions: d'una banda, una matriu energètica altament dependent de la generació amb petroli, fa que la tarifa estigui vinculada a les variacions del cost del cru en els mercats internacionals; en segon lloc, les elevades fugues tècniques per falta d'inversió en el manteniment de les xarxes de transport i distribució elèctriques són cobrades per les generadores a les distribuïdores, que igualment les integren en part en les factures dels usuaris; en tercer lloc i com es pot comprovar en l'apartat 3.3.2 Les generadores: altres responsables de la crisi, els contractes entre generadores i distribuïdores asseguren guanys a les primeres, generin o no; i finalment, per les altes rendibilitats que el Govern nicaragüenc ha estat obligat a assegurar a les empreses distribuïdores, per pressions tant de les Institucions Financeres Internacionals com pel govern espanyol com també es mostra en els apartats 3.3.3 i 3.3.4 d'aquest mateix informe.

Davant aquestes dades, sembla que amb la privatització de la generació (plantes públiques i privades, capital nicaragüenc i internacional) i la distribució (Unión Fenosa) no s'ha aconseguit posar fi als problemes del sector elèctric, sinó que més aviat, s'han aguditzat. Aquests dos actors s'han dedicat a recollir utilitats sense invertir en el país, acomodats en la falta de control i exigència dels diferents governs nicaragüencs.

2.3 És Nicaragua un cas aïllat? Guatemala, Colòmbia, Mèxic, República Dominicana, Iraq i Costa Rica

Nicaragua no es pot veure com un cas aïllat o com un accident. És un exemple paradigmàtic de la forma de procedir de la transnacional Unión Fenosa fora de l'Estat espanyol. S'han recollit múltiples denúncies de moviments socials i comunitats en resistència que argumenten aquesta afirmació, a més de múltiples denúncies en jutjats que són bloquejades pel seu potent equip d'advocats. Per aquesta raó, Unión Fenosa ha estat denunciada en les tres sessions del Tribunal Permanent dels Pobles a Viena (2006), Lima (2008) i Madrid (2010), a més de tenir la seva pròpia audiència preliminar a l'octubre de 2007 a Managua.

Tot seguit es relacionen de forma resumida els casos documentats a d'altres països. Aquestes denúncies tenen 'modus operandi' similars quan l'empresa està encarregada de la distribució en un país empobrit. Casos com Colòmbia, Guatemala, República Dominicana o la mateixa Nicaragua, com hem pogut anar veient en aquest informe, mostren una mateixa casuística amb l'arribada de Fenosa al país: monopoli, compra per preu inferior al valor dels actius, canvis legislatius que la protegeixen, reducció drets laborals, increments de la tarifa, exclusió social, abús sobre els consumidors, empitjorament del servei que venien rebent i la mort de persones per la falta d'inversió. Per altra banda, en els països en que Unión Fenosa està encarregada de la generació s'estan produint forts impactes socials i ambientals, afectant a pobladors i comunitats indígenes.

[44] La diferència entre xarxes de transport i distribució es dóna perquè les primeres fan servir una xarxa d'alt voltatge i les segones, que estan connectades als centres de consum, la fan servir de mitjà i baix voltatge. Informació extreta del llibre Centreamèrica encesa. Transnacionals i reformes en el sector elèctric.

[45] CEPAL [2005]. Istmo Centroamericano: Estadísticas del subsector eléctrico (dades actualizades a 2004). Nacions Unides. Comisión Económica para América Latina y el Caribe – CEPAL. Mèxico, Setembre de 2005.

[46] Segons càlculs de la CEPAL, consideren que l'any 2004 vivien 5,8 habitants de promig per habitatge.

[47] CEPAL [2005] op. cit.

- Guatemala: assassinat d'activistes[48]

El 1998 Unión Fenosa va començar a operar a Guatemala, després de resultar adjudicatària del 80% de les accions de les empreses de distribució Deocsa-Deorsa cobrint 20 dels 22 departaments del país. D'aquesta forma va prendre llavors el control de l'operació i manteniment de l'activitat de distribució d'energia a Guatemala. En l'actualitat Unión Fenosa té la propietat d'un 90,83% de Deocsa; un 92,84% de Deorsa (distribuïdores elèctriques); un 100% de Guatemel (comercialitzadora) i un 100% de Decsa, societat tenidora del 90% de Recsa, Xarxes Elèctriques de Centreamèrica (empresa de transport d'energia).

Il·lustració d'Emma Gascó per al diari Diagonal www.diagonalperiodico.net

Conflicte d'interessos? En el moment de l'entrada d'Unión Fenosa a Guatemala, Ramón Casilda era Director d'Estratègia i Norsistemas del Grup Unión Fenosa, a més de ser consultor del Banc Interamericà de Desenvolupament[49].

L'entrada d'Unión Fenosa va ser finançada i va comptar amb el suport de les institucions financeres internacionals, de la següent forma:

• Unión Fenosa va contractar la protecció de l'assegurança per a la inversió en Deocsa-Deorsa a l'Agència de Garanties per a les Inversions Multilaterals (MIGA) adscrita al Banc Mundial, per un valor de 96 milions de dòlars l'any 2001. Aquesta assegurança ha de ser aprovada pel Parlament de Guatemala, ja que conté garantia sobirana.

• El Programa d'Electrificació Rural (PER) és l'instrument utilitzat per a donar cobertura en la distribució a la població més desafavorida de Guatemala. Aquestes inversions, en no ser rendibles, són escomeses pel govern de Guatemala a partir de part dels recursos provinents de la venda a Unión Fenosa de Deocsa-Deorsa (101 milions de dòlars), més aportacions addicionals del mateix govern i d'un préstec de 90 milions de dòlars atorgat pel Banc Interamericà de Desenvolupament (BID)[50]. Al març de 2010, es va atorgar un nou préstec per a continuar amb l'electrificació rural per 55 milions de dòlars més[51]. El Govern de Guatemala s'endeuta i desvia els recursos de la privatització per a afavorir el negoci de la pròpia Unión Fenosa, duent a terme inversions que hauria de realitzar la companyia.

La diplomàcia empresarial espanyola i el vassallatge del Govern de Guatemala envers els interessos d'Unión Fenosa repeteixen la mateixa història de sempre, com queda demostrat en el següent fragment d'un document de l'Oficina Econòmica i Comercial de l'Ambaixada d'Espanya a Guatemala, arran de la visita a Espanya, de l'actual President de Guatemala, Álvaro Colom, poc després de la seva elecció: "Una de les seves primeres reunions després de les eleccions va ser amb José Luís Rodríguez Zapatero, anunciant el suport a les inversions espanyoles a Guatemala, fonamentalment a Iberdrola, Telefónica i Unión FENOSA"[52].

Vulneració dels drets humans: Assassinat de 8 activistes que denuncien les actuacions d'Unión Fenosa a Guatemala en la comunitat de San Marcos. Des de finals del 2009 s'ha produït una escalada d'assetjaments, atacs i assassinats en les comunitats que a data d'avui compta ja amb 8 morts i múltiples ferits. Si bé no s'ha pogut demostrar una responsabilitat directa d'Unión Fenosa en els fets, totes les persones assassinades tenien en comú el fet de ser dirigents comunitaris opositors als abusos d'Unión Fenosa. La

[48] Aquest apartat ha estat desenvolupat a partir de les recerques aportades a la sessió de Maig de 2010 del Tribunal Permanent dels Pobles per les següents organitzacions: Asociación para la Promoción y el Desarrollo de la comunidad CEIBA - Amigos de la tierra Guatemala, Frente Nacional de Lucha, Associació d'Amistat amb el Poble de Guatemala i Observatori del Deute en la Globalització (ODG).
[49] http://www.eclac.org/publicaciones/xml/0/19250/calderon.pdf visitada l'1 de Setembre de 2010.
[50] Paz Antolín, María José [2003] Pàg. 359 http://www.ucm.es/BUCM/tesis/cee/ucm-t26520.pdf visitada l'1 de Setembre de 2010
[51] http://www.minfin.gob.gt/index.php?option=com_content&view=article&id=789:gobierno-y-bid-firman-intencion-de-prestamo-por-75-millones&catid=22:comunicados&Itemid=225 visitada l'1 de Setembre de 2010
[52] http://www.icex.es/icex/cma/contentTypes/common/records/viewDocument/0,,,00.bin?doc=4226828 Pàg. 6 visitada l'1 de Setembre de 2010

majoria d'ells formaven part del Front de Defensa dels Recursos Naturals i Drets dels Pobles (FRENA). Fins al moment, tampoc s'ha identificat als responsables dels fets. No obstant això, està clar que les contínues violacions dels drets de la població guatemalenca i dels incessants abusos per part d'Unión Fenosa[53] ha dut en diverses zones de Guatemala a situacions límit.

"Dels vuit dirigents populars que han estat assassinats, set ho han estat en el marc de l'Estat de setge. La població no pot reunir-se per a articular-se, perquè és delicte que es reuneixin més de tres persones", va declarar per al diari Diagonal, Roberto Madriz, de la Comissió Política del Front Nacional de Lluita, FNL. Continua Roberto, "Els sicaris del narcotràfic recorren armats els llogarets, dient-li a la població 'o paguen o els matem'. A l'endemà que es decretés l'estat de setge, Unión Fenosa va obrir oficines just a l'edifici des d'on opera el capo del narco de la zona, en un edifici que tothom sap que és de la seva propietat. Amb això, llança un clar missatge al poble".

Criminalització del moviment popular: Al desembre de 2009, la resposta de l'Estat guatemalenc a l'organització creixent de sectors socials i les comunitats afectades pels abusos de l'empresa, ha estat la declaració de "l'Estat de prevenció" i el dictat d'ordres de cerca i captura contra més de 230 dirigents comunals, per a defensar els interessos de la transnacional (amb suspensió de les garanties i drets constitucionals a la totalitat de la població) en el departament de San Marcos. Aquestes mesures contra la població les ha pres el govern com a reacció a l'agressiva estratègia de criminalització del moviment popular per part d'Unión Fenosa[54] que ha interpel·lat als diputats guatemalencs acusant als membres del FRENA: *"En aquest context es va apuntar que el denominat grup FRENA impedeix que la distribuïdora doni manteniment a les línies de Mitja Tensió, incita els fraus i el robatori d'electricitat i envaeix les subestacions Meléndrez i Malacatán manipulant equips d'alta tecnologia, fets que posen en greu risc el sistema que assorteix d'energia al departament"*[55]. Fins ara, no han pogut demostrar cap d'aquestes acusacions.

Empobriment d'amplis sectors de la població: Des dels inicis de les adquisicions d'Unión Fenosa (DEOCSA, DEORSA), els recursos d'empara presentats contra les elèctriques des de diferents sectors per cobrament il·legal del VAD (Valor Agregat de Distribució), alces continuades i excessives de les tarifes, mala prestació de serveis i diversos abusos en els cobraments, han estat una constant en el país. La creació del VAD va significar, en xifres concretes, que Unión FENOSA cobrés prop de 260 milions de dòlars. Al novembre de 2004, la Cort de Constitucionalitat va determinar que era il·legal. Al 2005, la mateixa Cort va revocar aquesta sentència, el que ha donat lloc a empares i impugnacions que segueixen fins a la data[57].

L'Associació de Cambres de Comerç Binacionals (Ascabi) de diversos països, inclòs l'Estat espanyol, han demanat que l'estat de prevenció es faci extensiu a la totalitat del país, amb l'objectiu de protegir les inversions de les seves empreses a Guatemala[56].

Abusos en la prestació dels serveis a càrrec d'Unión Fenosa: El 20 de gener de 2009, el Sindicat Independent d'Electricistes de Guatemala, SINEG, va divulgar una anàlisi en la qual aporta una llista de pràctiques il·lícites adoptades impunement per Unión Fenosa i per Iberdrola, entre d'altres: cobrament a càrrec fix sense que la població sàpiga que cobreix aquest càrrec, operació incontrolada dels mesuradors o comptadors d'electricitat, sense que la CNEE tingui registre dels calibratges dels esmentats comptadors, i cobrament del VAD[58]. Tant la ubicació de les oficines, generalment en les capçaleres departamentals, com la seva dràstica reducció en els últims temps, fan extremadament difícil que la població pugui presentar queixes o, simplement, demanar aclariments.

Violació de garanties laborals: En una carta amb data 27 d'agost de 2007 signada per nombroses organitzacions sindicals adreçada a l'Organització Internacional del Treball (OIT), els sindicats denunciaven, en el cas concret d'Unión Fenosa i entre d'altres abusos: violació sistemàtica del Pacte Col·lectiu de Condicions de Treball; impagament de les hores extraordinàries; incompliment dels terminis establerts per al lliurament d'uniformes, eines i equip; limitació de l'accés al treball als treballadors pel seu passat sindical; pressions sobre treballadors per a no afiliar-se un sindicat amb oferiment de pagaments per desafiliar-se; acomiada

[53] *Paz María José, Soraya González i Sanabria Antonio [2005] Pàg. 70*
[54] *http://www.finanzas.com/noticias/economia/2010-01-21/238519_guatemala--union-fenosa-denuncia-ante.html visitada el 16 d'Abril de 2010*
[55] *http://www.unionfenosa.com.gt/Notas/NotaPrensaDiputados.pdf visitada l'1 de Setembre de 2010*
[56] *http://noticias.com.gt/nacionales/20100304-camaras-comercio-estado-prevencion-violencia-guatemala.html visitada l'1 de Setembre de 2010*
[57] *http://www.quiendebeaquien.org/IMG/doc_Por_que_el_clamor_popular_exig1.doc visitada l'1 de Setembre de 2010*
[58] *http://www.adital.com.br/site/noticia.asp?boletim=1&lang=ES&cod=36934 visitada el 22 d'Abril de 2010*

ments i sancions injustificades; facilitar l'ingrés de personal d'empreses subcontractades per a impedir l'exercici de la llibertat sindical, etc.[59]

Impactes ambientals: Al 2007, Unión Fenosa va decidir passar a la següent etapa de la seva penetració a Guatemala, és a dir, de la distribució d'electricitat, a la seva generació. Això es va realitzar amb plantes de generació d'electricitat operades amb carbó. L'explotació a base de carbó és una de les més contaminants del món i ha estat rebutjada i/o prohibida en diversos països. A més, Guatemala no és productora de carbó, la qual cosa significa que el carbó, a més de ser altament contaminant, s'haurà de comprar a d'altres països. Un estudi realitzat pel Banc Mundial a Hondures assenyalava com a opció la instal·lació de plantes de carbó, no obstant això, adverteix del risc ambiental que aquestes produeixen. "La combustió, especialment el carbó, constitueix una font important de contaminació de l'aire, amb l'òxid de sofre, òxid de nitrogen, material en partícules (PM), diòxid de carboni, que contribueixen a la pluja àcida i al canvi climàtic"[60]. El propi Ministeri de Medi ambient reconeixia que la legislació a Guatemala és, en aquest sentit, molt laxa, qüestió que atribuïen a la necessitat de no posar traves als inversionistes[61].

- Colòmbia: Electrocucions i paramilitarisme[62]

Unión Fenosa va arribar a Colòmbia l'any 2000 en adquirir un 70,5% i un 71,6% d'Electrocosta i Electricaribe[63], empreses que distribuïen i comercialitzaven energia en la regió de la Costa Atlàntica. Al 2007, són fusionades les dues empreses en Electricaribe, la qual cosa li va permetre a Fenosa adquirir el 85% de les accions. A més, va crear l'empresa Energia Empresarial que ofereix serveis a 587 clients corporatius en la regió de la Costa Atlàntica[64]. Sumat a l'anterior, la transnacional espanyola va tenir una participació accionarial majoritària en l'empresa EPSA i CETSA del 63,82% fins a l'any 2008.

El procés de privatització del sector elèctric es va iniciar a principis de la dècada dels 90, en el marc de la política d'obertura econòmica a Colòmbia que va produir canvis fonamentals en la legislació, els quals van fer més favorables les condicions per a la inserció de corporacions transnacionals. Aquestes reformes s'aprofundeixen sota el govern d'Álvaro Uribe Vélez, ja que es concedeix a les empreses del sector elèctric, entre elles Unión Fenosa, rebaixes en l'impost de la renda, eliminació de la retenció sobre beneficis pagats als inversors, supressió de l'impost de remeses i deducció per inversió en actius fixes .

Recordem que l'empresa Soluziona Colòmbia (Enginyeria, consultoria i tecnologia) (100% en mans de FENOSA) va ser de les moltes empreses que va finançar la primera campanya electoral de l'expresident Álvaro Uribe Vélez, segons la Junta Electoral central colombiana[66].

Vulneracions dels dret humans

Electrocucions massives en el Carib colombià: Un dels impactes més greus és la identificació d'un nombre aproximat de 150 casos de persones electrocutades com a conseqüència de la seva irresponsable política empresarial. Aquestes morts ocorren per: el mal funcionament dels transformadors d'energia, la falta de manteniment i adequació de les xarxes elèctriques i el manteniment tardà i insuficient.

No obstant això, malgrat el caràcter massiu de les electrocucions, molt pocs casos han estat duts als tribunals colombians i en l'actualitat no existeix cap sentència (sigui civil o penal) sobre les responsabilitats que li assisteixen a l'empresa. Una de les majors dificultats és que els pocs casos litigats han estat presentats com fets aïllats i simples accidents, malgrat la seva causalitat amb les operacions deficients i condicions perilloses de prestació del servei públic per part de les filials elèctriques d'Unión Fenosa.[69]

[59] http://www.docstoc.com/docs/4214016/MOVIMIENTO-SINDICAL-INDIGENA-Y-CAMPESINO-GUATEMALTECO-EN-DEFENSA-DE/ visitada l'1 de Setembre de 2010
[60] http://www.elperiodico.com.gt/es/20080514/pais/54908 visitada el 17 d'Abril de 2010.
[61] Paz Antolín, María José [2003] Pàg. 382
[62] Aquest apartat és una síntesi realitzada a partir de les investigacions aportades per a la sessió de maig de 2010 del Tribunal Permanent dels Pobles per les següents organitzacions: Xarxa Nacional d'Usuaris de Serveis Públics i el Centre d'Estudis per a la Justícia Social "Tierra Digna", així com per les investigacions realitzades amb anterioritat per l'Observatori del Deute en la Globalització (ODG) i l'Observatori de Multinacionals a Amèrica Llatina (OMAL).
[63] Sentència Tribunal Permanent dels Pobles. Bogotà, 21-23 de Juliol de 2008
http://www.enlazandoalternativas.org/spip.php?article264 visitada l'1 de Setembre de 2010
[64] Silverman, Jana y Ramírez, Margarita [2008]
[65] "Colombia, entre dos aguas". EL EXPORTADOR, No 129, abril de 2009. Instituto Español de Comercio Exterior. http://www.el-exportador.com/042009/digital/inversiones_pais.asp visitada l'1 de Setembre de 2010.
[66] Sulé, Javier [2006]
[67] Documentació de la Red Nacional de Usuarios de Servicios Públicos, Barranquilla, presentada davant del Tribunal Permanent dels Pobles, Sessió Lima, 13-16 de Maig de 2008.
[68] Cfr. Entrevista 19.05.09 realitzada pel Colectivo de Abogados José Alvear Restrepo (CAJAR), a membres de la Central Unitaria de Trabajadores (CUT) – Seccional Bolívar
[69] Les denúncies esmentades van ser presentades pels treballadors davant la Defensoría del Pueblo (Regional Bolívar), per ser aquesta la institució governamental encarregada de vetllar per la promoció, l'exercici i la divulgació dels drets humans a Colòmbia, no obstant això a la data no s'ha presentat ni impulsat cap resultat judicial.

Persecució sindical: Entre els anys 1998 i 2000, previs a la privatització, les empreses es van desfer d'uns 2.300 treballadors a través de l'oferiment de plans de retir voluntari[70]. Al 2000 arriba l'empresa Unión Fenosa a Colòmbia i la política d'acomiadaments massius va continuar a Electricaribe[71].

En aquest procés, els drets laborals es van veure particularment afectats. En els tres convenis subsegüents[72] signats entre les empreses Electricaribe, Electrocosta i el sindicat, es van eliminar una llarga sèrie de drets. Durant les negociacions van influir de forma determinant l'amenaça d'acomiadaments massius de treballadors i l'oferta d'un pla de prejubilacions; d'igual forma es van aplicar una sèrie de mecanismes per a dividir als treballadors des de les filials de Fenosa, com la creació d'un comitè de base paral·lel al sindicat, als membres del qual se'ls hi concedien nombrosos avantatges per assistir[73].

La resistència dels sindicats va ser brutalment silenciada a través de l'assassinat sistemàtic de treballadors afiliats al sindicat de les empreses filials d'Unión Fenosa: vuit entre 2000 i 2005. En total van ser 27 dirigents socials assassinats en el procés de privatització del sector elèctric entre 1998 i 2008 a la Costa Atlàntica[74]. Dels 27 crims hi ha tot just tres sentències condemnatòries, la qual cosa constitueix un grau d'impunitat del 88,9%[75].

Deficient servei: Com en la resta de casos denunciats, Colòmbia no és una excepció. El servei prestat és de pèssima qualitat amb apagades i interrupcions constants del subministrament[76]. Els efectes d'aquesta pràctica tenen dimensions que afecten negativament els drets de les comunitats, doncs es presenten interrupcions no anunciades del subministrament d'energia entre dues vegades a la setmana i fins a 10 vegades per dia[80]. Els impactes provocats són iguals als ja descrits a Nicaragua.

Sobre costos injustificats en el cobrament de factures: S'ha desenvolupat una pràctica injustificada per part de l'empresa d'elevar els costos de les factures del servei en alguns sectors, principalment en barris subnormals, estipulant que de no reportar-se el pagament de les mateixes es procedirà a la suspensió del servei i condicionant qualsevol reclamació a la prèvia cancel·lació de la factura que es qüestiona. L'empresa ha indicat a alguns representants de les comunitats afectades que els sobrecostos es deuen a la necessitat de construir una millor infraestructura en aquests barris. No obstant això, fins la data l'empresa utilitza el cablejat i la infraestructura barrial de l'Estat, sobre la qual no fa cap mena de manteniment.

'Unión Fenosa beneficiària del paramilitarisme colombià': En relació amb el conflicte armat, és important clarificar que les empreses filials d'Unión Fenosa no es poden deslligar de l'existència d'aquest. L'han utilitzat per a eliminar als sindicalistes com es pot comprovar amb la mort d'Adán Pacheco, president del Sindicat d'Electricaribe, que va ser assassinat a Barranquilla al 2005 amb trets per l'esquena. El mateix dia va aparèixer el seu nom en una llista d'extermini de sindicalistes, descoberta en un ordinador d'un dels caps paramilitars, àlies "Jorge 40", que controlava la Costa Atlàntica[76]; una iniciativa que va ser activament avalada i protegida per la institució governamental Departament de Seguretat DAS.[77]

A més, existeixen, per exemple, denúncies de que Electricaribe va contractar per al cobrament de la factura elèctrica al departament de Magdalena a una corporació a mans de la cap política del grup paramilitar Bloc Nord de les AUC. Segons l'informe, aquesta empresa va rebre el 20% del recaptat[78]. Pel que fa a aquest tema no hi ha cap pronunciament públic de l'empresa.

[70] Ramiro, Pedro; González, Erika y Pulido, Alejandro [2007] Pàg. 189.
[71] Silverman, Jana y Ramírez, Margarita [2008]
[72] Més informació a Ramiro, Pedro; González, Erika y Pulido, Alejandro [2007]
[73] Documentació de l'arxiu del Sindicat SINTRAELECOL, Seccional Bolívar i de casos presentats davant el TPP: Bogotà, 21-23 de Juliol de 2008.
[74] Documentació CUT i SINTRAELECOL. També: Sentència de l'Audiència sobre Serveis Públics del TPP, Bogotà, 8-10 de Març de 2008.
[75] Els casos d'Adán Pacheco, Jorge Luis Ortega i Aury Sará Marrugo. Entrevistats per CCAJAR a Barranquilla (Atlàntic) el 2 d'Agost de 2009.
[76] Així ho confirmen les declaracions de Rafael García, exdirector d'Informàtica del DAS, que va reconèixer el 2006 l'existència d'un pla d'extermini contra sindicalistes de la Costa Atlàntica impulsat per les AUC. Veure: "El computador de Jorge 40". Revista SEMANA, 2 de setembre de 2006.
[77] "Llamado a juicio". CCAJAR, Bogotà, 13 de maig de 2009.
[78] Molinares Dueñas, César i Martínez, Tadeo: "Sucedió en la república independiente de 'La Sombrerona'". Investigaciones de VERDADABIERTA.COM. Bogotà, 16 de Desembre de 2008 http://www.verdadabierta.com/web3/paraeconomia/632-sucedio-en-la-republica-independiente-de-la-sombrerona visitada 7 de Juliol de 2009
[79] Consultar Fundación CODESPA. Energía Social. Una estrategia responsable con resultados para el negocio. Madrid. 27 de Novembre de 2008.
[80] Material d'entrevistes a Barranquilla, Cartagena, Montería i Santa Marta per part de CCAJAR. També Mancera, Carlos, Arturo: "¿Por qué las lluvias infartan el sistema eléctrico de Barranquilla?". EL HERALDO, Barranquilla, 3 de maig de 2008

Un barri considerat "subnormal" de Barranquilla i que la nova regulació elèctrica inclou com a "Zona especial".
Fotografia de Xavier Sulé

A més, l'empresa sotmet a processos sancionadors de cobrament als particulars quan troba que existeixen comptadors de consum descalibrats que marquen un menor consum del realment realitzat per l'usuari, traslladant així la responsabilitat que ella té i la seva notòria negligència en el control dels comptadors a les comunitats.

Energia Social? Unión Fenosa va crear l'empresa Energia Social l'any 2004 per a la distribució elèctrica en els denominats barris subnormals[81]. En paral·lel, el Govern colombià va establir el Fons d'Energia Social (FOES). A través d'aquest fons, el govern subvenciona part del consum elèctric als usuaris d'aquestes zones deprimides pagant aquesta part directament a l'empresa. Aquesta subvenció no es tradueix en una reducció real del pagament per als usuaris, ja que encara han de destinar un 25% del salari mínim a la factura de la llum[82]. Les empreses filials d'Unión Fenosa reben així suport econòmic del govern.

Impactes ambientals de la filial EPSA: EPSA, filial d'Unión Fenosa a Colòmbia, ha estat denunciada pels seus impactes ambientals en diferents zones. **La represa de la Salvajina i el desviament del riu Ovejas en el Valle del Cauca**[83] és un projecte que impacta sobre les formes de vida de les comunitats rurals que viuen en la regió. L'antiga EPSA (quan no era d'Unión Fenosa) va arxivar el projecte en veure que l'estudi d'impacte ambiental que va realitzar prèviament, concloïa que 18 dels 21 impactes trobats repercutirien negativament sobre la vida de les comunitats situades en l'àrea d'influència del projecte.

La contaminació del riu Anchicayá[84]: l'abocament de sediments de l'embassament El Cidral al riu Anchicayá provoca un impacte ambiental que estaria afectant els recursos físics i biòtics del mateix, i a les comunitats negres de Taparal i Humané assentades a la vora del riu (3000 persones).

Sobreexplotació del llac Calima[85]: EPSA ha estat igualment denunciada per les comunitats, les autoritats locals i la Procuradoria Ambiental per problemes sanitaris pel descens de les aigües del llac.

- Mèxic: poblacions indígenes i acomiadaments massius[86]

A Mèxic, Unión Fenosa està participant (junt a altres 13 transnacionals) en el Megaprojecte Eòlic Transnacional en l'Istme de Tehuantepec, Oaxaca. Aquest projecte ha comportat la vulneració dels drets dels Pobles Originaris -especialment el "Consentiment previ i informat", que és reconegut tant en el Conveni 169 de la OIT com en la Declaració Universal dels Drets dels Pobles Indígenes-, ja que les transnacionals han aconseguit contractar grans extensions de terra amb acords molt avantatjosos a través d'enganys als habitants.

A més, aquest projecte també ha comportat una transgressió de la Constitució mexicana a conseqüència de la pressió de les empreses transnacionals junt als seus governs. En el cas espanyol, la vicepresidenta va viatjar expressament a Mèxic per a assegurar-se que les inversions de les seves empreses estiguessin garantides. D'aquesta forma s'ha aconseguit que, sense tenir en compte la prohibició constitucional per a l'entrada de capital privat en la generació d'energia, se signés una llei que sí que ho permet. Finalment, aquest projecte està augmentant el deute ecològic amb el país, ja que aquestes empreses transnacionals estan traient profit dels recursos naturals, sense que aquest procés beneficiï als habitants de la zona, ni contribueixi a millorar la seva qualitat de vida sinó, més aviat, tot el contrari.

[81] Assentaments creats a la Maigría per persones en situació de desplaçament pel conflicte armat, que viuen en condicions summament precàries. 80% dels 2500 barris del país es concentren a la Costa Atlàntica, regió que és la més gran receptora de persones desplaçades.
[82] Informació recollida per CCAJAR.
[83] Sulé, Javier [2006] Pàg. 10
[84] Sulé, Javier [2006] Pàg. 31
[85] Sulé, Javier [2006] Pàg. 31
[86] Document pel Tribunal Permanent dels Pobles de Madrid 2010. Centro de derechos humanos Tepeyac del Istmo de Tehuantepec, A.C

- Altres països

República Dominicana[87]: La privatització comporta discriminació social per unes tarifes extremadament altes, fins i tot en comparació de països d'alt ingrés, i un servei que no ha complert els estàndards mínims de qualitat. Una de cada 8 persones no té accés a l'electricitat i les altres 7 se sotmeten a freqüents apagades. L'11 de novembre de 2003 va haver una vaga general sota el reclam de la re-estatalització d'Edesur i Edenorte. Unión Fenosa va vendre les seves accions a l'Estat al novembre de 2003, després que la Superintendència d'Electricitat hagués sol·licitat la intervenció d'Edesur i Edenorte per suposada fallida, i se'n va anar del país.

Iraq[88]: Soluziona era l'empresa d'enginyeria del Grup Unión Fenosa. Aquesta empresa va ser la primera espanyola en obtenir un contracte relacionat amb la guerra de l'Iraq. El consorci entre CH2Mhill (estatunidenc) i Soluziona es va adjudicar un contracte marc del Cos d'Enginyers de l'Exèrcit d'Estats Units per un import de 1.179 milions d'euros per a desenvolupar projectes de disseny, construcció, reconstrucció, operació i manteniment d'infraestructures i instal·lacions a l'Orient Mitjà, Àfrica i Àsia. Unión Fenosa obté beneficis il·legítims aprofitant una guerra que mai va ser aprovada per Nacions Unides.

Costa Rica - La Joya[89]: La Central hidràulica reutilitza l'aigua de la presa de Cachí per a generar electricitat mitjançant canalitzacions que han de travessar una muntanya amb naixents d'aigua que abasteixen a 6 comunitats. Va ser adjudicada al 2002 a Unión Fenosa, que té el 65% de les accions. Els impactes es van començar a visualitzar al desembre de 2003 just en iniciar les obres. Els naixents que se situen al costat de la línia de construcció van anar disminuint el seu cabal fins a assecar-se i deixar sense aigua les comunitats. El Comitè Cívic de Tucurrique (aglutina els afectats), amb el suport de la Federació Costariquenya de Conservació del Medi Ambient i alguns diputats, van anar esgotant totes les instàncies mediambientals i judicials. El Comitè es va oposar a un procés plagat d'irregularitats, a un estudi mediambiental mal elaborat i al tracte prepotent que van rebre de l'empresa.

[87] *Ortega, Miquel (c) [2005] Pàg. 64*
[88] *Ortega, Miquel (c) [2005] Pàg. 65*
[89] *Ortega, Miquel (c) [2005] Pàg. 61*

3

Responsabilitats Compartides

Sobretot, d'aquest compendi d'impactes negatius socio-econòmics és important conèixer els diferents actors corresponsables. Unión Fenosa és responsable dels mateixos en sobreposar la generació de beneficis per sobre del respecte dels drets humans. Però per a que Fenosa tingui la capacitat de vulnerar drets humans, hi ha d'haver un Estat que ho permeti. En aquest cas dos. D'una banda l'Estat nicaragüenc que no vetlla per garantir els drets humans de la seva població. I per altra banda el Govern espanyol, per ser en aquest país on té instal·lada la seva seu principal Fenosa. El Govern espanyol ha de vetllar per a que les empreses espanyoles no vulnerin els drets humans fora de les seves fronteres. En el mateix ordre de coses, les institucions financeres internacionals tenen la seva quota de responsabilitat en fomentar les privatitzacions de serveis públics via programes d'alleugeriment de deute. I també per ser actors principals en la construcció d'un règim jurídic que dóna seguretat a les inversions d'empreses transnacionals en països empobrits, sense garantir el respecte als drets humans ni a un medi ambient sa. Tot seguit es farà una descripció dels diferents actors que comparteixen responsabilitats amb l'empresa Unión Fenosa a Nicaragua.

3.1 Els accionistes: a qui pertany Unión Fenosa?

Els accionistes d'una empresa són els seus propietaris i, per tant, responsables de les actuacions d'aquesta companyia. Part dels impactes relatats en aquest informe van ocórrer quan la composició accionarial d'Unión Fenosa era la següent (a 31 de desembre de 2007)[90]: ACS Actividades de Construcción y Servicios S.A. (45,3%); **Caja de Ahorros de Galicia** (5%); Caixa de Aforros de Vigo, Ourense e Pontevedra **(CAIXANOVA)** (5,02%); Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM) (5,15%) i **Banco Pastor** (2,62%)[91].

L'accionista de referència era l'empresa constructora ACS, líder mundial en la gestió d'infraestructures amb un 45,305%. Segons informa Unión FENOSA en el seu Informe anual de 2006, "ACS, amb una participació del 40,5%, ha pres la decisió de consolidar els resultats d'UNIÓN FENOSA en els seus comptes per integració global. En la seva nova estructura organitzativa, ACS considera a Unión Fenosa com capçalera de la divisió d'energia, sector sobre el qual el grup de construcció i serveis ha dipositat una part important de les seves inversions de creixement"[92].

Gràfic 3
Distribució accionarial d'Unión Fenosa a 2007

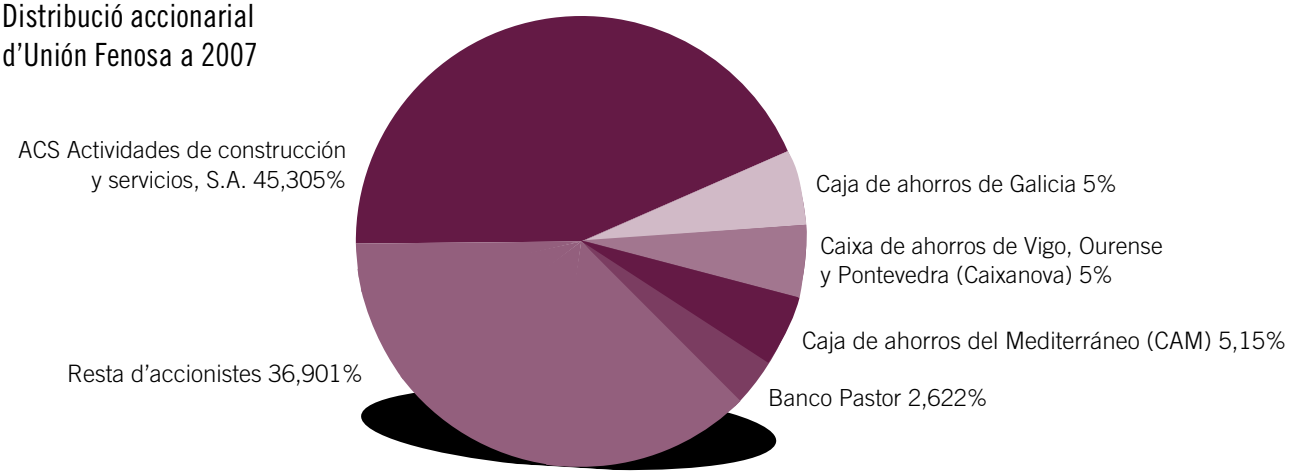

Font: Elaboració pròpia a partir del Informe de Sostenibilitat 2007 d'Unión FENOSA

[90] *Dada publicada pel diari EL PAIS el dia 18 d'Octubre de 2006 a la Pàgina 78*
[91] *Dada publicada pel diari EL PAIS el dia 18 d'Octubre de 2006 a la Pàgina 78*
[92] *Informe de sostenibilitat 2007. Unión FENOSA. Pàg. 21*

Llavors, **de qui era ACS i per defecte Unión Fenosa?** El Grup ACS està controlat, a través de la Corporació Financera Alba, S. A., (15,52%) per la **família March**[93], una de les principals famílies de banca espanyoles (la riquesa de la qual es va iniciar gràcies a les activitats de contraban del fundador de la família Juan March[94], que a més d'iniciar la Banca March va finançar la revolta del general Franco contra la Segona República).

El segon principal grup d'accionistes que controla ACS és la Corporació Financera ALCOR, S.A. amb un 9,29% de les accions[95]. Aquesta corporació a la vegada està controlada totalment per **Alberto Cortina de Alcocer i Alberto de Alcocer Torra** a parts iguals. Aquests últims s'han vist involucrats en diversos escàndols com el cas Urbanor pel qual van ser condemnats a tres anys i quatre mesos de presó per estafa de més de 240 milions d'euros i falsedat en document mercantil.

En l'actualitat, Unión Fenosa pertany a Gas Natural a través de l'adquisició del 95,22% del seu capital. Aquesta fusió ha donat lloc a una de les 10 majors companyies elèctriques d'Europa, amb presència a 23 països i que compta amb 20,2 milions de clients en total, 8,9 milions d'ells corresponents a l'Estat espanyol i 11,3 milions pertanyents a d'altres països[96]. Al tancament de l'any 2009, Unión Fenosa/Gas Natural, declarava un benefici net de 1.195 milions d'euros. Per tant, i continuant amb la recerca de responsables, d'entre els principals accionistes Gas Natural – Unión Fenosa cal destacar La Caixa (37,46%), Repsol YPF (30,95%), GDF Suez (6,27%), Banc Espirito Santo (4,26%) i Caixa d'Estalvis de Catalunya (3,03%) com es mostra en la Taula 5 .

En aquest cas és important assenyalar que quan una companyia adquireix una altra, a més d'analitzar el valor comptable que té aquesta companyia per a oferir un preu, hauria de tenir en compte els passius socials i ambientals que no solen aparèixer en els llibres de comptabilitat. Aquests passius socials i ambientals, en llenguatge econòmic són denominats externalitats. Krugman les defineix com *"un cost no compensat que un individu o empresa imposa a uns altres".* Per tant, Gas Natural i els seus accionistes de referència **(La Caixa, Repsol YPF, GDF Suez, Banco Espirito Santo i Caixa d'Estalvis de Catalunya),** en adquirir Unión Fenosa també van adquirir els seus passius socials i ambientals (externalitats) i són responsables de les vulneracions de drets humans que Fenosa ha acumulat.

3.2 Els accionistes locals: qui són els socis d'Unión Fenosa a Nicaragua?

Com ja s'ha explicat amb anterioritat, a l'octubre de 2000, essent Enrique Bolaños president de la junta directiva d'ENEL, es van vendre a Unión Fenosa les dues empreses encarregades de la distribució d'energia en el país per 115 milions de dòlars: Disnorte i Dissur. Unión Fenosa al 2001 va vendre el 19% de les seves accions de Disnorte i Dissur als **grups nicaragüencs Pellas i Calsa** tal com informa Unión Fenosa en la seva Memòria anual de 2001: *"Les favorables expectatives que ofereixen les millores de gestió introduïdes, han dut a que dos importants grups empresarials nicaragüencs, el grup Pellas i el grup Calsa, hagin pres una participació a l'any 2001 d'un 19% en ambdues empreses."*[97] Segons el diari La Prensa, aquests grups haurien adquirit aquest 19% d'accions per un valor de 21,85 milions de dòlars, prenent com a valor els 115 milions que Unión Fenosa va pagar pel 95% de les empreses de distribució. Per tant, aquests grups **són juntament a Unión Fenosa, responsables directes de les vulneracions de drets humans que aquesta companyia ha comès a Nicaragua.**

Taula 5
Estructura accionarial de Gas Natural Fenosa

Accionistas	Participació
La Caixa	37,46% (mitjançant Criteria Caixa Corp) 4,43% (mitjançant el 14,31% de participació a Repsol YPF)
Repsol YPF	30,95%
GDF Suez	6,27% (mitjançant Genfina)
Banco Espirito Santo S.A.	4,26%
Caixa d'Estalvis de Catalunya	3,03%

Font: Base de dades SABI consultada el 21 de julio de 2010

[93] *Document de Govern Corporatiu de l'empresa ACS, 2004.*
[94] *El Mundo. 6 de Març de 2005.*
[95] *Document de Govern Corporatiu de l'empresa ACS, 2004.*
[96] *"Unión Fenosa aprueba su fusión con Gas Natural, que canjeará tres de sus acciones por cinco de la eléctrica". Periódico COTIZALIA, Madrid, 23 d'Abril de 2009*
[97] *Unión Fenosa. Memòria 2001. Pàg. 108. Informe anual corresponent a l'exercici 2001 que el Consell d'Administració d'Unión Fenosa, S.A., presenta a la Junta General d'Accionistes el 22 de Març de 2002*

GRUP PELLAS

El Grup Pellas és un dels conglomerats més importants de Centreamèrica. Entre les empreses que conformen el Grup està l'entitat financera BAC CREDOMATIC, la Companyia Licorera de Nicaragua amb el famós Ron Flor de Canya, CASA PELLAS distribuïdora de Toyota, o la Nicaragua Sugar Estates. Destacar que en accedir a la pàgina web del Grup, no es fa esment de que posseeix una part accionarial significativa de Disnorte i Dissur. Afegir, que les oficines d'Unión Fenosa (Disnorte i Dissur) a Nicaragua estan en la setena planta de la seu central del Grup Pellas, en l'edifici BAC, més conegut a tota Nicaragua per ser "l'Edifici dels Pellas".[98]

GRUP CALSA NICARAGUA

El Grup Calsa Nicaragua és un altre gran conglomerat inversor a Nicaragua. És soci del Grup Pellas a nivell d'entitats financeres, a través de l'empresa BAC. Tenen empreses duaneres, de distribució de productes de consum, immobiliàries i de l'automòbil. Interessant destacar la coincidència amb l'altre soci minoritari a Disnorte i Dissur, ja que en la seva web tampoc fan cap esment de la seva implicació accionarial.[99]

3.3 La privatització del sector elèctric: la corresponsabilitat de les Institucions Financeres Internacionals i els Governs de Nicaragua[100]

El sector elèctric a Nicaragua està molt vinculat a les actuacions dels seus diferents governs. L'inici de les activitats del sector daten de 1902, data en la qual es va inaugurar l'enllumenat públic de la ciutat de Managua, que va ser proveït per l'empresa privada elèctrica Nicaragua Electric Plant.

Les primeres ingerències de les institucions financeres en com s'havia d'anar dibuixant el sistema elèctric nicaragüenc són de l'època en que governava el dictador Somoza. A mitjans dels anys 60, el govern va encarregar estudis a diferents empreses estrangeres (Electroconsult italiana i Texas Instruments Inc. estatunidenca) per a avaluar els llocs estratègics en els quals situar les noves plantes de generació i estudiar la capacitat de generació geotèrmica, encara que aquests estudis hidroelèctrics i geotèrmics es van realitzar amb fons del PNUD. Contra tota lògica, **les Institucions Financeres Internacionals, van decidir aprovar desemborsaments només en plantes tèrmiques, partint del criteri de menor cost d'inversió i preus baixos del petroli, obviant els avantatges de la generació amb renovables i la seva independència del petroli.**

3.3.1 Institucions Financeres Internacionals: de Chamorro a Bolaños, passant per Alemán[101]

Aquest període és clau, ja que és en aquesta època en la que es van produir profundes reformes jurídiques que van permetre la privatització del sector elèctric i la seva situació actual. Nicaragua a la dècada dels noranta era un dels països més endeutats del món. El seu deute extern total ascendia a 10.745 milions de dòlars al 1990, mentre que el seu producte nacional brut era de 988 milions. El servei del deute[102] va arribar el 1995 al 38,1% de les exportacions, arribant a ser el sisè país del món en pitjor situació. La situació del deute era insostenible i, per això, el 1999 Nicaragua va ser inclosa pel banc Mundial (BM) i el Fons Monetari Internacional (FMI) en el programa d'Alleugeriment del deute en el marc de la Iniciativa per als Països Empobrits Altament Endeutats (PEAE o HIPC)[103]. Segons informació extreta de la pàgina web del FMI: *"Aquesta Iniciativa suposa una acció coordinada de la comunitat financera internacional, incloses les institucions multilaterals i els governs, per a reduir a nivells sostenibles la càrrega del deute extern dels països pobres més endeutats"*[104]. En el 2006, Nicaragua també va ser inclosa en la Iniciativa Multilateral per a l'Alleugeriment de la Càrrega del Deute (MDRI, per les seves sigles en anglès) en la qual es cancel·la tot el deute pendent en la data de tall[105] (2003) a tots els països que hagin arribat a l'instant de culminació de la HIPC[106].

[98] www.grupopellas.com visitada el 20 de Gener de 2008
[99] www.grupocalsa.com visitada el 20 de enero de 2008
[100] Aquest apartat ha esta desenvolupat a partir dels treballs de recerca de Herrera i Acevedo. Herrera, Ruth [2006] y Acevedo, Adolfo [2006]
[101] Acevedo, Adolfo [2006]
[102] El servei del deute és la quantitat de diners pagats per un país en concepte de devolució de les operacions de crèdit que són deute extern, tenint en compte l'amortització del capital més els interessos.
[103] PEAE respon a les sigles en castellà i HIPC, que és la denominació més comuna feta servir, respon a les sigles en anglès Heavily Indebted Poor Country
[104] http://www.imf.org/external/np/exr/facts/spa/hipcs.htm 9 de Desembre de 2007
[105] Data de tall és un concepte que es fa servir a les renegociacions de deute. Es renegocia només el deute d'abans de la data de tall.
[106] International Development Association [2006]. Multilateral Debt Relief Initiative. Country Elegibility Assessment. The World Bank. Washington, Març de 2006 http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/35768_3.pdf Consultada el 18 de Gener de 2008

En aquest context és fàcil visualitzar com la història del deute extern a Nicaragua i les privatitzacions van juntes i de la mà durant tota la dècada dels noranta i fins a la data. Per a poder avançar en les iniciatives d'alleugeriment del deute per a països altament empobrits, anomenades ESAF I i II[107], els diferents governs electes (Chamorro, Alemán i Bolaños) es van sotmetre a les condicionalitats imposades per les Institucions Financeres Internacionals en forma de paquets de polítiques econòmiques de tall neoliberal. Aquestes mesures, denominades Plans d'Ajustament Estructural, van comportar aplicar polítiques regressives per als sectors més vulnerables en reduir la despesa pública i a la vegada augmentar les entrades de capital, via privatització de serveis públics bàsics (electricitat, telecomunicacions, subministrament d'aigua i clavegueram) i desmantellament de les empreses públiques, seguint les directrius del Consens de Washington.

A Nicaragua, el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID) va ser l'encarregat d'assessorar sobre la manera en que havia de ser reestructurat el sector elèctric i les empreses públiques dels segments de la generació i distribució venudes, a més d'aportar finançament només a nous projectes de generació vinculats a centrals tèrmiques (dependents del petroli) en lloc de destinar-lo a centrals renovables.

Segons Adolfo Acevedo, economista nicaragüenc vinculat a la Coordinadora d'ONGDs de Nicaragua, l'estratègia i el calendari de privatització de serveis públics es va integrar en l'esquema de "condicionalitat creuada", i les seves principals fites apareixen com condicionalitat estructural en els Programes ESAF, anteriors a la incorporació de Nicaragua en la iniciativa HIPC, com en les condicions posteriorment imposades per a arribar al "Punt de Culminació flotant" de la iniciativa HIPC[108].

Va ser durant el Govern de la neoliberal Violeta Chamorro (1990-1996) que es van donar els primers grans passos. Al 1994, el BID va aprovar un projecte anomenat PRESP (Programa de reforma d'empresa de serveis públics), que com el seu nom indica, va servir per a contribuir a la reforma de les companyies de serveis públics. En el sector elèctric aquest programa va permetre la reestructuració de l'Institut Nicaragüenc de l'Energia, per a que es quedés amb les funcions d'ens regulador, mentre es traspassaven a una nova empresa, ENEL, les activitats empresarials de generació, transmissió i distribució de l'energia elèctrica. Aquesta reforma va ser aprovada al 1995 per l'Assemblea Nacional.

Al 1994 es modernitza la Planta Nicaragua (abans Tiscuco) lliurant-se posteriorment a la Coastal Power, sense existir informació sobre si el govern va rebre cap contraprestació econòmica.

Durant els governs d'Arnoldo Alemán (1996-2001) i Enrique Bolaños (2001-2006) es va continuar el procés privatitzador. Al 1997, el president Alemán va delegar en el seu vicepresident Enrique Bolaños la gestió de la política energètica, que va convertir en polítiques d'Estat la privatització dels béns nacionals, i en particular del sector elèctric i les telecomunicacions. Aquesta línia, com és de suposar es va mantenir quan Enrique Bolaños va arribar a la presidència l'any 2001.

L'any 1998, **el BID va aprovar el projecte: "Nicaragua: Assistència per a la reestructuració d'ENEL i incorporació del sector privat".** El seu objectiu principal era la privatització de les companyies distribuïdores, encara que també s'incloïa la possibilitat de privatitzar les empreses generadores. Al març del mateix any, el Govern de Bolaños va presentar el "Memoràndum de Polítiques Econòmiques i Financeres" dirigit al FMI per a sol·licitar l'aprovació del segon programa ESAF. En ell s'informava que al novembre de 1997 s'havia produït l'aprovació per part de l'Assemblea Nacional de la llei i els reglaments que regularien la indústria elèctrica segons l'acordat amb el BID. En aquesta llei s'autoritzava la desincorporació (privatització) d'actius i l'atorgament de concessions al sector privat per a la generació i distribució incorporant el compromís de privatitzar la generació i distribució abans de desembre de 1999.

El 19 d'abril de 1999 ENEL procedeix a **constituir com societats anònimes** les empreses denominades Distribuïdora del Nord **(DISNORTE)** i Distribuïdora del Sud **(DISSUR)**, per a la distribució de l'energia en el Nord i Sud de Nicaragua[109]. Tots els actius d'ENEL van passar, per efecte de la mateixa Llei 272 de la Indústria Elèctrica (article 136), a les distribuïdores.

Al desembre de 2000, en el Document **Punt de Decisió** de la Iniciativa HIPC s'anuncià que ja s'havien privatitzat les empreses de distribució elèctrica, que s'intentaria privatitzar les generadores i que el BID continuaria proveint suport a la privatització. Per la seva banda les institucions financeres internacionals van establir com a condicionalitat per a arribar al Punt de Culminació que es desincorporessin totes les unitats de generació i les telecomunicacions.

[107] Enhanced Structural Adjustment Facility (ESAF): Programa d'Ajust Estructural Ampliat promogut pel FMI i el Banc Mundial
[108] Acevedo, Adolfo [2006] Pàgs. 1-2
[109] El capital accionarial pertanyia en un 99% a l'empresa estatal Empresa Nicaragüense de Energía (ENEL) i l'1% va ser posat a disposició dels treballadors de l'empresa

Al desembre de 2004, en el Document **Punt de Culminació** s'informava sobre l'incompliment d'alguna de les condicionalitats marcades. No s'havia acomplert totalment amb la privatització de les empreses generadores: Geocsa per estar obsoleta no va trobar comprador, i Hidrogesa no va poder ser privatitzada per oposició política a la privatització. De tota manera, es reconeix que millor que hagués estat així, ja que en cas contrari s'hagués produït una indesitjable concentració de la generació en mans del Banco Uno. **En el mateix document, es reconeix que per a atreure inversionistes privats, seguint les recomanacions de les consultores que van assessorar en el procés de privatització, el Govern va establir uns alts marges per a garantir el negoci de les distribuïdores.**

Al desembre de 2005, el Govern nicaragüenc va assumir davant el Directori del FMI el **compromís d'incrementar la tarifa elèctrica** per a reduir les pèrdues de la distribució. Anunciava:

- Els últims mesos de 2005 ja s'havia incrementat la tarifa un 20%
- Fins a mitjans del 2006 s'anunciaven ajustaments sobre el 6,5%
- Introduir mecanismes d'ajustaments automàtics de preu davant les fluctuacions del preu del petroli per a evitar les recents crisis
- Continuar amb la política de subvencions a consumidors de baixes rendes

3.3.2 Les generadores: altres responsables de la crisi

Per a situar les responsabilitats que tenen les empreses generadores en la crisi energètica nicaragüenca és important analitzar com es va realitzar la privatització de la generació. Durant els Governs de Chamorro, Alemán i Bolaños es va produir la privatització, per una banda, important de les plantes generadores, a més de la privatització de la distribució que passa a les mans d'Unión Fenosa.

El BID va donar suport als processos de privatització o de concessió de contractes de generació a inversors privats sota els terminis i condicions d'un PPA (Acord de Compra de Potència amb les generadores, Power Purchase Agreements), normalment de 15 anys de durada i en dòlars. Aquests PPA entre les empreses generadores privades i ENEL els proporciona ingressos per dos conceptes: pagaments per capacitat (fixes) i pagaments d'energia (variables).

El pagament per capacitat està associat als càrrecs per potència contractada i poden considerar-se els responsables de generar els fluxos financers al llarg de la vida del projecte que permetran la tornada del capital invertit a l'inversionista privat. Aquest càrrec es paga a l'empresa generadora, encara que no es faci ús de la potència instal·lada per a generar energia. Segons els experts, l'elevat cost d'aquest concepte és una de les raons per les quals la factura de la llum és tan elevada a Nicaragua, ja que es transfereixen totalment als consumidors. **El terme mitjà internacional és de 7 dòlars per kilowatt instal·lat mentre que a Nicaragua és de 20 dòlars. És el càrrec més alt del món.**

Adolfo Acevedo mostra en el seu article "La crisi del sector elèctric i el discurs del President" el cas de GEOSA. GEOSA va ser privatitzada el 2002 a favor del Grup Banco Uno per 11,7 milions de dòlars. En la negociació es va acordar un pagament de 5 milions de dòlars d'una vegada i la resta de manera diferida. GEOSA, amb una potència instal·lada de 100 MW, si hagués mantingut el pagament fix de 5,4 dòlars per KW/h que se li pagava quan l'empresa era estatal, tindria uns ingressos anuals de 6,48 milions de dòlars l'any. En 4 anys hauria rebut segons Acevedo 25,92 milions de dòlars, que representarien gairebé 2,5 vegades l'import de la inversió. En el primer any ja haurien recuperat el reemborsament inicial.

El pagament d'energia està associat als costos vinculats a l'energia produïda durant la vida del projecte i s'aplica per a cobrir els costos d'operació i manteniment. El cost més important és l'associat a la compra de combustible per a la generació. A Nicaragua té gran importància, ja que el 78% de la generació es genera amb combustibles fòssils.

Gràcies a aquestes concessions, el generador té garantida la compra per part del distribuïdor de la totalitat de la seva producció elèctrica, amb el que no té cap tipus d'estímul per a invertir en noves plantes de generació amb energies renovables. A la vegada, com no hi ha una obligació de garantir una capacitat real mínima, els generadors no inverteixen en el manteniment de les seves instal·lacions. Això fa que sigui freqüent que la capacitat real de les generadores sigui inferior a la seva capacitat nominal i hi hagi falta de subministrament.

Com s'ha pogut comprovar, la responsabilitat en la crisi energètica de les generadores és evident. Nicaragua té la tarifa més elevada de Centreamèrica gràcies a uns contractes signats entre generadores, distribuïdores i l'Estat, sota les recomanacions de les Institucions Financeres Internacionals. Aquestes institucions només buscaven garantir unes elevades taxes de benefici i un retorn de la inversió en el mínim temps possible per a captar capitals privats. Els diferents governs nicaragüencs no van tenir cap problema en signar aquests acords ja que sempre, segons fonts consultades, tenien interessos personals en aquestes empreses. D'altra banda, la falta de capacitat de generació elèctrica en moments d'alta demanda, s'explica perquè aquestes companyies no han estat obligades a invertir per a garantir la màxima capacitat de generació de les seves plantes.

3.3.3 Daniel Ortega, president de la República de Nicaragua: la denúncia de Fenosa davant el MIGA no es fa esperar

Dos dies després d'ésser investit President Daniel Ortega, el President de l'Institut Nicaragüenc de l'Energia INE, ens regulador, anuncià als mitjans de comunicació que Unión Fenosa havia sol·licitat el cobrament d'una assegurança internacional per import de 53 milions de dòlars davant l'asseguradora del Banc Mundial, MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency)[110]. L'execució de l'assegurança es donaria **per la suposada expropiació per part de l'Estat en no complir-se el contracte de concessió de distribució elèctrica**[111]. Aquest mecanisme està contemplat en l'Acord de Protecció Recíproca d'Inversions (APRI) entre l'Estat espanyol i Nicaragua.

Si es fes efectiu tal cobrament **l'Estat està compromès a pagar el que MIGA desemborsés, convertint-se en deute extern** multilateral a retornar. Nicaragua és signatària d'aquesta asseguradora i va atorgar un aval a favor del MIGA durant l'Administració Bolaños, a través del llavors ministre d'Hisenda, Eduardo Montealegre, segons va confirmar el mateix ex-funcionari. El President de l'INE declarà no reconèixer dita assegurança en haver estat contreta sense ser aprovada per l'Assemblea Nacional, contravenint la pròpia Constitució nicaragüenca.

L'INE va entaular, a l'agost del 2006, un judici d'arbitratge contra Unión Fenosa per suposat incompliment del contracte de concessió subscrit amb l'Estat de Nicaragua l'any 2000, en no garantir l'energia elèctrica en el país, que afrontava constants apagades. Unión Fenosa va explicar que arran d'aquest arbitratge els seus socis internacionals a Madrid van decidir, a inicis de l'octubre del passat any, buscar un 'mecanisme amistós' per a solucionar les diferències existents entre l'Estat nicaragüenc i l'empresa.

En formar part el MIGA del Banc Mundial, aquest últim va enviar a Joseph Owen com a representant amb l'objectiu que el Govern nicaragüenc i Unión Fenosa arribessin a un acord per a que no es fes efectiu el cobrament de l'assegurança. Les declaracions d'Owen davant les preguntes dels mitjans de comunicació[112]:

- A la pregunta, el cobrament d'aquesta assegurança és un xantatge d'Unión Fenosa? *"Jo no puc llegir què està darrere d'això, és cert que la situació en el sector distribució és molt preocupant, hi ha pèrdues d'un 28 per cent en el sistema, qui pagarà això?* ***És cert que Fenosa està perdent un munt de diners cada any, i que la seva casa matriu a Madrid no està feliç de subsidiar les seves inversions en aquest país,*** *cal veure què hi ha darrere d'això",* **va apuntar Owen.**
- **Owen va afirmar compartir la idea de Fenosa** de que cal **penalitzar el frau elèctric de grans consumidors** d'energia que no la paguen, doncs això genera més de l'11 per cent de les pèrdues a aquesta companyia.
- Va considerar que **el país necessita un *"sistema regulatori menys polititzat i amb més transparència",*** i un adequat clima d'inversions per a afavorir la inversió en energia renovable, **a causa dels anys de retard per la falta d'inversió per l'escassa credibilitat en el sistema jurídic nicaragüenc.**

Aquestes declaracions posen de manifest de nou les ingerències i, per tant, la responsabilitat de les institucions financeres internacionals en aquesta crisi. D'una banda, sembla que Owen desconeix que el sistema regulatori actual a Nicaragua, és fruit de les condicionalitats

[110] L'Agència Multilateral de Garantia d'Inversions (MIGA) es va crear el 1988 i forma part del Grup del Banc Mundial. Poden pertànyer aquells països membres del Banc Mundial. Espanya té una participació en el capital del 1,36%. Els projectes d'inversió als que MIGA presta cobertura són promoguts per inversors dels països membres en desenvolupament, sent econòmicament i financerament viables, que no generin efectes mediambientals negatius i compleixin criteris laborals i objectius de desenvolupament dels països on es localitzen. MIGA atorga assegurances d'inversió per a la cobertura parcial dels riscos de naturalesa no comercial que impliquen projectes d'inversió en els països elegibles. Ofereix cobertures a llarg termini per cobrir els següents riscos: a) restriccions en la convertibilitat de moneda local en moneda estrangera i / o la transferència dels fons resultants, b) accions d'expropiació per part dels governs locals, c) danys, destrucció o desaparició d'actius reals lligats a una inversió per causa de guerra o revolta civil; d) incompliments de contracte per part de governs locals, sempre que hi hagi un arbitratge o decisió favorable a l'inversor

[111] EFECOM. Unión Fenosa pide seguro por 54 millones de dólares a agencia del Banco Mundial. Article publicat en El Economista. Managua, 12 de Gener de 2007. http://www.eleconomista.es/empresas-finanzas/noticias/130967/01/07/Union-Fenosa-pide-seguro-por-54-millones-de-dolares-a-agencia-Banco-Mundial.html visitada el 25 de Gener de 2008

[112] Marenco, Eduardo, Gómez, Oliver i Solis, Esteban. Ortega, Fenosa y un pleito a tres bandas. Article publicat en El Nuevo Diario edición nº 9536. Managua, 1 de Març de 2007. http://impreso.elnuevodiario.com.ni/2007/03/01/nacionales/42612 visitada el 25 de Gener de 2008

marcades pel FMI i la institució que representa, el Banc Mundial, acompanyades sempre per les consultories desenvolupades pel BID. D'altra banda, com a àrbitre en el conflicte, no es mostra imparcial i pren partit directament a favor dels interessos d'Unión Fenosa sense analitzar la multiplicitat de denúncies que acumula l'empresa tant a nivell judicial com a nivell social en el país. Sobre totes les denúncies, cal destacar la que provoca l'activació del reclam davant el MIGA; la resolució de la Contraloria del Poder Judicial que declara nul el contracte amb Unión Fenosa per greus incompliments per part de l'empresa. En el mateix ordre de coses, sembla estrany que Owen demani a l'Estat nicaragüenc (país altament empobrit i endeutat) que surti al rescat d'Unión Fenosa per suposades pèrdues, saltant-se les més elementals lleis del mercat.

3.3.4 Daniel Ortega, Unión Fenosa i el Protocol d'Enteniment

Situats en el 2010, la crisi energètica a Nicaragua s'ha suavitzat. Els talls en el subministrament elèctric s'han acabat encara que les tarifes elèctriques no han deixat de créixer, essent les més elevades de la zona, la qual cosa provoca exclusió social en el segon país més empobrit de l'Amèrica Llatina. A la vegada, no s'ha invertit en la xarxa elèctrica per part dels operadors privats, mantenint-se elevats nivells de pèrdues i fugues tècniques; i no s'ha augmentat la taxa d'electrificació, amb la qual cosa hi segueix havent un 35%[113] de la població que no té accés a un servei bàsic com és l'electricitat. Sembla haver certa pau social entre els actors que participen en el sector: govern, generadores i distribuïdores. Però aquesta pau ha costat i costarà molt al poble nicaragüenc, que garantirà amb diners públics, els seus diners, unes elevades taxes de guany tant a generadors privats com a les empreses distribuïdores, propietat ara de Gas Natural Fenosa.

Revisant els diferents posicionaments que ha tingut Daniel Ortega respecte a la crisi energètica, es pot veure com ha anat realitzant un discurs replet de contradiccions, en funció dels esdeveniments. **A l'agost de 2006, essent opositor i presidenciable** comencen les protestes al carrer. Daniel Ortega promet resoldre les apagades amb convenis amb Veneçuela. Proposa a més, gravar fiscalment a les petrolieres i dóna suport al procés d'arbitratge que en aquells moments la Contraloria General de la República té amb Unión Fenosa per incompliment del contracte de distribució. **Ortega afirma que si l'empresa no se sotmet al procés, ha de marxar.** A més, anota que va estar en desacord amb el procés de privatització[114], encara que la seva bancada no va votar en contra a l'Assemblea Nacional.

Als 3 mesos de ser investit president de la República i possiblement després de rebre la pressió de l'execució de l'assegurança MIGA, Ortega reconeix estar en negociacions amb Unión Fenosa, en acusar públicament a l'empresa d'incomplir els compromisos adquirits amb Bayardo Arce, el seu assessor econòmic, a Madrid[115]. Aquell mateix mes, **Ortega va amenaçar amb intervenir Unión Fenosa si no complia amb les seves tasques de normalització del servei elèctric i solucionava el problema de les apagades (fins a 12 hores diàries sense subministrament elèctric) i reclamava a l'empresa que realitzés les inversions que no havia complert en la distribució elèctrica:** "estem en un moment difícil perquè hem fet esforços per negociar amb Unión Fenosa, però no compleix"[116].

> Un directiu del Moviment Comunal Nicaragüenc es va mostrar en desacord amb les reunions i va proposar que es fes un referèndum en el qual la població decidís si volia o no expulsar a Fenosa del país. I declara: "En la campanya electoral ell (referint-se a Ortega) va plantejar que una de les primeres mesures que prendria una vegada al govern era precisament la nacionalització de l'energia elèctrica i, per tant, la sortida d'Unión Fenosa".[117]

A aquestes declaracions li segueixen reunions al més alt nivell entre les quals cal destacar la de juny de 2007 en el **Palau de la Moncloa**[118] a Madrid, amb presència de representants del Govern espanyol o les reunions a l'agost del mateix any a Managua, coincidint amb la presència de la Vicepresidenta del Govern espanyol. Fruit d'aquesta última reunió se signa un **Memoràndum d'Intenció** entre el Govern de Nicaragua i l'empresa Unión Fenosa. Aquest Memoràndum és el primer pas per a la signatura d'un **Protocol d'Enteniment Vinculant.** El protocol va ser signat el 29 de maig de 2008 entre

[113] Infolatam. Gas Natural Fenosa acuerda con Nicaragua ampliar la electrificación rural. Article publicat en Infolatam. Managua, 8 de Setembre de 2010 http://www.infolatam.com/2010/09/08/gas-natural-fenosa-nicaragua-electrificacion-rural/ Pàg. visitada el 17 de Setembre de 2010
[114] EFE. Ortega ofrece cambio profundo. Article publicat en La Prensa. Managua, 19 d'Octubre de 2006. http://www.laprensa.com.ni/archivo/2006/octubre/19/elecciones/noticias/148440.shtml visitada el 28 de Gener de 2008
[115] AP. Daniel Ortega lanza advertencia a española Unión Fenosa. Article publicat en Nación. San José (Costa Rica), 28 de Març de 2007. http://www.nacion.com/In_ee/2007/Març/28/ultima-sr1046851.html visitada el 25 de Gener de 2008
[116] Saltón, Juan José. Nicaragua amenaza con intervenir la eléctrica Unión Fenosa. Article publicat en El País. El Salvador, 30 de Març de 2007 http://www.elpais.com/articulo/economia/Nicaragua/amenaza/intervenir/electrica/Union/Fenosa/elpepueco/20070330elpepieco_12/Tes visitada el 25 de Gener de 2008
[117] García, Nery. Gobierno y Unión Fenosa en busca del tiempo perdido. Article publicat en El Nuevo Diario edición 9671. Managua, 17 de Juliol de 2007. http://impreso.elnuevodiario.com.ni/2007/07/17/nacionales/53994 visitada el 24 de Gener de 2008
[118] Residència oficial del President del Govern espanyol

les parts i ratificat per l'Assemblea Nacional de la República de Nicaragua el 12 de febrer de 2009[119] per 47 dels 92 membres del Parlament. El protocol ha de ser el document que marca la pauta per a sortir del problema de la crisi energètica.

- El que inclou i el que no inclou el Protocol d'Enteniment Vinculant [120]

El document signat pel govern i Unión Fenosa i ratificat per l'Assemblea Nacional **reconeix que hi ha una crisi energètica a Nicaragua que està afectant a la qualitat de vida dels i les nicaragüenques i el desenvolupament sostenible de l'economia nacional.** Com es comprovarà tot seguit, no hi haurà més referències ni preocupació en el text per la protecció de la qualitat de vida de les i els nicaragüencs, i sí per garantir els beneficis d'Unión Fenosa. Tot seguit es recullen els compromisos assumits per les parts:

• ***El Govern nicaragüenc*** *lliura el projecte de* ***Llei de Reformes i Addicions a la Llei 554 d'Estabilitat*** *Energètica (ja presentades en l'Assemblea Nacional).* Aquesta reforma ha de permetre operar com a generadora a Unión Fenosa, contravenint la llei de l'energia que no permet que les empreses distribuïdores es puguin dedicar a la generació. *També lliura* ***l'avantprojecte de Llei de Protecció i Promoció de l'Ús Responsable dels Serveis Públics,*** *per a perseguir penalment el frau i no pagament dels serveis elèctrics.* Aquesta llei obre una via perillosa per a perseguir penalment a les i els usuaris més vulnerables.

• *Aprovades les lleis anteriorment esmentades,* ***Unión Fenosa realitzarà les inversions necessàries*** *i es compromet a no retirar els seus beneficis del país en els propers tres anys.* En l'annex 2 es concreten les inversions necessàries que seran de 33,7 milions de dòlars. Aquelles inversions, no són noves inversions. Tal i com declarà el seu Vicepresident a Nicaragua, José Luís Gómez, en entrevista mantinguda el 10 de setembre de 2007 en les seves oficines a Managua, *"no hem fet més que comprometre'ns a allò que ja estem fent, invertint 23,7 milions de dòlars en els propers 5 anys".* Aquesta afirmació concorda amb allò ratificat en el protocol: 23,7 milions de dòlars en el primer tram (el que ja feien segons Gómez) i 10 milions de dòlars per als anys 2010-2011. Això ve a referendar allò denunciat pels moviments socials i organitzacions, sobre l'escassa inversió en millora i manteniment de la xarxa, ja que quasi tota es destina a l'actualització dels comptadors com el propi protocol indica.

• El problema dels Assentaments es resol creant un comitè i no obligant a Unión Fenosa a donar cobertura i invertir en aquestes zones, on la població és econòmicament vulnerable.

• *La companyia aportarà personal tècnic capacitat per a solucionar els problemes del sector elèctric.* Durant nou anys la companyia ha estat part del problema i no l'ha solucionat.

• *Unión Fenosa suspèn la reclamació de l'assegurança MIGA i s'abstindrà d'interposar demanda arbitral davant el CIADI121 (...) interposada el 18 d'octubre de 2006 per incompliment de l'Acord de Promoció i Protecció Recíproca d'Inversions (APPRI) subscrit entre Espanya i Nicaragua. El Govern de Nicaragua suspèn el procés d'arbitratge obert el 2006, deixa sense efecte la Resolució de la Contraloria General de la República del 21 d'agost de 2006 mitjançant la qual es denunciava de nul·litat els Contractes de Concessió de les distribuïdores; i qualsevol altre procés, norma, resolució o acte administratiu que pogués afectar al mutu enteniment".* Tot això, amb l'objectiu segons el Protocol de *"coadjuvar a la creació de l'ambient d'harmonia i estabilitat que el sector elèctric necessita per al seu correcte funcionament."* És a dir, el Govern de Nicaragua perd la seva sobirania davant el xantatge de la transnacional i les complicitats de les institucions financeres internacionals, titulars dels tribunals d'arbitratge internacional, no podent exercir com a Govern la funció legítima de protegir els drets humans de la població. En l'annex 5 d'aquest Protocol es relacionen totes les sancions i multes econòmiques contra la companyia que deixen de tenir efecte encara que, de tota manera, la companyia mai havia pagat.

L'última exigència en aquest tema és: ***"l'Estat consentirà que el present Protocol quedi cobert per la pòlissa MIGA del Grup Unión Fenosa".*** Com s'ha pogut comprovar anteriorment, el MIGA ha servit per a extorsionar al Govern per part de Fenosa i no deixar-lo actuar amb l'objectiu de fer complir la legislació i garantir els drets humans de la població. Tot el relacionat en aquest punt del Protocol és una clara mostra del que Juan Hernández defineix com l'asimetria legal existent entre el Dret Comercial Global o "Lex Mercatoria" i els Drets Humans[122].

[119] Decret d'aprovació del "Protocolo de entendimiento entre las empresas Distribuidoras de Electricidad del Norte, S.A. (Disnorte), Distribuidora de Electricidad del Sur, s.a. (Dissur), el Grupo Unión Fenosa Internacional S.A., y el Gobierno de la República de Nicaragua". DECRETO A.N. No. 5557. Aprovat el 12 de Febrer de 2009 http://legislacion.asamblea.gob.ni/normaweb.nsf/%28$All%29/DE5AC727F7881850062575A700744B0F?OpenDocument Pàg. visitada el 17 de Setembre de 2010
[120] Op. Cit.
[121] Centre Internacional d'Arranjament de Diferències Relatives a Inversions (CIADI) és una institució del Grup del Banc Mundial, especialment dissenyada per propiciar la solució de disputes entre governs i nacionals d'altres Estats.
[122] Hernández Zubizarreta, Juan [2009]

Així realitza les inversions Gas Natural Fenosa [123]

El passat 8 de setembre de 2010, a Managua, Gas Natural Fenosa es comprometia a ampliar la cobertura d'electrificació rural en el país del 65 al 85 per cent, col·locant-la al nivell d'altres països de la zona, i a normalitzar el servei elèctric en els assentaments[124]. Vam llegir la notícia amb interès perquè significava que Unión Fenosa i a la vegada Gas Natural acceptaven finalment que durant els més de 10 anys que duen en el país no havien fet les inversions necessàries i es posaven a remeiar-ho. Però, amb una lectura més atenta ens vam adonar de l'equivocació, ja que era, una vegada més, pura retòrica. En realitat, es tracta d'un negoci rodó, en el qual l'empresa no perd res, tot el contrari: es garanteix un contracte suculent i l'únic que s'endeuta és el govern nicaragüenc. Tot això amb la complicitat del Govern espanyol i les institucions financeres internacionals, i encobert pels missatges de bona voluntat del representant per a l'Amèrica Llatina de Gas Natural, el català Sergi Aranda.

En primer lloc, recordar que Unión Fenosa, quan va signar a Madrid l'acord d'intenció amb el Govern de Nicaragua, el dia 28 de juny de 2007, "va expressar la seva disposició de realitzar a Nicaragua, les inversions necessàries(...) Aquestes inversions es destinaran a millorar la xarxa energètica nicaragüenca".[125] Afirmació que es contraposa a les declaracions de la Sots Ministra d'Energia i Mines, Lorena Lanza, en referència al Programa Nacional d'Electrificació Sostenible i Energies Renovables (PNSER): "nosaltres com a govern posarem els diners i Gas Natural serà l'executora del projecte"[126]. **És a dir que, una vegada més, és el govern el que fa les inversions i no Gas Natural Fenosa.**

Però, com aconsegueix els 280 milions de dòlars del PNSER el govern? És aquí on apareixen el Banc Mundial, l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament, el Banc Europeu d'Inversions (BEI) i el Banc Centreamericà d'Integració Econòmica (BCIE), entre d'altres. Aquestes entitats, coordinades pel banc Interamericà de Desenvolupament (BID), concediran en forma de préstecs concessionals 358,4 milions de dòlars, que se sumarien als 22,6 milions que inverteix el govern nicaragüenc.[127]

Aquest tipus de finançament suposa un increment de l'endeutament de Nicaragua en més d'un 10%. Però, a més, significa que el Govern espanyol participa en aquest procés a través de dues vies qüestionables. La primera és qüestionable perquè se salta totes les recomanacions internacionals en atorgar un crèdit FAD a través del BCIE. En aquest cas, aquesta operació de préstec concessional està condicionada a que el projecte sigui executat per Gas Natural Fenosa. A més, part de l'operació comptabilitzarà com a Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD), encara que és un préstec en comptes d'una donació. I finalment, s'implica a l'Agència Espanyola de Cooperació per al Desenvolupament (AECID) atorgant una donació al Govern de Nicaragua, que servirà per a l'electrificació del país, però que beneficiarà a Unión Fenosa i farà que aquesta empresa s'eviti haver de realitzar la inversió que li correspondria, ja que la xarxa elèctrica en aquest país està sota la seva responsabilitat.

[123] Escrit per Júlia Martí Comas, col·laboradora de l'Observatori del Deute en la Globalització.
[124] Infolatam (8-09-2010) "Gas Natural FENOSA acuerda con Nicaragua ampliar la electrificación rural". http://www.infolatam.com/2010/09/08/gas-natural-fenosa-nicaragua-electrificacion-rural/
[125] Rosario Murillo "Lectura del Acuerdo con Unión FENOSA" X ACUERDOS CON UNION FENOSA Y CUMBRE EN BELICE, 29 de juny de 2007
[126] Roberto Morales A. "US$380 millones para electrificación rural". La Prensa http://www.laprensa.com.ni/2010/09/08/nacionales/37063, 8 de Setembre de 2010
[127] Rádio la Primerísima "Préstamos para agricultura, carreteras y energía" http://www.radiolaprimerisima.com/noticias/general/80166, 8 de Juliol de 2010

Aquest règim actual posa a la disposició de les empreses un complet arsenal jurídic que protegeix els seus interessos econòmics passant per sobre dels drets humans de les i els nicaragüencs que no són tinguts en compte en cap moment en aquest protocol i deixen sense capacitat de control o sanció al Govern en cas d'incompliment de la llei. En aquest cas concret, Unión Fenosa està fent servir el APPRI, el MIGA i el CIADI.

• *Entrat en vigor aquest Protocol, es realitzarà una reforma de la Llei de la Indústria Elèctrica, elaborada per un Comitè conformat pel ministeri d'Energia i Mines (MEM), l'INE i Unión Fenosa, que permeti la revisió anual de l'estructura de mercat, els ajustaments per inflació i el comportament de la demanda, i en conseqüència siguin efectuats els ajustaments necessaris a la baixa o a l'alça; tot això amb la finalitat de procurar la recuperació de tots els costos de les Distribuïdores transferibles a tarifa.* **O sigui, modificar la llei per a que les tarifes es puguin modificar contínuament amb l'objectiu de garantir els beneficis d'Unión Fenosa.**

• *La reforma a la Llei 272, inclourà l'eliminació del pagament en cascada de l'Impost Municipal sobre ingressos (IMI). Les empreses distribuïdores pagaran aquest impost a les municipalitats sobre el seu marge de distribució, que resulta de la diferència entre els seus ingressos bruts per vendes d'energia i els costos de generació i transmissió.* En aquest cas, Unión Fenosa obliga al Govern a canviar la seva legislació fiscal canviant la naturalesa de l'impost, que era en cascada perquè deixi de ser-ho. **A més, Fenosa obliga a que tingui efecte retroactiu, com es pot comprovar en la part de deutes entre Fenosa i el Govern. Sense dubte aquests plantejaments vulneren qualsevol legalitat.**

• *Unión Fenosa es veu alliberada de mantenir els avals durant un període de tres anys per a que pugui tenir la capacitat de realitzar les inversions compromeses.* Aquest punt abunda en la tesi aquí defensada, que amb aquest Protocol, l'objectiu de Fenosa és el de no aportar un euro al Govern de Nicaragua i se salta l'haver d'aportar les garanties monetàries per a operar que en el seu moment, va decidir retirar contravenint la llei.

• **Qui deu a qui?** Com es pot comprovar en la taula inferior Unión Fenosa reconeix uns deutes amb les empreses públiques generadores GECSA i HIDROGESA i de transport ENATREL per un total de 71,29 milions de dòlars. Per la seva banda la pròpia empresa inclou que l'Estat li deu un total de 60,23 milions de dòlars. Si s'examinen les partides d'aquest deute, Fenosa calcula sense documentar 9,37 milions de dòlars de deute de l'Estat perquè consideren que no han de pagar l'impost en cascada com és l'Impost Municipal sobre Ingressos de forma retroactiva. Aplica desviaments tarifaris per una xifra de 38,8 milions de dòlars des de 2005 a 2008, per acabar rebaixant el deute que té amb les arques de l'Estat a 11,79 milions de dòlars. Aquest saldo serà canviat amb el 16% de les accions de les empreses distribuïdores d'Unión Fenosa que passaran a ser propietat de l'Estat. Fenosa no paga gens al Govern de Nicaragua. És més, sembla que faci veritables exercicis de comptabilitat creativa, per a arribar a reduir un deute de més de 70 milions en un que no arriba a 12.

Taula 6
Qui deu a qui?

Qui deu a qui?	Deute Unión Fenosa	Deute Govern Nicaragua	
Gecsa i Hidrogesa	63.426.402,00		-63.426.402,00
Desviament tarifari per no aplicació nou plec juliol 2007 a març 2008		10.073.409,00	-53.352.993,00
Desviament tarifari majorista		22.682.702,00	-30.670.291,00
Enatrel	7.863.705,00		-38.533.996,00
Enel		1.410.738,00	-37.123.258,00
Enacal		5.343.139,00	-31.780.119,00
Ministerio de Hacienda y Crédito Público		2.456.384,00	-29.323.735,00
Tarifa social		2.124.153,00	-27.199.582,00
Subsidi a jubilats		93.000,00	-27.106.582,00
Deteriorament del Margen de Distribución (VAD) per no aplicació plec tarifari 2005		6.117.172,65	-20.989.409,35
Impuesto Municipal sobre Ingresos (IMI) - SENSE DOCUMENTAR PER FENOSA		9.371.528,00	-11.617.881,35
Dèficit recuperació cost Enllumenat de Juliol 2002 a Decembre 2007		-171.939,00	-11.789.820,35
Desvíaments de costos majoristes causats per GECSA i GEOSA del període octubre 2002-setembre 2003		733.684,00	-11.056.136,35
SALDO FINAL A FAVOR GOVERN / DEUTE UNIÓN FENOSA			-11.056.136,35

Font: Elaboració pròpia a partir dades del Protocolo de Entendimiento

En definitiva, el protocol d'enteniment és una nova arma jurídica al servei de garantir els beneficis d'Unión Fenosa, deixant amb nul·la capacitat de control i coerció al Govern nicaragüenc en el cas d'incompliment de la legalitat del sector elèctric i el no respecte dels drets humans. Per altra banda, aquest protocol anul·la d'una plomada totes las resolucions i multes que s'havien dictat contra Unión Fenosa i en cap punt es parla de les vulneracions de drets humans comeses per l'empresa, i menys de la restitució a les víctimes. Queda clar que els beneficis d'Unión Fenosa estan per sobre del compliment dels drets humans i surt impune de totes les vulneracions de drets humans que va cometre durant aquests anys.

Clarobscurs en l'ajuda veneçolana[128]

El 10 de març de 2009, el president Daniel Ortega "va recordar que Nicaragua ja no viu crisi energètica gràcies a la cooperació veneçolana"" . Concretament, es tractava d'un acord pel qual Veneçuela aportava plantes generadores i a més es comprometia a vendre el petroli necessari amb un tracte preferent, amb la finalitat de baixar el preu final de la tarifa elèctrica. Com afirma el diputat Edwin Castro: "si Albanisa no estigués funcionant amb les plantes Hugo Chávez tindríem un 40% menys d'energia i hi hauria racionaments de 8 a 12 hores"[130].

Tanmateix, sembla que, com diu Adolfo Acevedo, l'ajuda veneçolana no té un impacte directe, ja que en realitat els preus segueixen sent els del mercat. A més "els qui acaben pagant en última anàlisi el cost del petroli subministrat, incloent els marges de benefici bruts de la cadena d'emmagatzematge, refinatge, transport i distribució, són els usuaris del servei d'energia elèctrica, i els compradors finals dels combustibles"[131]. És a dir que encara que aquesta ajuda havia de resoldre els problemes de les altes tarifes i la falta de proveïment, al final les tarifes elèctriques segueixen sent de les més altes d'Amèrica Llatina.

D'altra banda, Acevedo també adverteix de la poca transparència de l'esquema de cooperació veneçolana, ja que funciona de la següent manera: ALBANISA i PETRONIC compren petroli veneçolà a PDVSA i li paguen el 50% al comptat, la resta es divideix entre un 25% en forma de donació i altre 25% en crèdits tous. El resultat és que el 50% dels diners destinats al petroli es converteix en ajudes i préstecs per a Nicaragua, i sembla que les entitats que gestionen gran part d'aquests diners són ALBANISA i ALBA-CARUNA, entitats privades. És aquí on s'ubiquen els problemes de transparència, ja que aquests diners que serveixen per a finançar projectes estatals, són gestionats per una empresa privada i per tant no depèn del pressupost general. Aquests fons paral·lels són justificats sota el pretext de no augmentar el deute extern, estan essent destinats en part per al desenvolupament de plans de millores socials que estan afectant positivament la població, tot i que també significa que hi ha una manca de capacitat de control públic. Aquest acord amb Veneçuela, com afirma Octavio Enríquez "(…) ha permès a l'administració del president Ortega manejar més de 900 milions de dòlars sense cap control, segons dades del Banc Central de Nicaragua (BCN)."[132]

Per altra banda, l'empresa ALBANISA i les seves filials també generen controvèrsies, ja que es tracta d'una empresa amb fons estatals (49% Nicaragua i 51% Veneçuela) que manca de transparència pel que fa a la rendició de comptes. Per últim, faltaria veure si aquesta ajuda veneçolana que està endeutant una empresa amb capital estatal, no acaba generant deute extern.

[128] Escrit per Júlia Martí Comas, col·laboradora de l'Observatori del Deute en la Globalització
[129] http://www.el19digital.com/index.php?option=com_content&view=article&catid=27:economia&id=1604:crisis-la-resistimos-gracias-a-cooperacion-venezolana-&Itemid=18 pàgina visitada a setembre de 2010
[130] http://www.el19digital.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6190:aumento-de-tarifa-energetica-no-afecta-a-familias-empobrecidas-&catid=23:nacionales&Itemid=12 pàgina visitada a 17 de setembre de 2010
[131] http://www.lajornadanet.com/diario/opinion/2010/abril/21.html pàgina visitada a 17 de setembre de 2010
[132] http://www.laprensa.com.ni/2010/02/04/nacionales/15211 pàgina visitada a 17 de setembre de 2010

3.4 El paper de l'Estat espanyol a Nicaragua

Diplomàcia empresarial: Suport del Govern espanyol a Unión Fenosa en les negociacions amb Daniel Ortega

Per l'ODG, **la diplomàcia empresarial** és un concepte que utilitzem per a visibilitzar com els diferents Governs espanyols realitzen tasques de defensa i promoció d'interessos d'empreses espanyoles en tercers països sense garantir que es respectin els drets humans i, per tant, essent susceptible de convertir els esmentats governs en actors de l'anticooperació.

Des del 2007, el Govern espanyol ha participat activament en les negociacions que el Govern de Nicaragua i Unión Fenosa han tingut. Les primeres informacions sobre la participació del Govern espanyol en el conflicte s'obtenen d'unes declaracions que va realitzar el President Daniel Ortega recent investit president, en les que denunciava que **l'Ambaixador espanyol a Nicaragua,** Jaime Lacadena, estava assistint com a acompanyant a les reunions que estaven havent, **com a mostra del suport del Govern espanyol a l'empresa.** A més Ortega denuncià, que Lacadena **va amenaçar amb reduir la cooperació espanyola si no es resolia a favor de l'empresa** la controvèrsia. **L'Ambaixada espanyola va desmentir** amb una nota oficial tals denúncies.

El 28 de juny de 2007 al **Palau de la Moncloa**[133] a Madrid, se signà el **Memoràndum d'Intenció** entre el Govern de Nicaragua i l'empresa Unión Fenosa. El Memoràndum se signà **en presència del Director de l'Oficina Econòmica del Cap de Govern d'Espanya,** David Taguas Coejo. La delegació nicaragüenca estava composada per Bayardo Arce, assessor econòmic del President Daniel Ortega, i l'Ambaixador de Nicaragua a España, Augusto Zamora. La delegació d'Unión Fenosa estava presidida per Honorato López, Vicepresident Primer i Conseller Delegat de la companyia[134].

L'11 de juliol d'aquell mateix any, el representant d'Unión Fenosa a Nicaragua va informar que el 31 de juliol deuria estar redactat el protocol d'enteniment i anuncià l'arribada en aquella data de la primera Vicepresidenta del Govern espanyol, María Teresa Fernández De la Vega, i el primer Vicepresident i primer Conseller Delegat d'Unión Fenosa, Honorato López Isla. **Un empleat d'Unión Fenosa coneixia i va fer pública l'agenda de la vicepresidenta del Govern espanyol.**

Segons l'anunciat, l'1 d'agost de 2007[135], el president d'Unión Fenosa, Pedro López Jiménez i el vicepresident, Honorato López Islas, arribaven a Nicaragua per mirar de signar el "Protocol d'Enteniment". Dos dies després Ortega es reunia amb la Vicepresidenta del Govern espanyol, María Teresa Fernández de la Vega, que ja estava de visita oficial a Nicaragua[136]. L'objectiu de la visita era la signatura d'acords bilaterals. La Vicepresidenta va declarar que tot i que les negociacions avançaven, l'assumpte era complex (referint-se al conflicte entre Unión Fenosa i el Govern nicaragüenc). De la Vega a la vegada, visità la Chureca[137] i es va comprometre a implicar-se en la problemàtica d'aquest lloc[138].

La forma d'implicar-se va ser aprovar en el Parlament espanyol, el 15 de gener de 2008 , un Pla del Govern per a l'eradicació de la pobresa del major abocador del món. Aquest Pla es dotà de 30 milions d'euros (42 milions de dòlars) per a clausurar l'abocador entre 2008 i 2011. **Aquesta xifra coincidia, segons fonts consultades, amb les pèrdues que Unión Fenosa patia a Nicaragua. Sembla que novament l'AOD s'utilitza amb finalitats comercials.**

Per tot l'anterior, **es podria afirmar en el cas d'Unión Fenosa i Nicaragua, que el Govern espanyol ha defensat els interessos de l'empresa transnacional,** utilitzant tot l'aparell diplomàtic i diners públics quan ha estat necessari, sense tractar d'investigar, a través d'una auditoria pública, les denúncies sobre vulneració de la legalitat nicaragüenca i els drets humans que sobre Fenosa hi havia, **no complint amb el deure de l'Estat de protegir els drets humans i garantir que els actors espanyols els respectin allà on tinguin activitat, fins i tot fora de les seves fronteres.**

[133] Residència oficial del President del Govern espanyol.
[134] http://www.salacomunicacion.unionfenosa.es/view_object.html?obj=3772,c,19150 Pàg. visitada el 17 de Setembre de 2010
[135] DPA. Directivos de Unión Fenosa inician crucial visita a Nicaragua. Article publicat en Nación. San José (Costa Rica), 1 d'Agost de 2007. http://www.nacion.com/ln_ee/2007/agosto/01/ultima-sr1188817.html visitada el 24 de Gener de 2008
[136] Lardiés, Alberto. Daniel Ortega arremete contra Unión Fenosa en presencia de De la Vega. Article publicat en ABC. Madrid, 3 d'Agost de 2007. http://www.abc.es/hemeroteca/historico-03-08-2007/abc/Nacional/daniel-ortega-arremete-contra-union-fenosa-en-presencia-de-de-la-vega_164239482896.html visitada el 23 de Gener de 2008
[137] La Chureca és el principal abocador de Managua. Està al barri de Acahualinca, on viuen més de 18.000 persones (amb un 40% de població infantil i juvenil). A La Chureca arriben cada dia 1.300 tones de 40 hectàrees on s'acumulen 3 milions de metres cúbics de deixalles, i on treballen homes, dones i nens en condicions infrahumanes que per sobreviure no tenen una altra mesura de seguretat que portar sabates o botes. A més de les més de 2.000 persones que hi treballen cada dia (de les quals al voltant d'un 50% són menors de 25 anys i aproximadament 110 menors de 13 anys) sobreviuen més d'un miler en condicions extremes, i més de 3.000 persones tenen la seva activitat vinculada a la recollida, reciclatge i tractament de les escombraries amb uns ingressos inferiors als dos dòlars diaris per jornada de treball.
[138] Sanz Ezquerro, David. Daniel Ortega arremete contra Unión Fenosa en presencia de De la Vega. Article publicat en ABC. Madrid, 3 d'Agost de 2007. http://www.abc.es/hemeroteca/historico-03-08-2007/abc/Nacional/daniel-ortega-arremete-contra-union-fenosa-en-presencia-de-de-la-vega_164239482896.html visitada el 23 de Gener de 2008
[139] Drago, Tito. Nicaragua: España financia erradicación del mayor basurero. Article publicat en IPS Noticias el 15 de Gener de 2008. http://ipsnoticias.net/nota.asp?idnews=87169 visitada el 24 de Gener de 2008 y http://www.aeci.es/03coop/1activ_coop/proyecto_chureca.htm visitada el 24 de Gener de 2008

- Deute extern i AOD espanyola

Nicaragua és un dels països inclosos pel Banc Mundial (BM) i el Fons Monetari Internacional (FMI) en el programa d'Alleugeriment del deute en el marc de la Iniciativa per als Països Empobrits Altament Endeutats[140] tal i com s'ha explicat en la introducció. Nicaragua també està inclosa des del 2006, en la Iniciativa Multilateral per a l'Alleugeriment de la Càrrega del Deute (MDRI, per les seves sigles en anglès) en la que es cancel·la tot el deute pendent en la data de tall[141] (2003) a tots els països que hagin arribat al punt de culminació de la HIPC[142].

Com es pot observar en les esmentades iniciatives, la tendència actual a nivell internacional dels països del Nord creditors de deute extern i les institucions financeres internacionals és alleugerir el pes del deute extern dels països HIPC. En la mateixa línia, i per coherència, la majoria de països del nord estan concedint Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD) a través de donacions i no de crèdits, que suposen de nou més endeutament per a aquests països. Per altra banda, els països de l'OCDE s'han compromès a no lligar l'AOD a la compra de béns i serveis del país donant segons el Consens de l'OCDE vigent des de gener de 2002 per als països més empobrits (PMA). Es recomana que no es restringeixi als països PMA i que s'ampliï a d'altres.Nicaragua no és un país PMA, però s'entén que deuria rebre un tracte similar per part del Govern espanyol ja que és el segon país més pobre de tota Amèrica, amb un 75% de la població sobrevivint amb menys de dos dòlars al dia, i més d'un 40% de la mateixa sobrevivint per sota del llindar de la pobresa[143] (menys d'un dòlar al dia). Davant d'aquesta situació, hagués estat raonable que el Govern espanyol durant aquest mateix període, així com les institucions financeres internacionals i els països creditors, hagués centrat les seves polítiques en l'alleugeriment del deute. I igualment raonable, que no hagués lligat aquesta ajuda a la compra de béns i serveis d'empreses espanyoles.

Què ha fet el Govern espanyol a Nicaragua amb el seu principal instrument de crèdit lligat? En primer lloc és important definir l'instrument. Els crèdits FAD són operacions de crèdit que tenen caràcter concessional i lligat que es comptabilitzen com a Ajuda Oficial al Desenvolupament. Són préstecs concessionals perquè s'atorguen a interessos per sota dels del mercat, i amb períodes de carència. A més, en ésser instruments crediticis i no autèntiques donacions, són operacions generadores de deute extern bilateral que Nicaragua deurà reemborsar a l'Estat espanyol. Per últim, que siguin operacions de caràcter lligat, significa que el seu ús per part del país receptor del crèdit, està condicionat a que siguin empreses espanyoles les contractades per al desenvolupament dels projectes.

Taula 7

Estructura crèdits FAD Estat espanyol a Nicaragua (1987-2006)

	1987-1998		1999-2006	
Agricultura i Ramaderia	15.928.924,31	14,37%		
Educació	667.994,90	0,60%	11.066.717,00	12,30%
Elèctric			21.929.188,72	24,37%
Infraestructura			19.452.008,00	21,62%
Institucional			5.987.652,00	6,65%
Militar?			27.369.112,28	30,42%
Altres-ajuda humanitària-crèd. Emergència	25.911.795,46	23,37%		
Altres-línees de crèdit i donació	16.127.558,80	14,55%		
Salut	23.727.489,09	21,40%	4.169.688,00	4,63%
Telecomunicacions	18.541.584,02	16,73%		
Transport terrestre i marítim	9.947.411,44	8,97%		
	110.852.758,02	**100%**	**89.974.366,00**	**100%**

Font: Carrión [2008b]

[140] PEAE respon a les sigles en castellà i HIPC és la denominació més comú en anglès Heavily Indebted Poor Country
[141] Data de tall és un concepte que s'utilitza en les renegociacions de deute. Es renegocia només el deute que hi havia abans de la data de tall.
[142] International Development Association [2006]. Multilateral Debt Relief Initiative. Country Elegibility Assessment. The World Bank. Washington, Març de 2006 http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/35768_3.pdf Consultat 18 de Gener de 2008
[143] Medina Aguirre, Lesly. "Nicaragua ya no es de los países más pobres del mundo". Article publicat en La Prensa. Managua, 7 d'Octubre de 2007. http://www.laprensa.com.ni/archivo/2007/octubre/07/noticias/entrevista/219751.shtml visitada el 7 d'Abril de 2008

Tal com marquen les línies d'actuació internacionals sobre països HIPC, ha deixat l'Estat espanyol de donar crèdits FAD[144] a Nicaragua per aturar el seu alt endeutament? Com es comprova a la Taula 7, realitzada a través de les dades facilitades pel Govern espanyol al llarg del període 1987-2006 al Butlletí de l'ICE, podem donar una ràpida resposta a la pregunta formulada: el Govern espanyol no ha deixat de donar crèdits a Nicaragua i no ha passat a donar a Nicaragua el 100% de l'AOD en ajuda no lligada, encara que hagi estat considerat internacionalment un país HIPC.

Això ens porta a una segona pregunta, **quin destí han tingut els crèdits FAD a Nicaragua que han comptabilitzat com AOD?[145]**

A la Taula 7 es mostra a quin tipus d'operacions es van destinar els FAD espanyols a Nicaragua en el període anterior a l'entrada d'Unión Fenosa al país (octubre de 2000) i després de la seva entrada.

En avaluar la taula, es constata que a partir de l'any 2000 i coincidint amb l'entrada d'Unión Fenosa a Nicaragua, un 24,37% dels crèdits FAD passen a destinar-se a projectes vinculats al sector elèctric al país, quan en el període anterior no hi havia hagut cap projecte d'aquestes característiques. Al seu torn els fons destinats al binomi Sanitat/Educació redueixen el seu pes relatiu, del 22,01% al 16,93%[146].

El primer **FAD "elèctric"** va ser aprovat pel Govern espanyol en Consell de Ministres, el 10 de març de 2000, a corre-cuita com es diria col·loquialment. Va ser aprovat dos dies abans de la celebració d'unes eleccions generals i uns pocs mesos abans de la data en que Unión Fenosa feia efectiva la compra de les dues empreses distribuïdores a Nicaragua (octubre de 2000). Pel que sembla per aquesta coincidència de dates, el Govern d'Aznar volia deixar lligada i ben lligada l'operació. Aquest crèdit té com a nom "Subestació Ticuantepe Fase I" i s'atorga a l'empresa ISOLUX WAT[147] per un import de 6,6 milions d' euros.

Aquesta empresa ha estat adjudicatària de tres de les quatre operacions en projectes elèctrics. La segona va ser atorgada també el mateix any 2000, amb el nom "Subestacions Nicaragua, Movil i Tipitapa" per un import de 7,92 milions d'euros. I la tercera i última va ser adjudicada l'any 2005 amb el nom "Subestació de Ticuantepe i obres associades Fase II", per un import de 3,64 milions d'euros.

És important també, analitzar l'empresa "espanyola" que és beneficiària d'aquestes operacions. Si estudiem la composició accionarial de ISOLUX WAT, trobem que avui ha canviat de denominació, es diu ICC Isolux Corsán, i podem comprovar que compta entre els seus accionistes amb:

Taula 8
Accionariat d'Isolux Corsán

Construction Investment, SARL	53,67%
Caja de Castilla La Mancha Corporación, S.A.	12,11%
Grupo Corporativo Empresarial de la Caja de Ahoros y Monte de Piedad de Navarra S.A.U.	12,11%
Al Andalus Inversiones Agroalimentarias e Industriales S.A.	12,11%
Cartera Perseidas S.L.	10,00%
	100%

Font: Informe anual 2006 d'Isolux Corsán, pàg 7

L'accionista majoritari de l'empresa, com es desprèn de les dades de la taula superior, és la societat Construction Investment, SARL amb domicili a Luxemburg[148] i propietat del president i vicepresident de la companyia (Luis Delso Heras i José Omis).[149] **Luxemburg és considerat paradís fiscal per part de l'Estat espanyol .**

El FAD "elèctric" restant "Amp. Sub. Planta Nicaragua i obres públiques associades (Lot 1)" es va atorgar el juny de 2001 per 3,7 milions d'euros. Les empreses adjudicatàries d'aquest projecte a través d'una UTE[151] van ser **UFIS, SIEMENS i RADIOTRONICA. UFIS és Unión Fenosa Ingeniería SA, filial d'Unión Fenosa.**

[144] Veure relació Crèdits FAD de l'Estat espanyol amb Nicaragua a l'Annex 1 del document Fondos de ayuda al desarrollo (FAD): ¿Instrumento eficaz en la ayuda oficial al desarrollo (AOD)? El caso de Nicaragua http://www.odg.cat/documents/deutes/b57_FAD_Nicaragua_JC_cast.pdf
[145] Per obtenir més informació sobre altres usos controvertits dels crèdits FAD a Nicaragua veure Carrión, Jesús [2008b] http://www.odg.cat/documents/deutes/b57_FAD_Nicaragua_JC_cast.pdf
[146] Per veure detall de la relació de Crèdits FAD de l'Estat espanyol amb Nicaragua veure Annex 1 del document Carrión, Jesús [2008b] http://www.odg.cat/documents/deutes/b57_FAD_Nicaragua_JC_cast.pdf
[147] Isolux Wat és avui Isolux Corsán. Neix al Novembre de 2004 com a resultat de l'adquisició per part d'Isolux Wat, S.A. (enginyeria), del Grup Corsán-Corviam (constructora) http://www.isolux.es/isoluxcorsan2006_esp.pdf (7 de Desembre de 2007)
[148] Futlletó explicatiu de l'oferta pública d'adquisició d'accions d'Europistas, Concesionaria Española S.A. formulada per ISOLUX WAT Ingeniería S.L. i BENDÍA, S.A. Madrid, Juliol de 2006. Pàg. 16 http://www.europistas.es/pdf/Folleto%20OPA.pdf
[149] Sola, Manuel V. [2006]. Isolux galleguiza su gestión e invertirá en Vigo y A Coruña (Artículo). La Voz de Galicia. 27 de Març de 2006. http://www.lavozdegalicia.es/hemeroteca/2006/03/27/4638397.shtml
[150] Segons el Real Decreto 1080/1991, de 5 de Juliol pel que es determinen els països o territoris als que es refereixen els articles 2º, apartat 3, número 4 de la Llei 17/1991, de 27 de Maig, de mesures fiscals urgents i 62 de la Llei 31/1990, de 27 de Desembre, de pressupostos generals de l'Estat per a 1991 (B.O.E. de 13 de Juliol)
[151] Unió Temporal d'Empreses

Última hora sobre l'ús de FAD i el suport a Unión Fenosa. L'any 2008 ja apuntàvem des de l'ODG que el Govern espanyol estava tenint polítiques contradictòries[152]. D'una banda, anava més enllà de la pròpia iniciativa HIPC pel que fa a condonacions del deute, buscava subterfugis per continuar generant deute a través de crèdits FAD. Llavors ja avisàvem del risc detectat amb la signatura de l'Acord de Cooperació Financera el maig de 2006 entre el Govern espanyol i el Banc Centreamericà d'Integració Econòmica BCIE[153], en un acte celebrat a El Salvador, presidit pel Príncep d'Astúries. Aquest Acord va ser signat pel Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç Espanyol i posava a disposició del BCIE una contribució financera reemborsable per un import de 40 milions de dòlars amb càrrec al Fons d'Ajuda al Desenvolupament (FAD), que **finançaria el 100% dels béns i serveis exportats d'empreses espanyoles en els països de la seva àrea d'actuació.**[154]

Les sospites sobre la possible utilització fraudulenta de fons públics per a donar suport a Unión Fenosa a Nicaragua i la resta d'empreses espanyoles en la zona s'han fet realitat. Sergi Aranda, representant per a l'Amèrica Llatina de Gas Natural Fenosa anunciava el passat 8 de setembre de 2010 a Managua que es comprometien a ampliar la cobertura d'electrificació rural al país. El que no deia Sergi Aranda és que per a Unión Fenosa és un negoci rodó aquesta operació, ja que no és l'empresa la que farà front a la inversió que fa anys que hauria d'haver fet, per ser l'encarregada de la distribució al país, sinó que serà el Govern de Nicaragua el que assumeixi els costos de la mateixa, i Gas Natural Fenosa, la contractista. Per la qual cosa és doble negoci per Fenosa: s'evita fer front a la inversió i a més fa negoci perquè és l'encarregada de desenvolupar-la. Però a més, en aquest sentit, serà el Govern espanyol conjuntament amb la resta d'institucions financeres de la zona, els qui amb fons públics donin préstecs i donacions al Govern de Nicaragua per a que pugui afrontar una inversió xifrada en més de 380 milions de dòlars[155].

En línia amb el que ha estat argumentat en aquest apartat i repetint el que ja s'ha explicat en l'apartat anterior, **aquest tipus de finançament suposa un increment de l'endeutament de Nicaragua en més d'un 10%. D'una banda, el Govern espanyol, a partir de les seves aportacions al BCIE, atorgarà crèdits FAD. A més, el mateix Govern espanyol, a través de l'Agència Espanyola de Cooperació al Desenvolupament (AECID), contribueix en aquest procés atorgant una donació per a l'electrificació del país. Amb tot això, s'està saltant totes les recomanacions internacionals en atorgar un crèdit en comptes de fer una donació, condicionar-lo a la compra de béns i serveis a una empresa espanyola com és Gas Natural Fenosa, i a més, comptabilitzar-lo com a AOD, mitjançant els crèdits FAD, tantes vegades denunciats. I d'altra banda, també és reprovable, en aquest cas, que aporti diners de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament per a la millora de la xarxa elèctrica a Nicaragua, que és propietat d'Unión Fenosa, utilitzant diners públics espanyols per a fer allò que és responsabilitat d'aquesta companyia.**

[152] Carrión, Jesús [2008b] Pàgs. 6-9

[153] El BCIE, amb seu central a Tegucigalpa (Hondures), és el principal banc multilateral de Centreamèrica. Va ser fundat el 13 de Desembre de 1960 per les Repúbliques de Guatemala, El Salvador, Hondures, Nicaragua i Costa Rica, com a part del procés d'integració regional i amb la finalitat de promoure el desenvolupament econòmic i social de Centreamèrica. A data d'avui, el Banc ha incorporat els següents socis extraregionals a la seva capital: Mèxic, la República de Xina (Taiwan), Argentina, Colòmbia i el Regne d'Espanya. Belize també es va incorporar sota l'estatus de país beneficiari no fundador, i Panamà i República Dominicana com a socis extraregionals i països beneficiaris no fundadors.

[154] Nota de premsa del Ministeri de Relacions Exteriors de la República d'El Salvador. Príncep d'Astúries presideix la signatura d'un Acord de Cooperació Financera. 9 de Maig de 2006. http://www.rree.gob.sv/sitio/sitiowebrree.nsf/pages/prfeelsal06 consultada el 9 de Desembre de 2007

[155] Radio la Primerísima (8 de Juliol de 2010) "Préstamos para agricultura, carreteras y energía" http://www.radiolaprimerisima.com/noticias/general/80166

3.5 Les polítiques de RSC d'Unión Fenosa i el no respecte de la legalitat vigent[156]

Un cop analitzats tots els impactes i les responsabilitats compartides provocades per la privatització del sector elèctric a Nicaragua i l'actuar irresponsable de tots els actors implicats, sembla interessant aturar-se un moment a veure quines polítiques de Responsabilitat Social Corporativa (RSC) està duent a terme Unión Fenosa per una banda, i de l'altra veure si està respectant la legalitat nacional i internacional a Nicaragua.

Polítiques de RSC a Nicaragua: cortines de fum? El compromís d'Unión Fenosa amb la població més desafavorida de Nicaragua és publicitada a través de la seva acció social en l'Informe de Sostenibilitat 2007 (2008): *El principal assoliment de Disnorte-Dissur en matèria de responsabilitat social corporativa amb la societat en 2007 va ser que Nicaragua fos escollida com el pròxim país afavorit per l'ONG d'Unión Fenosa Dia Solidari.* Aquest projecte, segons ens informa el vicepresident d'Unión Fenosa a Nicaragua, està dirigit a associacions, entitats i institucions educatives que realitzen projectes de caràcter social en l'àmbit de l'educació per a l'any 2008 i està dotat amb 300.000 dòlars. La meitat d'aquest import és donat pels treballadors d'Unión Fenosa que destinen un dia del seu salari a aquest projecte, i l'altra meitat l'aporta la pròpia empresa.

Si durant l'any 2007 s'accedia a la pàgina web de l'empresa, en l'apartat de RSC es trobava la promoció del Dia Solidari a Nicaragua. Mentrestant, aquest país estava sumit en una greu crisi energètica, en part, per l'actitud irresponsable d'Unión Fenosa. Davant aquests fets, sembla molt rendible destinar 300.000$ per a posar una cortina de fum sobre aquests fets entre accionistes i consumidors de l'Estat espanyol i Nicaragua. Cortina de fum que a més li fa aparentar ser una companyia responsable i compromesa, revaloritzant així la seva imatge de marca. En definitiva, es fa evident la utilització instrumental d'aquest Dia Solidari.

La forma d'entendre el dret internacional i la RSC per part d'Unión Fenosa: La RSC ha estat defensada pel món empresarial com a polítiques voluntàries per tornar a la societat part del que en reben. Voluntàries perquè són un més enllà de la llei, que és complerta de manera estricta per les companyies. En aquest punt no insistirem en els múltiples impactes i denúncies aquí relacionats a usuaris del servei elèctric, pobladors i treballadors que "semblen" clares vulneracions dels drets humans i de la legislació laboral. Però sí que és interessant aturar-se a analitzar quina actitud ha mostrat Fenosa davant la legalitat existent a Nicaragua.

Arran d'una denúncia presentada per membres de la Xarxa Nacional de Defensa dels Consumidors, el 25 d'agost de 2006, la Contraloria General de la República de Nicaragua[157] va aprovar per unanimitat declarar nul el contracte de concessió atorgat a Unión Fenosa per part de l'INE l'any 2000. I les causes que s'adduïen eren: *"haver incomplert categòricament les clàusules contractuals de la concessió, sense existir causes justificatives, de manera que ha afectat considerablement a l'Estat, i per tant a la col·lectivitat en ocasionar danys i perjudicis, per la negligència en que ha vingut operant tal servei públic (Argüello 2006)".* I insta la Procuradoria General de la República per a que exerciti accions legals sense perjudici de les accions que pugui exercir el mateix INE, ens al qual se li ha conferit la facultat de supervisió del contracte de concessió. En les consideracions, la Contraloria destaca *"tenia com a obligació la d'abstenir-se d'abandonar totalment o parcialment la prestació del servei, el que indiscutiblement no ha complert donat que s'han realitzat apagades o suspensió del servei elèctric, provocant inestabilitat en el comerç i la indústria, així com perjudicis a la societat en general que rep un mal servei (Argüello 2006)".*

La Contraloria fonamentà la seva declaració en diverses normatives i informes[158] i, entre les acusacions destaca la consideració per part de la companyia d'inversions d'institucions públiques com a pròpies. Així, en les verificacions dels estats financers d'Unión Fenosa es conclou que ha realitzat menys inversions a Nicaragua de les declarades perquè l'empresa exposava com seves les aportacions realitzades per l'Institut Nicaragüenc de Foment Municipal i el Fons del Tresor de la Comissió Nacional d'Energia. Aquest maneig de xifres li resultava fàcil a l'empresa ja que el 63% de les inversions declarades no disposen de suports físics. També s'ha de destacar que es produís repartiment de beneficis als accionistes quan les filials tenien resultats negatius.

[156] Per a més informació veure González, Erika y Carrión, Jesús [2009] http://www.lan-harremanak.ehu.es/p231-content/es/contenidos/informacion/rrll_revista/es_revista/revista19.html
[157] La Contraloria General de la República de Nicaragua és l'homòleg al Tribunal de Comptes a l'Estat espanyol.
[158] Article 105 de la Constitución Política, la Ley nº 272 "Ley de la Industria Eléctrica", el propi contracte de concessió de distribució i l'Informe d'Auditoria Operacional practicada per l'INE per al període 2001 al 2003

Per la seva banda, l'INE va iniciar un judici d'arbitratge contra Unión Fenosa per l'incompliment del contracte, encara que el procés es va demorar un any des de l'anunci fins a la seva execució. Al març de 2007 la institució va presentar una demanda pels cobraments il·legals i va obligar l'empresa a restituir les garanties i deutes a les generadores per acabar amb els racionaments, a aplicar descomptes tarifaris per valor de 2,5 milions de dòlars per la mala qualitat del servei i a realitzar el manteniment de les xarxes elèctriques, entre d'altres accions.

A més, el mateix David Castillo, president de l'INE, al setembre de 2007, va declarar que els anteriors responsables del mateix INE no van iniciar cap expedient sancionador contra l'empresa durant més de sis anys, complaent en totes les seves demandes a Unión Fenosa, i mostrant una total passivitat davant les problemàtiques descrites. També va informar que entre novembre de 2005 i setembre de 2007 les reclamacions d'usuaris havien ascendit a 3.000 al mes.

Per a mostra, un botó. El 12 de juny de 2007, **el Ministerio de Fomento, Industria y Comercio (MIFIC) anuncia una multa de 2,47 milions de dòlars** a Unión Fenosa per no acatar la resolució que la Direcció de defensa del consumidor va emetre a favor dels consumidors (denúncies interposades per 850 consumidors de tot el país). Per la seva banda Unión Fenosa no reconeix al MIFIC com a garant dels consumidors, argumentant que la Llei d'indústria expressa que els reclams s'han de fer davant l'INE i que interposarà un recurs d'empara.[159]

És una xifra molt elevada si considerem que és el tercer nivell d'instància, ja que amb anterioritat els consumidors han de presentar dues reclamacions a Unión Fenosa.

Però tots aquests esforços dels òrgans públics nicaragüencs per tractar de protegir els drets dels ciutadans i ciutadanes s'han convertit en paper mullat quan han intentat fer complir la legislació i els drets humans a Unión Fenosa. Com ja s'ha pogut comprovar en els apartats anteriors, Unión Fenosa no complint la legislació nacional, se sabia impune davant totes les vulneracions denunciades perquè tenia suport de tot l'aparell jurídic comercial: MIGA, CIADI i APPRI, a més de tot el suport de les Institucions Financeres Internacionals i el Govern espanyol.

És important recordar com amb el Protocol d'Entesa aprovat per l'Assemblea Nacional l'any 2009, el Govern de Nicaragua havia de suspendre tant el procés d'arbitratge com deixar sense efecte la Resolució de la Contraloria General i qualsevol altre procés, norma, resolució o acte administratiu que pogués afectar el mutu enteniment. És a dir, total impunitat. A més autoritza Fenosa a incorporar l'esmentat protocol com una ampliació de la pòlissa de l'assegurança MIGA, que tan bons resultats li havia donat.

És per aquesta raó que el cas d'Unión Fenosa a Nicaragua és un paradigma de l'asimetria entre el dret comercial internacional, que protegeix i garanteix els interessos de les empreses transnacionals arreu del planeta, i la impossibilitat de garantir que les empreses respectin els Drets Humans; i de com les empreses que més presumeixen de polítiques de RSC, no fan més que utilitzar-les per tapar les vulneracions dels drets humans que cometen en aquests països.

[159] *Pérez, Wilder. Multa millonaria a Fenosa. Article publicat en La Prensa. Managua, 12 de Juny de 2007. http://www.laprensa.com.ni/archivo/2007/Juny/12/noticias/nacionales/196779.shtml visitada el 24 de Gener de 2008*

4

A Mode De Conclusió

El primer objectiu d'aquest informe era mostrar si les empreses transnacionals a través de la inversió estrangera directa són actors i mecanismes d'anticooperació. Com s'ha pogut constatar al llarg de l'estudi, la privatització del sector elèctric a Nicaragua i l'entrada d'inversió estrangera directa no ha contribuït a reduir l'empobriment de Nicaragua, tot el contrari, ha contribuït a sumir en una greu crisi energètica al país. Pel que fa a la transnacional Unión Fenosa, podem dir que ha estat un dels actors corresponsables de la crisi i per tant un actor d'anticooperació.

El segon objectiu era comprovar que altres actors i mecanismes actuaven en connivència amb la transnacional Unión Fenosa pera que aquesta pogués anticooperar. Com s'ha mostrat, el deute extern s'ha utilitzat com un mecanisme d'anticooperació que ha tingut un paper determinant en l'asfíxia financera del país. Aquesta asfíxia ha obligat als diferents governs nicaragüencs a acollir-se a les condicionalitats que els imposen les Institucions Financeres Internacionals (IFIs) per a tenir accés als programes d'alleugeriment del deute i a nous préstecs.

Les condicionalitats imposades per les IFIs tenen un paper determinant en la crisi energètica a Nicaragua. En el repartiment de papers, al BID li ha correspost el paper de braç consultor per a facilitar els canvis legislatius necessaris que donin pas a la privatització de les empreses generadores i distribuïdores.

A més, el BID ha contribuït a impulsar les centrals tèrmiques dependents del petroli, que eren més barates i garantien conjuntament amb els contracte PPA (pagament per capacitat) una ràpida amortització als capitals privats que havien invertit. Així, els projectes en energies renovables brillen per la seva absència i es condemna el país a que la seva tarifa elèctrica depengui de les fluctuacions del preu del petroli.

Per la seva banda el FMI i el Banc Mundial van fixar entre les condicionalitats creuades per a l'alleugeriment del deute dins de la iniciativa HIPC, la privatització del sector elèctric en una primera fase. Més tard intervindrien, recomanant que s'apliqués una tarifa elèctrica indexada directament a les fluctuacions dels preus del petroli amb l'únic objectiu de garantir un ampli marge de beneficis tant a les empreses generadores privades com a les distribuïdores, en mans d'Unión Fenosa.

Tot això a més de portar a l'actual crisi elèctrica, provoca que Nicaragua tingui la tarifa elèctrica més cara de tota l'Amèrica Central. Segons dades de la CEPAL, a Nicaragua el MW/h és a $ 124 MW/h, que es contraposa als 73 MW/h de Costa Rica.

Aquesta elevada tarifa no només es deu a l'elevada dependència del petroli en la generació. Té altres responsables definits durant els processos de privatització:

- La promoció per part del BID de projectes en generació tèrmica.
- Les elevades pèrdues tècniques (aproximadament 30%) que a més des de 2001 s'integren en part en factura i són pagades pels consumidors. Els diferents governs nicaragüencs no han obligat a Unión Fenosa a realitzar les inversions necessàries tant per al manteniment com l'ampliació de la xarxa de distribució. Recordar les declaracions del propi president de l'INE en les quals explicava que fins l'any 2006, any en que ell prengué possessió, mai s'havia presentat multa o sanció contra la distribuïdora.
- Els elevats marges que es van haver de garantir per captar l'entrada de capital privat en la distribució i en la generació, recomanats per les IFIs.
- L'ens regulador no exerceix controls sobre l'estat de les plantes de generació per tal de garantir la no interrupció del subministrament.
- No hi ha hagut un pla estatal del sector elèctric en el qual es busqui el desenvolupament de projectes de generació basats en fonts d'energia alternativa (eòlica, hidràulica, geotèrmica).
- Sense oblidar el paper més recent que han jugat amb l'assegurança MIGA i l'aprovació de nous préstecs per a realitzar inversions a compte de més deute de l'Estat nicaragüenc, en comptes d'obligar a Unión Fenosa a realitzar-les.

Davant de tot això, es pot afirmar que queda demostrada de forma manifesta la responsabilitat de les IFIs en l'actual crisi del sector elèctric a Nicaragua, via les recomanacions, consultories i condicionalitats creuades que van obligar als diferents governs nicaragüencs de l'època a privatitzar el sector elèctric com es va fer, privatitzant per privatitzar, sense tenir en compte el benestar de la població nicaragüenca, erosionant la seva sobirania. Per tant, les IFIs són actors anticooperants.

A la vegada, és important apuntar la irresponsabilitat amb que van actuar els governs de Chamorro, Alemán i Bolaños, que van aplicar amb gran diligència les receptes dictades per les IFI's, signant contractes que afavorien a grups econòmics empresarials nicaragüencs vinculats a la pròpia classe política i grups econòmics internacionals. Remarcar la manca de transparència que hi ha hagut en tot el procés de privatització, en els acords amb les generadores, en el contracte de concessió de la distribució.

Deixar constància que, essent deficitari el cos normatiu, aquest existeix i, per tant, s'ha de fer complir. La no acció d'aquests governs ha tingut importants conseqüències negatives per a la població, permetent pràctiques abusives per part de tots els actors implicats en el sector. Els generadors estan mantenint uns contractes amb uns grans marges de beneficis i les distribuïdores propietat d'Unión Fenosa, estan cometent tot tipus d'abusos i infraccions.

Pel que fa a l'actual Govern nicaragüenc, està transferint de forma contínua fons de les arques públiques a Unión Fenosa per garantir els seus marges d'explotació i el de les generadores privades. Alhora, està endeutant el país per fer front a l'electrificació rural, en lloc d'obligar a Gas Natural Fenosa a afrontar aquestes inversions. I de l'altra banda, s'ha denunciat la manca de transparència i de participació social amb la que està gestionant el suport del Govern de Veneçuela i les empreses Albanisa i Alba-Caruna.

Mostrar a la vegada, com els diferents governs espanyols han acompanyat amb els crèdits FAD la penetració d'Unión Fenosa a Nicaragua. I com en l'actualitat, i davant les noves tendències internacionals que obliguen "moralment" al Govern espanyol a no donar préstecs a països considerats HIPC, cerca nous canals per a seguir internacionalitzant l'economia espanyola, donant crèdits condicionats a la compra de béns i serveis d'empreses espanyoles que seguiran comptant com a AOD, en lloc de fer veritables donacions.

Destacar el rellevant paper de la "Diplomàcia empresarial espanyola" del Govern de Zapatero que, davant les controvèrsies que hi ha a Nicaragua entre Unión Fenosa i el Govern nicaragüenc, utilitza totes les seves armes per afavorir a l'empresa, aportant diners públics si cal, sense fer una auditoria real dels impactes socials i ambientals que "pogués" estar provocant Fenosa a Nicaragua. En aquesta línia argumental, el Govern espanyol participa l'any 2010 en el projecte d'electrificació rural amb crèdits FAD d'una banda i donació a través de l'AECID per l'altra. En els dos casos es computarà com a AOD i l'empresa encarregada de l'execució d'aquests projectes serà la pròpia Gas Natural Fenosa. Amb la clara transferència de recursos públics per als interessos d'un actor privat com és aquesta companyia. Totes aquestes actuacions irresponsables del Govern espanyol a través dels mecanismes relacionats (crèdits FAD, AOD a través de l'AECID, diplomàcia) són clars exemples d'anticooperació.

També s'ha pogut constatar que Unión Fenosa construeix un discurs de respecte dels drets humans i el medi ambient a través de les seves polítiques de RSC que no tenen res a veure amb la seva forma d'actuar i solucionar conflictes en els països on opera. Unión Fenosa utilitza sense dubtar el Dia de la Solidaritat amb Nicaragua o els seus informes de RSC incomplets i esbiaixats, com la majoria de les empreses transnacionals, per a enterrar sota l'altaveu dels seus departaments de màrqueting i publicitat davant els consumidors espanyols captius, polítics i cercles empresarials, els impactes i vulneracions de drets humans provocats per la seva activitat empresarial irresponsable que pateixen les poblacions de països empobrits, com és el cas de Nicaragua, Colòmbia, Guatemala, Mèxic, República Dominicana, Costa Rica i l'Iraq.

Aquestes polítiques enganyoses de RSC doten a la companyia d'un valor de marca molt superior al que hauria de tenir si s'incorporessin al seu compte d'explotació les externalitats que l'empresa provoca i la reparació de les mateixes. És més, com s'ha pogut mostrar en el cas d'Unión FENOSA, es pot parlar d'una relació directa causa-efecte entre els impactes que provoca i les mesures d'acció social que l'empresa desenvolupa per a ocultar aquests impactes. A més, no s'ha de menysprear el paper que està jugant el discurs voluntarista de la RSC, que està desplaçant l'urgent redisseny de l'actual marc jurídic internacional que, ara per ara, garanteix i protegeix les activitats empresarials, però deixa desprotegits els drets humans. Tot això permet assenyalar, per tant, la RSC com un clar instrument d'anticooperació.

Per tant, es pot concloure per donar resposta a l'últim objectiu d'aquest informe, que el procés de privatització del sector elèctric a Nicaragua, un país amb gairebé la meitat de la població vivint amb menys d'un dòlar al dia, ha estat un fracàs. Les IFIs al costat dels

diferents governs nicaragüencs i els operadors privats (Unión Fenosa i generadores) han construït i reconstruït el que ha fet falta: una arquitectura legal que prioritza garantir beneficis en el mínim temps possible sense garantir el respecte dels drets humans de la població .

Per contra, s'ha vetllat per donar garantia jurídica a les inversions estrangeres i nacionals privades, sense crear un cos legislatiu i un marc reglamentari en el sector que garantís la universalització de l'accés a un servei bàsic com és l'elèctric, una millora de la seva qualitat i una baixada dels costos del mateix per contribuir a que els i les nicaragüenques poguessin avançar en la consecució del dret humà a una vida digna. Ben al contrari, i com s'ha pogut comprovar, s'han provocat greus impactes socials i econòmics que s'han traduït en major exclusió social. Unión Fenosa ha quedat impune davant les vulneracions de drets humans aquí relatades, gràcies a la signatura del Protocol d'Entesa que ha tingut com a avaladors i còmplices novament al mateix Govern espanyol, al Govern nicaragüenc i a les Institucions Financeres Internacionals.

I per acabar, recordar la responsabilitat directa dels propietaris de les esmentades companyies: els seus accionistes. Unión Fenosa va tenir fins l'any 2009 com a accionista majoritari a ACS *Actividades de Construcción y Servicios S.A.* (45,30%) dirigida per Florentino Pérez. També tenien participacions significatives Caja de Ahorros de Galicia (5%), Caixa de Aforros de Vigo, Ourense e Pontevedra (CAIXANOVA) (5,02%), Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM) (5,15%) i Banco Pastor (2,62%). A la vegada, els accionistes majoritaris d'ACS, i per tant de Fenosa, eren la família March a través de la Corporació Financera Alba, S.A. amb un 15,52% d'accions d'ACS i els "Albertos"[160] a través de Corporación Financiera Alcor, S.A. amb un 9,29%. L'any 2009, Gas Natural adquireix Fenosa i amb l'esmentada compra, adquireix els passius socials i ambientals que la companyia no té documentats en els seus balanços, fent-se així responsable dels mateixos. Els principals accionistes de Gas Natural són La Caixa (37,46%) i Repsol YPF (30,95%). A Nicaragua, Unión Fenosa no actuava sola: compartia la propietat de les seves dues filials Disnorte i Dissur, i per tant la responsabilitat, amb el Grup Pellas i el Grup Calsa que poseeixen un 19% de les accions.

4.1 Propostes per a que no torni a passar

Situat el context, no sembla inversemblant, sinó una qüestió de sentit comú, reclamar que la lògica de la maximització dels beneficis en el mínim temps possible de les empreses transnacionals tingui dues noves limitants: els drets humans i el medi ambient. Però per a fer-ho possible, és imprescindible exigir des de la societat civil que se situïn els drets humans en sentit ampli com el punt de partida del qual emanen totes les normatives internacionals, i que no es pugui generar normativa internacional o nacional que no els incorpori, incloses les normes comercials i d'inversions. Tot això, amb la finalitat d'evitar que aquestes vulneracions es tornin a donar a futur o, si més no, en cas de donar-se, els responsables no quedin impunes i es vegin obligats a afrontar la responsabilitat penal de les seves accions, a més del pagament de les sancions o multes que contemplin la restitució total dels danys i perjudicis generats.

Amb l'objectiu de garantir aquesta proposta de mínims, des de xarxes com *Enlazando Alternativas* i el Tribunal Permanent dels Pobles, i algunes ONGD i xarxes socials, plantegem:

• L'aprovació d'un codi obligatori extern que tingui com a premissa central desterrar la voluntarietat en el compliment dels drets humans. El seu contingut ha de bascular entre la síntesi del que està establert en les normes ad hoc de l'OIT, l'OCDE i les Nacions Unides (sempre que contempli l'extensió de la responsabilitat de l'empresa matriu a les seves filials, proveïdors i empreses subcontractades); subordinant les transnacionals a la sobirania dels Estats receptors en coherència amb el dret al desenvolupament.

• La creació d'un Tribunal que jutgi les empreses transnacionals a partir del nou ordenament jurídic proposat. Aquest Tribunal estarà encarregat de tutelar els drets dels homes i les dones i executar les sancions corresponents. La seva articulació tècnica no hauria de ser un problema si considerem les propostes elaborades pel relator de Nacions Unides per als drets humans, Martin Scheinin, i el relator per a la tortura, Manfred Nowak.

• La creació d'un centre d'empreses transnacional encarregat d'analitzar, investigar i inspeccionar les pràctiques de les empreses transnacionals sobre el terreny. Aquest Centre haurà d'estar adherit a les Nacions Unides o al Parlament Europeu i gestionat de forma quatripartita entre empresaris, governs, moviments socials i sindicals. La seva funció primordial serà investigar les denúncies presentades pels col·lectius i organitzacions afectades per les pràctiques de les transnacionals i comparar les mateixes amb les seves memòries de responsabilitat social.

Aquests plantejaments, molt probablement portarien a demostrar que la privatització de serveis públics no és rendible en els termes que treballen transnacionals

[160] *Els Albertos són Alberto Cortina de Alcocer i Alberto de Alcocer Torra*

com Unión Fenosa. Per tant, és imprescindible desenvolupar polítiques públiques de restatalització que garanteixin l'accés a l'energia elèctrica en quantitat i qualitat suficient. Per a garantir aquest accés, és imprescindible elevar-lo a rang constitucional autònom en la mesura que l'energia elèctrica garanteix el gaudi de molts drets humans associats.

En el cas de l'Estat espanyol, cal pressionar el Govern per a que faci complir la legislació espanyola vigent de manera efectiva a les empreses dins i fora de les seves fronteres aplicant el principi d'extraterritorialitat, posant especial atenció en aquelles empreses que tenen matriu espanyola i operen a tot el món; i per a que també reguli aquells marcs on encara hi hagi buits legals que atorguen impunitat d'acció a les corporacions.

Al mateix temps, s'ha de demanar a l'Estat espanyol que no doni suport amb diners públics a la transnacionalització d'empreses espanyoles que impacten social i ambientalment als països on s'instal·len, a través d'instruments i institucions com els crèdits FAD, l'Institut de Crèdit Oficial (ICO) o la Companyia Espanyola d'Assegurances i Crèdit a l'Exportació (CESCE), si no pot garantir el respecte dels drets humans.

I finalment, és fonamental eliminar tota acció o llei que criminalitzi la protesta i la inconformitat social, com el document 8570/10 o el 7984/10, aprovat de forma confidencial al març de 2010 sota la presidència espanyola de la Unió Europea, que proposa "emmagatzemar dades sobre la radicalització violenta" i que fou publicat per l'ONG Statewatch. Segons aquest text, la UE observarà "processos de radicalització" a través de la vigilància d"agents' que contribueixen a la radicalització d'altres persones i que mantenen "actituds radicals". Aquestes són definides com postures d'"extrema esquerra o dreta, nacionalistes, religioses o d'antiglobalització".

Si tot això es dugués a terme, és molt possible que tant empreses transnacionals com governs i Nacions Unides, haguessin de desenvolupar potents sistemes de control de compliment dels drets humans i el medi ambient, deixant de banda els plans voluntaris de responsabilitat social corporativa. La conseqüència directa per a moltes transnacionals seria la inviabilitat econòmica d'invertir en països empobrits, ja que no respectar els drets humans i un medi ambient sa per a les generacions presents i futures sortiria molt car.

Bibliografia Bàsica

1. Acevedo Vogl, Adolfo José [2006] (Article). Notas sobre el Sector Eléctrico en Nicaragua y la condicionalidad de los organismos financieros internacionales.
http://www.unionpenosa.org/index.php?option=com_content&task=view&id=78&Itemid=36
http://www.adital.com.br/site/noticia2.asp?lang=ES&cod=24954

2. Araque Padilla, Rafael A.; Montero Simó, Mª José. [2006]. La responsabilidad social de la empresa a debate. 64 Icaria Economía. Barcelona. Icaria Editorial.

3. Argüello, Guillermo [2006]. "Resolución Administrativa número 037-05-07-2005 RCE-480-2006. Cédula de Notificación sobre contrato concesión Unión Fenosa en Nicaragua." Certificación del Presidente del Consejo Superior de la Contraloría de la República. Managua, 25 d'agost de 2006

4. Banco Central de Nicaragua [2008]. Nicaragua en cifras. Managua, juny de 2008. http://www.bcn.gob.ni/publicaciones/nicaraguacifras/Nicaragua%20en%20cifras%202007%20WEB.pdf

5. Carrión Rabasco, Jesús [2008]. Crisi energètica a Nicaragua: Responsabilitats compartides. Programa de Doctorat de la Càtedra Unesco de Sostenibilitat. Universitat Politècnica de Catalunya. http://www.odg.cat/documents/enprofunditat/Transnacionals_espanyoles/ODG_JC_CRISIS%20NICA%20RESPCOMP.pdf

6. Carrión Rabasco, Jesús [2008a]. Qüestionant la inversió estrangera directa espanyola a Amèrica Llatina. Revista L'Espurna, Núm. 13. Fundació Pere Ardiaca. Barcelona, setembre de 2008.
http://www.odg.cat/documents/deutes/b60_IED_ESP_JC_cast.pdf

7. Carrión Rabasco, Jesús [2008b]. Fons d'ajuda al desenvolupament (FAD): Instrument eficaç en l'ajuda oficial al desenvolupament (AOD)? El cas de Nicaragua. Observatori del Deute en la Globalització. Barcelona, maig de 2008.
http://www.odg.cat/documents/deutes/b57_FAD_Nicaragua_JC_cast.pdf

8. CEPAL [2005]. Istmo Centroamericano: Estadísticas del subsector eléctrico (dades actualitzades a 2004). Nacions Unides. Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina el Carib – CEPAL. Mèxic, setembre de 2005

9. Guillén, Mauro F [2006]. El auge de la empresa multinacional española. Colección Economía y Empresa. Marcial Pons. Madrid, 2006

10. González, Erika [2007]. "El riesgo de las inversiones de Unión Fenosa en Nicaragua". Observatorio de las Multinancionales en América Latina (OMAL). Madrid, febrer 2007.

11. González, Erika y Carrión, Jesús [2009]. "La Responsabilidad Social Corporativa de Unión Fenosa a estudio: los casos de Colombia y Nicaragua". Núm. 19 Revista de Relaciones Laborales Lan Harremanak. Universitat del País Basc. Bilbao, 2009. Pàg. 277 a 303
http://www.lan-harremanak.ehu.es/p231-content/es/contenidos/informacion/rrll_revista/es_revista/revista19.html

12. Hernández Zubizarreta, Juan [2009]. Las empresas transnacionales frente a los derechos humanos: Historia de una asimetría normativa. Hegoa i OMAL. Bilbao, 2009

13. Herrera, Ruth Selma [2006]. Crisis del sector energético. ¿Nicaragua apagándose?. Red Nacional de la Defensa de los Consumidores. Managua, 2006

14. Intermon Oxfam [2004]. La Realidad de la Ayuda 2004-2005. Intermon Oxfam. Madrid, octubre de 2004.

15. Martí Puig, Salvador [S/F] (Article). Nicaragua y la deuda externa: La gobernación como trampa
http://www.odg.cat/documents/formacio/20abril_Salvador_Marti4.pdf

16. McGuigan, Claire [2007]. El impacto de la condicionalidad del Banco Mundial y el FMI: Investigación en la privatización de la electricidad en Nicaragua. Christian Aid. Londres, Juliol de 2007

17. Ortega, Miquel (c) [2005]. La deuda ecológica española. Impactos ecológicos y sociales de la economía española en el extranjero. Muñoz Moya Editores Extremeños. Extremadura, desembre 2005

18. Paz Antolín, María José [2003]. Efectos de las empresas transnacionales en la economía guatemalteca: el sector confección y el sector eléctrico. Facultat d'Econòmiques i Empresarials. Madrid, 2003
http://www.ucm.es/BUCM/tesis/cee/ucm-t26520.pdf

19. Paz María José, Soraya González i Sanabria Antonio [2005]. Centroamérica encendida. Transnacionales españolas y reformas en el sector eléctrico. Editorial Icaria, col·lecció Economía. Barcelona, 2005

20. Ramiro, Pedro; González ,Erika i Pulido, Alejandro [2007]. La energía que apaga Colombia. Los impactos de las inversiones de Repsol y Unión Fenosa. Editorial Icaria, col·lecció Política Internacional. Barcelona, 2007

21. Silverman, Jana i Ramírez, Margarita [2008]. Informe: Unión Fenosa en Colombia. Escuela Nacional Sindical. Bogotá, octubre de 2008
http://www.eldia.com.co/images/stories/191208/unionfenosa.pdf

22. Sulé, Javier [2006]. Unión Fenosa: Una estratègia socialment irresponsable. Observatori del Deute en la Globalització. Barcelona, maig 2006
http://www.odg.cat/documents/novetats/b36_UnionFenosa_Colombia.pdf

23. Verger, Toni [2004]. El subtil poder de les transnacionals. Col·lecció Contraarguments d'Icària Editorial. Barcelona, maig 2004

Amb la participació de:

Amb el suport de:

El treball de l'ODG s'ha realitzat també gràcies al suport de:

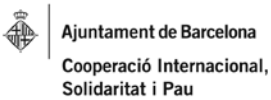

Nicaragua, Colòmbia i Guatemala

LA IR-RESPONSABILITAT SOCIAL D'UNIÓN FENOSA

En els darrers anys, des de moviments socials i ONGDs s'ha assenyalat a les empreses transnacionals com un actor vulnerador dels Drets Humans a partir de les múltiples denúncies rebudes de les poblacions afectades de països empobrits. Des d'aquest enfocament, les empreses transnacionals són considerades com un actor clau de l'empobriment del Sud i, per tant, un actor d'Anticooperació, ja que afecten al dret a tenir una vida digna i un medi ambient sa a milions de persones. Per tant, aquest informe té com a objectiu, en primer lloc, mostrar com la transnacional com a actor i la inversió estrangera directa (IED) com a mecanisme principal d'internacionalització d'aquest actor, són elements clau d'anticooperació a través de la vulneració sistemàtica dels drets humans en els països empobrits en els que operen. Per això se sotmeté inicialment a estudi el comportament d'Unión Fenosa a Nicaragua, que fou ampliant-se després a Colòmbia i Guatemala.

A la vegada, aquest informe tracta de mostrar com Unión Fenosa no actua sola. Existeixen altres mecanismes i actors d'anticooperació responsables, que faciliten l'actuació impune d'aquesta transnacional. Per això s'analitza el procés de privatització del sector elèctric a Nicaragua, el paper del deute extern, el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial, els diferents Governs nicaragüencs i espanyols i els accionistes, propietaris de l'empresa. Esperem que els resultats d'aquesta investigació puguin ser utilitzats per a donar suport a aquells grups que denuncien els abusos de les empreses transnacionals i el règim polític-legal que els hi permet actuar amb total impunitat.

Aquest informe, més que el resultat d'una recerca, és el fruit d'un procés de resistència, lluita i denúncia col·lectiva entre el Movimiento Social Nicaragüense "Otro Mundo Es Posible" i la Xarxa Birregional Europa, Amèrica Llatina i el Carib "Enlazando Alternativas", de la qual l'ODG en forma part.

informes ODG